

**VARUSMIESPALVELUKSENSA KESKEYTTÄNEIDEN
SOSIAALI- JA TERVEYSTURVA: KUINKA
KOMPLEKSISTA AUTTAMISEN JÄRJESTELMÄÄ TULISI
KEHITTÄÄ?**

Marko Peltola
Maisterintutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yfi-laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
Tekijä Marko Peltola	
Työn nimi Varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden sosiaali- ja terveysturva: Kuinka kompleksista auttamisen järjestelmää voitaisiin kehittää?	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä 75 + 5 liitettä
Ohjaaja Tiina Silvasti	
Tiivistelmä Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää, miten varusmiespalveluksensa keskeyttäneet nuoret ohjautuvat ja saavat palveluja palveluksen jälkeen, ja mitä haasteita ja mahdollisuuksia palvelujärjestelmässä on; Läpileikkaava teema on se, miten hyvin nykyiset julkisen sektorin toimintamallit riittävät puskuroimaan palveluksesta saapuvan keskeyttäneen haasteita ja miten palvelut toimivat yhteen kompleksiseksi muuttuneessa järjestelmässä. Teoreettisena viitekehystenä on siis kompleksisuusteoria. Tutkimukseni pyrkii nykyisten toimintatapojen heikkouksien ja vahvuuksien analysoinnin lisäksi myös kehittämiseen. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1) Millaisista elementeistä varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden perusturva ja palvelut koostuvat? 2) Miten palveluiden tulisi toimia kompleksiseksi muuttuneessa palvelujärjestelmässä? Teoreettisena viitekehystenä on yleisen kompleksisuusteorian lisäksi sitä soveltavia tutkimuksia. Sovellutukset ovat nimenomaan nuorten sosiaali- ja terveydenhuollolliseen järjestelmään mukautettuja. Työni aineistona ovat Puolustusvoimien sosiaalikuraattoreiden sekä kuntien etsivien nuorisotyöntekijöiden asiantuntijahaastattelut. Aineistonkeruu ja haastattelut toteutettiin sähköpostiviestinnän avulla. Aineistonkeruussa käytettiin lumipallomenetelmää ja haastattelut sisälsivät vuorovaikutteisuutta. Analysointi toteutettiin kaksivaiheisella sisällönanalyysillä: Tutkimuskysymykseen 1 vastattiin aineistolähtöisesti ja tutkimuskysymykseen 2 teorialähtöisesti. Tuloksina esitetään, että varusmiespalveluksensa keskeyttäneitä auttaa ensisijaisesti nuorisotyöllinen Aikalisä-malli, jossa Puolustusvoimien sosiaalikuraattorit ja nuorisotyöntekijät ovat yhteydessä. Jatkotoimet pohtii nuorisotyöntekijä yhdessä nuoren kanssa. Kehittämiseen eli jälkimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyvät tuloksensa tämä tutkimus esittää viiden teeman kautta, jotka ovat: luottamuksen rakentuminen, polkuriippuvuus, yhteistyöllä tuotetut palvelut, tiedon omistajuus ja prosessijohtaminen. Tärkeimpiä kehittämisehdotuksia ovat nuorten ongelmien kokonaisvaltaisempi näkeminen sekä tiedonjaon lisääminen.	
Asiasanat: moniammatillisuus, aikalisä, nuorisotyö, sote-uudistus, kompleksisuus, varusmiespalvelus	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja: Työssä on noudatettu Puolustusvoimien yksilöityä tutkimuslupaa.	

KUVIOT

KUVIO 1 Varusmiespalveluksensa keskeyttäneen palveluverkosto..... 13

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Vaikuttavimmat tekijät nuorten auttamisessa.....	53
------------	--	----

SISÄLLYS

JOHDANTO	1
1 TAUSTOITUS: VARUSMIESPALVELUKSEN KESKEYTTÄMINEN JA AIKALISÄ-MALLI.....	6
1.1 Kutsunnat, varusmiespalvelus ja keskeyttäjien asema.....	7
1.1.1 Varusmiespalveluksen alku.....	8
1.1.2 Sosiaali- ja terveydenhuolto varusmiespalveluksen aikana	8
1.1.3 Tekijät keskeyttämisen taustalla.....	10
1.1.4 Ongelmat keskeyttämisen jälkeen.....	10
1.1.5 Ongelmat keskeyttämisen jälkeen: kansainvälinen tutkimus.....	11
1.2 Sosiaali- ja terveydenhuolto palveluksen keskeytyessä: Aikalisä	12
1.2.1 Aikalisätoiminnan alku ja malli.....	12
1.2.2 Aikalisämalli käytännössä	14
1.2.3 Organisaatioiden yhteistyö nuorten parhaaksi.....	15
1.2.4 Aikalisämallin vaikuttavuus ja kritiikki	16
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS: KOMPLEKSISUUSTEORIA JA SEN SOVELLUTUKSET YHTEISKUNTATIETEISSÄ.....	18
2.1 Kompleksisuusteorian perusteista	19
2.1.1 Bifurkaatio ja polkuriippuvuus	20
2.1.2 Kerrannaisvaikutukset	21
2.1.3 Kompleksisten sosiaali- ja terveydenhuollon ongelmien ratkaiseminen	21
2.2 KOMPLEKSISUUSTEORIAN IMPLIKAATIOT ASEPALVELUKSEN KESKEYTTÄNEIDEN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLTOON	23
2.2.1 Keskushallinto ja poikkihallinnollinen yhteistyö.....	23
2.2.2 Asiakasrajapinta.....	25
2.2.3 Asiakkaan parhaaksi tehtävään yhteistyöhön vaikuttavat tekijät..	26
2.2.4 Miten nykyinen palvelujärjestelmä tukee keskeyttäjiä: Aikalisä-malli kompleksiseen toimintaympäristöön suhteutettuna.....	27
3 AINEISTO JA MENETELMÄT	29
3.1 Menetelmällisiä valintoja – aineiston rajaaminen ja aineistonkeruu	30
3.1.1 Aineiston rajaaminen ja tutkimusmenetelmä.....	30
3.2 Aineistonkeruu.....	32
3.2.1 Sähköpostihaastattelusta	32
3.2.2 Vastaamaan houkutteleva ja neutraali kysymyspatteristo	33
3.2.3 Käytännön johtopäätöksiä omaan tutkimukseen	34

3.2.4	Käytännön pakottamia poikkeuksia	35
3.3	Analyysimenetelmä	35
3.3.1	Sisällönanalyysi.....	36
3.3.2	Koodaus ja teemoittelu.....	36
3.3.3	Analyttiset johtopäätökset omaan tutkimukseeni suhteutettuna	37
3.4	Eettisiä ja tietoturvaan liittyviä kysymyksiä.....	38
4	AINEISTON ANALYSOINTI	40
4.1	Aineisto kokonaisuudessaan	40
4.2	Aineiston koodit.....	42
4.2.1	Nuorilähtöisyys.....	42
4.2.2	Moniammatillisuus.....	43
4.2.3	Mielenterveys.....	44
4.2.4	Sote-palvelut.....	45
4.2.5	Oikea-aikaisuus.....	46
4.2.6	Taloudelliset resurssit.....	47
4.3	Aineiston teemat	49
4.3.1	Asiakaslähtöisyys	49
4.3.2	Moniammatillisuus.....	50
4.3.3	Mielenterveys ja yksilöllisyys	51
4.4	Aineiston teorialähtöinen analyysi.....	52
4.4.1	Luottamuksen rakentuminen	53
4.4.2	Polkuriippuvuus	54
4.4.3	Yhteistyöllä tuotetut palvelut	55
4.4.4	Tiedon omistajuus.....	56
4.4.5	Prosessijohtaminen	57
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	59
5.1	Vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen.....	60
5.2	Vastauksia toiseen tutkimuskysymykseen	61
5.3	Kehittämisehdotukset.....	64
5.3.1	Laajempia kokonaisuuksia.....	65
5.4	Tutkimuksen luotettavuus	67
5.5	Jatkotutkimusaiheet	68
	LÄHTEET.....	70
	LIITTEET	75

JOHDANTO

Tutkin tässä teoksessani palvelujärjestelmää, joka vastaa varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden sosiaaliin tai terveydellisiin ongelmiin. Ongelmat ovat syntyneet joko palveluksessa tai ennen sitä. Rajaan tarkastelua heihin, jotka on luokiteltu joko c- tai e-luokkaan. Nämä ovat Puolustusvoimien keskeyttäneille antamia luokituksia, palveluskelpoisuusluokkia, jotka kertovat heidän terveydentilastaan. Avaan niitä enemmän myöhempänä. Tutkimukseni rajautuu lisäksi vain nuoriin; Koskeehan varusmiespalvelus enintään 29-vuotiaita (Lehesjoki, 2018, s. 48–49). Keskityn siihen, miltä nuorten elämäntilanne ja palvelupolku näyttävät varusmiespalveluksen jälkeen, kompleksisuusteoreettisesta näkökulmasta. Kompleksisuusteoreettinen näkökulma sopii työhöni siksi, koska sosiaali- ja terveystalouden sekä niille rinnasteisten palvelujen verkostoa voidaan tarkastella monimutkaisena ja dynaamisena systeeminä (Raisio, 2010, s. 36–37; Niemi, 2020).

Tarkemmin juuri nuorten palveluihin, kuten tässäkin tutkimuksessa, kompleksisuusteoriaa ovat soveltaneet Perna ym. (2022) ja lukuisat kirjoittajat Petreliuksen & Erikssonin (2018) kokoomateoksessa. Tutkimukseni sisältää määrällisiä mittareita, kuten näissä sekä Lehesjoen (em.) teoksessa, mutta oma tutkimukseni on silti laadullinen tutkimus. Määrällisiä mittareita on käytetty aineistonkeruussa, jotta otos on saatu perusjoukkoa edustavaksi: Olen haastatellut nuorisotyöntekijöitä alueilta, joissa nuorten eteneminen työllisyyteen tai koulutukseen on tilastojen valossa hyvin erilaista. Yhdistelen kvantitatiivista sekä kvalitatiivista tällä tavoin läpinäkyvästi. Pidän sitä parhaimpana tapana tehdä tutkimusta, sillä kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus joka tapauksessa sisältävät kummankin ominaisuuksia, mikäli tavoitellaan objektiivista tietoa.

Asevelvollisuus on Suomessa nähty pitkään jopa kansalaisvelvoitteena. Varusmiespalvelus on nykyäänkin pakollinen ja merkittävä osa suomalaisten nuorten elämässä. Koko Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka on perustunut asevelvollisuuteen ja reserviläisten suureen määrään. Asevelvollisuus on toisaalta yhteiskunnallisesti merkittävä myös sen viedessä työvoimaa ja viivyttyessä nuorten miesten opiskeluiden alkamista. (Kallunki & Lehtonen, 2013, s. 41–42; Alho & Nikula, 2012, 3, 13.)

Asevelvollisuus aiheuttaa mainittuja viivytyksiä, mutta lopulta varusmiespalveluksen käyminen ja varsinkin siellä menestyminen edistävät työllistymistä, terveyttä ja kaikenlaista hyvinvointia, mitä tulen käsittelemään myöhemmänä. Ja vielä, pelkääntään varusmiespalveluksen käyminen ja nykyisen armeijan ylläpito ei ole yhteiskunnallisesti merkittävää: Vajaa 15% keskeyttää vuosittain varusmies- tai siviilipalvelun (Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, s. 195; Lehesjoki, 2018, s. 4) ja kun tämän laskee yhteen sen kanssa, että lähes kaikki nuoret miehet kutsutaan, sekä sen kanssa, että keskeyttäneet ovat syrjäytymisriskissä, niin myös asepalveluksen keskeyttämisen vaikutukset ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä.

Mielipiteet asevelvollisuusjärjestelmästä etenivät Ukrainan sotaan asti kielteiseen suuntaan. Tämä kehitys jatkui vuosia. Näille mielipiteille on tietysti yhä perusteita; Ne liittyvät etenkin uusiin velvollisuuksiin kyseenalaistaviin arvoihin sekä ammattiarmeijoiden kyvykkyyteen mobiilissa sodankäynnissä. (Mälkki, 2013, s. 77–80). Mielipiteiden muutos ajoittuu tasan tarkkaan sodan alkamiseen (Kaarkoski, Sommarberg & Lonka, 2022). Kotiutumassa olevilla asevelvollisilla maanpuolustustahto oli vuonna 2022 koko 2000-luvun korkeimmalla tasolla (em.). Viime aikoina on ilmaantunut myös muita kansakuntaa koettelevia kriisejä. Niinpä kirjoittajana olen ollut hämilläni yhtäältä siksi, keskeytyykö tai loppuuko gradututkimukseni näiden kriisien vuoksi ja toisaalta siksi, että laajat muutokset vaativat tekstini jatkuvaa päivittämistä.

Lisäksi kesken tämän gradun tekemisen Suomi liittyi Natoon, joka on tietysti aiheuttanut muutoksia puolustusratkaisussa. Se, mitä sotilasliitto tarkoittaa asevelvollisuudelle, jää vielä nähtäväksi - Naton vaikutukset eivät ole vielä vakiintuneet. Kutsuntajärjestelmä on silti ollut muutoksessa: Puolustusvoimien (2023a) mukaan kutsuntoja pyritään tekemään sekä miehille että naisille samanmuotoisiksi. Tästä on alkamassa kokeilu vuonna 2024. Kutsuntatilaisuuksiin osallistuvia naisia pyritään lisäämään. Hankkeen taustalla on vuosia työskennellyt komitea.

Päädyin tekemään tutkimusta varusmiespalveluksen keskeyttäneistä mutkan kautta. Alun perin minun piti tutkia moniammatillisen yhteistyön ilmenemistä soteuudistuksessa, mikä on kylläkin lähellä tätä palvelupolkuihin keskittyvää aiheitani. Toki myös tämä käsillä oleva aihe on kiinnostanut minua jo pitkään - Jo kesällä 2018, keskustelussa yhteiskuntapolitiikan prof. Raija Julkusen kanssa, päätelimme, että asepalveluksesta kotiutuvat ovat sosiaaliturvan suhteen väliinputoajaryhmä. Sittemmin tutkin aihetta eteenpäin ja huomasin, että samaa esittää myös Anne Määttä (2012). Hän (em.) suoraan nimeää kotiutujat peräti väliinputoamisen esimerkkiryhmäksi, muutaman muun ryhmän kanssa - Sosiaaliturva, jonka varaan he monesti myös joutuvat, on pääasiassa viimesijaista ja tarvehankintaista.

Aiheeseen on ollut yhteiskunnallista kiinnostusta toki jo ennen sotaa - Vuoden 2021 kesäkuussa, MTV-uutiset julkaisi varusmiespalveluksesta kotiutumisesta otsi-

kolla "Kotiutuva varusmies jää herkästi tyhjän päälle ja mielenterveystuki on puutteellista – lähipiiri voi tarjota ratkaisevaa apua" (Kylmänen, 2021). Tämän jälkeen kansanedustaja Mikko Kinnunen teki aiheesta kirjallisen kysymyksen (KK 375/2021 vp) valtioneuvoston vastattavaksi. Kysymys kyseenalaisti varusmiehille palveluksen yhteydessä tarjottavan psykososiaalisen tuen. Vastauksessaan Antti Kaikkonen (2021) vetosi time-out- aikalisä -malliin. Muuta erityistä tukimuotoa ei siis juuri varusmiehille näytä olevan saatavilla. Time-out malliin onkin oltu tyytyväisiä ja se on otettu käyttöön läpi Suomenmaan, kuten tutkimukseni osoittaa.

Varusmiespalveluksen keskeyttäminen tarkoittaa palveluskelpoisuusluokan muuttumista, kuten kerroin edempänä. Tässä vaiheessa näistä luokista sanottakoon sen verran, että A on palvelukseen tarpeeksi terve ja kykenevä normaaliin palvelukseen. B taas on riski taistelijan tehtävässä toimimisessa ja johtaa kevennettyyn palvelukseen esimerkiksi kirjurina. Vain palveluskelpoisuusluokan ollessa A tai B, voi palveluksessa jatkaa. Luokan ollessa E, henkilöllä on terveydellisiä ongelmia, jotka todennäköisesti kuitenkin paranevat ja jatkotutkimuksia luvataan ja toteutetaan. C-luokka taas "vapautetaan rauhanaikaisesta palveluksesta, mutta voidaan tarvittaessa luokitella uudelleen." D:hen ja siitä eteenpäin aakkostettaviin kirjaimiin ei enää ole olemassa muita luokkia, paitsi harvinainen T, josta kerron myöhemmänä. (Pääesikunta, 2012, s. 42–44.)

Näin aluksi käsitteistöstä on syytä huomata myös se, ettei mainitsemani Aikalisä-malli, joka koskee ammattilaisten yhteistyöstandardeja, kuulu hallinnollisesti tai rahallisilta resursseiltaan sosiaali- ja terveyshallinnon alaisuuteen, vaan Opetus- ja kulttuuriministeriölle. Siitä huolimatta tässä työssäni rinnastan Aikalisän ennemmin sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Malli on nimittäin pääosin nuorisotyötä, mutta samaan aikaan mallin kautta nuorisotyö tarjoaa varusmiespalveluksensa keskeyttäneille psykososiaalista tukea ensimmäisenä, lähes kaikissa tapauksissa.

Lisäksi nuorisotyötä tekevät sosionomit ja yhteisöpedagogit, jotka ovat valmistuneet sosiaalialalta. Ensikontaktointiin sisältyy myös sosiaali- ja terveydenhuollollisiin jatkotoimiin ohjaamista. Koko nuorisotyöllisen otteen voi näin nähdä hyvin sosiaalialaan kuuluvana, mitä tulen perustelemaan tekstini edetessä. Säästän myös sanoja, kun sisällytän sote-huoltoon enemmän alakategorioita, puhumatta jokaisesta keskeyttäneen auttamista koskevasta palvelusta erikseen. Toki tulen työssäni myös eritellen analysoimaan sote-alan eri palveluiden toimivuuksia.

Kaiken kaikkiaan Aikalisä-mallista ei ole saatavilla paljoa tietoa ja vasta henkilökohtaisten tiedonantojen seurauksena sain tietää, että sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset – kun heidät käsitetään erillään nuorisotyöstä – ovat muutamia vuosia sitten poistuneet mallista. Alun perin he olivat mukana. Sinänsä informaation saamisen vaikeus on sekin tutkimustulos. Tutkimuksen edetessä huomasin myös, että nuorisotyö mielellään korostaa eroaan sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja toisin päin. Tämä

ei ole mielestäni ongelmatonta, kuten eivät myöskään hallinnollisesti sekä finanssipoliittisesti painotetut erot; Eivätkö kaikki toimijat kuitenkin aja työssään nuoren parasta, varsinkin hiljattain muodostuneissa erilaisissa moniammatillisissa yhteistyömalleissa? Sosiaali- ja terveydenhuollossa ei tämän tutkimukseni perusteella näytäkään olevan hyviä yhteistyön puitteita sekä sisäisesti että nuorisotyöhön nähden.

Tutkimustehtävä on kaksiosainen, koostuen kahdesta tutkimuskysymyksestä: 1) Millaisista elementeistä varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden perusturva ja palvelut koostuvat? 2) Miten palveluiden tulisi toimia kompleksiseksi muuttuneessa palvelujärjestelmässä? Jälkimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaan kehittämiskeskeisellä otteella. Aiheen ollessa tutkimusaukko, aineisto oli kerättävä itse, mitä ei niinkään paljon gradun tekijöille suositella. Olenkin selvittänyt pitkin tutkimuksen tekemistä, löytyisikö aineistoja esimerkiksi Tietoarkistolta, Puolustusvoimilta taikka edes edellisten gradujen tekijöiltä, mutta vastaus on kielteinen. Tutkimusaukoissa on tietysti aina ongelmia myös lähdekirjallisuuden kasaamisen kanssa. Kaikki tarkemmin juuri tätä aihetta käsittelevä suomenkielinen kirjallisuus onkin käytössä tässä gradusani. Olin kirjallisuuskatsauksen vaiheessa jo liian pitkällä tämän aiheeni kanssa, jotta olisin osannut sen jättää. Jälkiviisaana voin sanoa, että olisi pitänyt, työmäärän nähden.

Aineistoksi päätyivät lopulta asiantuntijahaastattelut ja asiantuntijoiksi Puolustusvoimien sosiaalikuraattorit (22), eräs kuraattoreille esimiesasemassa oleva¹ (1), etsivät nuorisotyöntekijät (22) sekä Aikalisätoiminnan asiantuntija (1). Kolme 22:sta nuorisotyöntekijästä on etsivän nuorisotyön koordinaattorin asemassa. Kun lasketaan yhteen kaikki ammattilaiset, joille kysely lähetettiin, kaikilta aloilta, vastausprosentti oli yhteensä 35% - Sosiaalikuraattoreista vastasi neljä sekä heidän esimiehensä ja nuorisotyöstä taas 11 ammattilaista, johon lukuun kuuluu myös kolme koordinaattoria sekä erityisasiantuntija. Haastattelut toteutettiin sähköpostilla niin, että lähetin kaksi eri kysymyspatteristoa, joista jälkimmäisen ensimmäisten kysymysten vastausten perusteella. Jälkimmäinen kysymyspatteristo oli ennalta suunniteltu niin, että sitä oli myös harkintani mukaan varaa muokata, vaikka kokonaan, ensimmäisen vastaussarjan perusteella.

Menetelmänäni olen käyttänyt teorialähtöistä sisällönanalyysiä, joka sopii tällaiseen aineistoon, jossa keskeisten teorioihin liittyvien käsitteiden voi jo olettaa sijaitsevan valmiina. Kuitenkin aluksi olen antanut aineistolle mahdollisuuden puhua ja

¹ Kuraattorien esimiehiä on monta - Heitä on jokaisessa varuskunnassa ja toisaalta myös pääesikunnan koulutusosastolla koordinoidaan kuraattorien toimintaa. Anonymiteetin suojaamisen vuoksi en voi kertoa, keneen ja mihin osastoon tai varuskuntaan tässä viitataan. Olen koko tekstissäni häivyttänyt kaikki tunnisteet noudattaen Puolustusvoimien ohjeita. Joka tapauksessa, viitataan jatkossa tähän kuraattorien toiminnasta yleisesti tietävään ammattilaiseen sanalla "kuraattorien esimies".

opettaa uusiakin asioita: Olen lukenut aluksi aineistoa aineistolähtöisesti ja koodauksessa nostanut esiin toistuvuuksia ja aineistoa kuvaavia asioita, jotka eivät taustateorioihini sinänsä liittyisikään. Näin olen tavoitellut objektiivista tieteellistä tietoa.

Tutkimus vastaa Raision (2010, s. 105) kaipauksiin suomenkielisistä kompleksisuusteoriaa soveltavista tutkimuksista, joita ei vielä tänäkään päivänä ole kirjallisuuskatsaukseni perusteella kuin muutama - Perna ym. (2022, s. 4) puhuvatkin siitä, että tämän päivän sosiaalisten instituutioiden kompleksista dynamiikkaa selittäviä teorioita edelleen etsitään. Vasta sitten, kun tätä dynamiikkaa ymmärretään, voidaan sosi-aali- ja terveydenhuoltoa järjestää optimaalisemmin. Tutkimukseni tuo juuri tällaista ymmärrystä.

1 TAUSTOITUS: VARUSMIESPALVELUKSEN KESKEYTTÄMINEN JA AIKALISÄ-MALLI

Varusmiespalvelus sekä Puolustusvoimien sitä käsittelevä sanasto sisältää palveluskelpoisuusluokkien lisäksi paljon muutakin erikoissanastoa. Ensinnäkin varusmiespalveluksen keskeyttäjiä tarkoitetaan heitä, jotka keskeyttävät jo kutsuntaterveystarkastuksissa, heitä, jotka keskeyttävät vasta kasarmin porttien tuolla puolen tai heitä, jotka keskeyttävät tällä välillä. (Tästä eteenpäin varusmiespalveluksen keskeyttäneisiin viitataan vain lyhyesti sanalla ”keskeyttäneet”.) Palveluksen keskeyttäminen ei tarkoita nimensä mukaisesti yksinkertaisesti vain keskeyttämistä, erotuksena lopettamiseen, vaan on yleistermi sekä keskeyttämiselle että lopettamiselle. Tämä tutkimus ei rajaa pois heitä, joille paluuta palvelukseen ei nähdä mahdollisena.

Lehesjoen (2018, s. 7-20), Mansikan (2020) ja Sandbergin (2022) kirjallisuuskatsauksen - sekä tämän opinnäytetyön yhteydessä suorittamani oman kirjallisuuskatsaukseni - perusteella, varusmiespalveluksensa keskeyttäneistä löytyisi paljon tutkimusta keskeyttämisen taustalla olevista syistä sekä keskeyttämisprosessista asevoimien sisällä. Tämä pätee sekä kotimaisen että kansainvälisen kirjallisuuden osalta (Lehesjoki, 2018, s. 7-20). Kuitenkin Lehesjoki (em.) päälähteenä ja muu suomalainen tarkkaan valitsemani kirjallisuus sopii taustoitukseni nykypäivän suomalaiseen kontekstiin parhaiten. Vaikka kirjallisuus paneutuu syihin keskeyttämisen taustalla, oma tutkimukseni ei tokikaan näin tee, vaan ennemmin keskeyttämisen jälkeiseen aikaan.

Matti Lehesjoen (em.) sotatieteiden väitöskirja esittää, mitkä ovat terveydellisiä, psyykkisiä ja niiden taustalla olevia tekijöitä varusmiespalveluksen keskeyttymiselle. Varhaista keskeyttämistä vaikuttavat tekijät ovat Lehesjoen (em., s. 2-4) mukaan pitkälti seuraavia: yhteisöllisyyden häviäminen, syrjäytyminen, eriävä etninen tausta ja uudentyyppiset riippuvuudet. Määrälliset mittaritkin vahvistavat näiden tekijöiden olemassaolon ja yleisyyden. Lehesjoen väitös (2018) on luultavimmin arvokkain aihetani taustoittava yksittäinen lähde. Siitä, mikä on keskeyttäneiden sosioekonominen

asema ja elämäntilanne palveluksesta vapautuksen jälkeen, ei taas juuri ole tutkimusta: Edellä mainitun kolmen lähteen kirjallisuuskatsauksista ei tällaista tutkimusta löydy. Keskeyttäneiden siviilielämästä ja Aikalisämallista on saatavilla jotakuinkin juuri sen verran lähteitä, joita tässä työssäni tulen käyttämään.

Lehesjoen (em., s. 1-2), mukaan yleisimmin keskeyttäjän palveluskelpoisuusluokka on pudonnut. Käytännössä tämä yleisimmin myös tarkoittaa työkyvyn jonkinasteista alenemaa. "Keskeyttämisistä n. 20% on siviilipalveluksen hakeutumisia ja n. 75% johtuu terveydellisistä syistä." Loput 5% johtuu mm. naisten vapaaehtoisen asepalveluksen keskeyttämisestä. (Pääesikunta, s. 2020.) Voin päätellä, että tähän 5 prosenttiin kuuluvat myös t-luokitettut, eli turvallisuudelle vaaralliset; Tosin, esim. v. 2016 heitä oli kahdeksassa vuodessa vain 0,3% (Rautio, 2016). Tämä ryhmä rajautuu pois omasta tutkimuksestani määrältään vähäisen ja samalla poikkeuksellisen luonteensa vuoksi. Toki lopultakaan en voinut eksplisiittisesti rajata heitä koskevaa informaatiota pois aineistostani, sillä erityismaininnat olisivat pidentäneet kysymyksenasettelujani - Ammatillaiset vastasivat kysymyksiini varusmiespalvelun keskeyttäneistä yleisellä tasolla ja erittelivät ryhmiä omasta aloitteestaan, jos halusivat.

1.1 Kutsunnat, varusmiespalvelus ja keskeyttäjien asema

Varusmiespalvelusta edeltää ennakkoterveystarkastus, jossa lääkäri jo suosittaa jonkun palveluskelpoisuusluokan kutsuntalautakunnalle (Lehesjoki, 2018, i). Lehesjoen (em., s. 8) perusteella tässä "kutsuntaterveystarkastuksessa" on tyypillistä ennemmin vähätellä vaivojaan kuin pyrkiä niitä korostaen pääsemään siviilipalvelukseen taikka kokonaan velvoitteista vapautetuksi. Kutsuntaterveystarkastuksen jälkeen kuluu jonkin verran aikaa ennen varsinaista kutsuntatilaisuuspäivää - Kutsuntaterveystarkastusta ei siis tehdä nimensä mukaisesti kutsunnoissa. Itse kutsunnoissa toki kysytään, onko terveydentilassa ollut muutoksia, ja muutoksien tai epäselvyyksien tapauksessa paikalla oleva lääkäri suorittaa tarkastuksen.

Kutsuntatilaisuudessa päätetään palveluskelpoisuusluokka. - Kroonisesti ja vakavasti sairaut karsiutuvat näin pois jo viimeistään kutsunnoissa ja lopullisen päätöksen palveluskelpoisuudesta tekee aina kutsuntalautakunta, jota lääkärin tekemät ehdotukset eivät sido. (Pääesikunta, 2012, s. 13; Lehesjoki, 2018, ii, s. 73.) Kutsuntalautakunta voi päättää, että terveydentilaa joudutaan vielä parantamaan ja/tai selvittelemään, jolloin varusmiespalveluksen aloitus lykkääntyy. Viimeistään kutsunnoissa jokaisella varusmiehellä olisikin hyvä olla tiedossa itselleen sopiva palveluksen aloittamisen ajankohta. Lähtökohtaisesti ajankohta on aina seuraava saapumiserä. Alkamisajankohtaa voi vain hyvillä perusteilla lykätä.

Kutsuntalautakunnan kokoonpanon päättää kunkin alueen Puolustusvoimien aluetoimisto. Lautakuntaan kuuluu kunnan edustaja sekä kaksi Puolustusvoimien edustajaa, joista toinen on aina myös kutsuntalautakunnan puheenjohtaja. (Asevelvollisuuslaki 19§; Pääesikunta, 2012, s. 13) Pääesikunnan (em., s. 10) mukaan asevelvollinen voi aina hakea oikaisua palveluskelpoisuuspäätökseen, kirjallisesti. Nuorisotyö keskeyttämisen kannalta, ja muutoinkin, toimii jo kutsunnoissa niin, että Aikalisämalliin² perehdytetyt etsivät nuorisotyöntekijät ovat aktiivisesti mukana kutsuntatilaisuuksissa. Aikalisä-malliin perehdytään tässä tekstissä jäljempänä luvun 1.2.1 alla – Se on juuri varusmiespalveluksen keskeyttäneitä varten tehty moniammatillisuutta sisältävä sosiaali- ja terveydenhuollon malli, joka käytännössä on enimmäkseen nuorisotyötä.

1.1.1 Varusmiespalveluksen alku

Alku kasarmilla on kiireinen ja haastava. Lehesjoen (2018, s. 74) perusteella heistä, jotka putoavat, n. 90% putoaakin juuri kahden ensimmäisen viikon aikana. Onkin niin, että tänä päivänä fyysisesti ja psyykkisesti kenttäolosuhteisiin yhä tottumattomampia päätyy palvelukseen menneeseen verrattuna - Taistelukenttä ja sen vaatima harjoittelu on tullut teknisemmäksi sekä tiiviimmäksi. Toisaalta huonokuntoiset kohottavat kuntoaan eniten, haasteista huolimatta (Lehesjoki, 2018, s. 3; Santtila & Kyröläinen, 2013.)

Mälkki (2013, s. 71) kuvailee sopeutumista asevoimainstituution käytäntöihin seuraavasti: "...jokainen yksilö luovuttaa oman subjektiivisen ruumiinsa, kokonaisruumiinsa, kollektiiviselle yhtenäisruumiillisuudelle." Kuitenkaan ei muodostu täyttä eheyttä, mikrotason keskinäisen sekä mikro- ja mesotason välisen valtakamppailun loppumista (em., s. 68-73). Mälkin kuvaus on näin hyvin samanlainen kuin Erwin Goffmanilla totaalisista laitoksista (1997), vaikkakin Goffman kuvauksessa totaalisuus on vielä radikaalimpaa. Samaan aikaan palvelukseen lähtijöistä selkeä enemmistö on kuitenkin motivoituneita ja pyrkii suoriutumaan hyvin koko palveluksen ajan, johtui se sitten sisäisestä tai ulkoisesta motiivista (Santtila & Kyröläinen, s. 2013; kts. myös Pääesikunta, 2020).

1.1.2 Sosiaali- ja terveydenhuolto varusmiespalveluksen aikana

Sosiaali- ja terveydenhuolto etenee varusmiespalveluksen aikana ensinnäkin siten, että viimeistään ensimmäisen kahden palvelusviikon aikana toteutetaan hyvin tarkka

² "Aikalisä" on useimmiten kirjoitettu isolla alkukirjaimella ja sitä seuraavan sanan muoto ja liittäminen sanavartaloon vaikuttaa olevan hyvin vapaata: Kirjallisuuskatsaukseni ja myös Into ry:n (2022), perusteella kirjoitusasu vaihtelee paljonkin. Välillä on käytetty väliviivaa, välillä ei, ja myös sana "Aikalisä-toimintamalli" (em., s. 6) esiintyy. Itse tulen puhumaan Aikalisästä vaihtoen kirjoitusasua kulloisenkin sopivan painotuksen mukaan.

ja toimintakykykeskeinen terveystarkastus varuskunnassa (Lehesjoki, 2018, s. 23-24). Tarkastuksen löydökset määrittävät jälleen sitä, voiko palveluksessa jatkaa vai seuraako siirtyminen kevyempiin b-luokitettujen tehtäviin. Toki "varuskuntien terveysasemilla terveydenhuollon ammattilainen tutkii ja arvioi palveluskelpoisuutta" yli päätään "jokaisen käynnin yhteydessä, ja jos ongelmat vaativat tarkempia tutkimuksia, varusmies ohjataan lääkärin läheteellä aina tarvittaessa erikoissairaanhoidon" (Laukkala, 2012, s. 49).

Varuskuntien sote-palveluista sosiaalista osaa edustavat eritoten sosiaalikuraattorit. Huttunen (2020) kertoo Talentia-lehdessä, että varusmies voi ottaa kuraattoreihin yhteyttä periaatteessa silloin, kun hänestä tuntuu. Kuraattorit ohjaavat toimeentuloon ja "työhön tai opintoihin liittyvissä asioissa". He tarjoavat myös psykoterapialle ominaista keskusteluapua, liittyen esimerkiksi kiusaamiseen ja omaan jaksamiseen. Suuri osa työajasta koostuu tällaisista keskusteluista. Tarpeen vaatiessa varusmies opastetaan terveydenhuoltoon.

Tarkemman tutkimuksen perusteella on kuitenkin havaittavissa, ettei kaikki aina toimi niin kuin viranhaltijat, lait ja ammatilliset julkaisut antavat ymmärtää: Sosiaalikuraattoreiden pakeille ei ole mahdollista päästä aivan jokaisena päivänä: Voi olla joitakin esteitä, kuten sote-ammattilaisten lomat. (Kurttila, 2016). Varusmiespalveluksen keskeyttäminen voi tapahtua kiireessä ilman kunnollista ohjausta siihen, mitä tapahtuu keskeyttämisen jälkeen (em.) Muutoin löytämäni kirjallisuus ei kuitenkaan kritisoi varusmiehille tukea tarjoavia ammattilaisia keskeyttämisprosessissa. Huttunen (2020) kertoo, että sosiaalikuraattoreille on matala kynnyks ja varusmies voi käydä heillä pitkin palvelusaikaansa.

Terveydellistä huolta kannettaan varusmiehistä eniten varuskunnan terveysasemilla. "Asevelvollisuuslaissa tarkoitettussa palveluksessa olevalla on oikeus päästä terveydenhuollon ammattihenkilön tarkastukseen ja saada asianmukaista hoitoa viivytyksettä." (Pääesikunta, 2012). Ollikainen (2019) tarkentaa, että varusmies hakeutuu terveysasemalle, jossa on sekä lääkäreitä että sairaanhoitajia, kuten siviilissäkin. Maastoharjoituksiin on järjestetty kenttäsairaanhoitajia. Erikoissairaanhoidon järjestetty sopimuksella muulle Puolustusvoimien ulkopuoliselle taholle. (em.) Viime aikojen kehityssuuntana Puolustusvoimien terveydenhuollossa, enemmän tehtäviä on pyritty jakamaan sairaanhoitajille (Lehesjoki, 2018, s. 106).

Toki on myös niin, että varusmiesten omatoimiseen mielenterveyden ja elämän hallintaan on panostettu, varsinkin viime vuosina – On uusia varusmiespalveluksen ja upseerikoulutusten aikaisia koulutusohjelmia sekä toimenpidesuosituksia, joissa ennaltaehkäisyyn vastuuta pyritään siirtämään esimiehille ja varusmiehille (Laukkala, 2012). Tästä kertoo myös Koulutus 2020-uudistus, jossa varusmiespalveluksen alkua on pyritty keventämään asiaankuulumattoman fyysisen kuormituksen osalta. Lisäksi, mikäli jokin tärkeä koulutuskokonaisuus tai testi jää tekemättä terveysasemakäynnin

vuoksi, sen voi nykyään jouhevammin siirtää (Puolustusvoimat, 2023b.) Uudistuksen onnistuneisuudesta ei kuitenkaan ole akateemista yksimielisyyttä – Ovaskainen (2022, s. 51, 68) kertoo sen tuottaneen jatkuvan kiireen tuntua johtajille ja että mainitut jouhevut siirrotkin ovat käytännössä olleet haastavia toteuttaa.

1.1.3 Tekijät keskeyttämisen taustalla

Lehesjoki (2018) sekä muukin tässä viitattu aiheesta kertova kirjallisuus on yhtä mieltä siitä, että nimenomaan mielenterveyden ja käyttäytymisen ongelmat ovat suurin syy keskeyttämiselle. Tietyt mielenterveysongelmat kärjistyvät tyypillisesti juuri nuorena (Laukkala, 2012, s. 51), mutta ne eivät tyhjentävästi selitä keskeyttämistä. Laukkala (2012, s. 47–48) ja Lehesjoki (2018, s. 3) kirjoittavatkin, että kyse on pohjimmiltaan nuorten sosiaalisesta ja terveydellisestä eriarvoisuudesta, joka rakentuu jo ennen varusmiespalvelusta. Se on tänä päivänä nähtävissä monilla mittareilla tietysti myös varusmiespalveluksen aikana. ”Varusmiespalveluksen keskeyttämisen hallinnassa ja vähentämisessä saattavat korostua jo lähitulevaisuudessa muut kuin terveydelliset perusteet.” (Lehesjoki, 2018, s. 116).

Lehesjoki (2018, s. 3) tarkentaa myös näitä ”uusia” (lainausmerkit lisäsin itse) ongelmia, jotka aiheuttavat aikaista keskeyttämistä - Niitä ovat yhteisöllisyyden vähentyminen, marginalisaatio, eriytyminen etnisyyden mukaan ja uudentyyppiset riippuvuudet, kuten nettiriippuvuus. Kun kerran varusmiespalveluksen keskeyttäjät useimmiten omaavat ongelmia jo ennestään, voisi päätellä, että e- tai c-luokituksen saaminen Puolustusvoimilta ei tee heidän asemaansa huonommaksi. Päinvastaisiakin johtopäätöksiä on vedetty (kts. esim. Aalto, 2014, s. 36-37; Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, s. 200; Alho & Nikula, 2012). ”Uudet” ongelmat vaikuttavat kaiken kaikkiaan samoilta, mitä koettiin myös itsenäisyyden ja toisen maailmansodan välisessä luokkayhteiskunnassa.

1.1.4 Ongelmat keskeyttämisen jälkeen

Varusmiespalveluksen keskeyttäneille on kasautunut fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia sekä muita syrjäytymistä edesauttavia tekijöitä. Ongelmat pohjautuvat peräti lapsuusajan vaikeuksiin asti. (Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, s. 198.) Tutkimuksen (em., s. 199) tilastoja tarkemmin tutkien, varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jääneiden keskeyttäjien tapauksessa peräti kolmannes oli elinikänsä aikana ainakin kertaalleen pohtinut itsemurhaa. Lisäksi 59%:lla oli rahat vähissä tai loppu ja 44% oli psyykkisesti kuormittunut. Varusmiespalveluksen käyneillä vastaavat luvut ovat 32% ja 8%.

Varusmiespalveluksen käyneillä on myös etulyöntiasema työmarkkinoilla jo ilman edellä mainittuja kuormittavia tekijöitä – Alhon & Nikulan (2012, s. 2, 23) laajan

kokonaisen ikäluokan kattavan tilaston mukaan, varusmiespalvelus edistää palkkausta ja paremman työmarkkina-aseman saamista merkittävästi. Palveluksessa annettu johtajakoulutus voimistaa tätä vaikutusta. Lisäksi on niin, että työnhakutilanteissa varusmiespalveluksen käymistä jo itsessään katsotaan hyvällä. Siitä ei saisi kysyä, mutta silti vielä kysytään. (Mansikka 2020, s. 27). Kokemuksena varusmiespalvelun keskeyttäminen näyttää olevan vaihteleva: Se voi olla joko helpotus, pettymys sekä liian pitkä tai liian lyhyt prosessi. (Aalto, 2014.)

Varusmiespalveluksen keskeyttäneille koituvia ongelmia ja riskitekijöitä on listattu tässä opinnäytetyössäni myös muualla. Lisäksi pidän selvänä, että varusmiespalvelus vähintäänkin keskeyttää työt ja opinnot, ja osuessaan 18–21 vuoden ikähaarukkaan, aiheuttaa usein myös viivästyksiä niiden aloittamiseen. Keskeyttäneet joutuvat vielä helpommin tyhjän päälle, sillä he eivät luonnollisesti ole voineet hakea töitä sille ajalle, jolloin heidän piti olla palveluksessa. Keskeytyksen aiheuttaja, terveydellinen tai muu haaste, vaikeuttanee sekin työnsaantia.

1.1.5 Ongelmat keskeyttämisen jälkeen: kansainvälinen tutkimus

Kansainvälistä, joskin jo vuosituhatien vaihteessa tehtyä tutkimusta keskeyttämisen taustalla olevista syistä löytyy kyllä (Lehesjoki, 2018, s. 7-20). Keskeyttämisen jälkeisestä tilanteesta sen sijaan olen löytänyt vain kaksi lähdeä, artikkelia, jotka voin katsoa tähän alokkaiden kontekstiin relevanteiksi. Ensimmäkin Leroux (2015, s. 753) kertoo, että varusmieskoulutuksesta erotetut alokkaat eivät USA:ssa saaneet lähetettä taikka sosiaali- tai terveydenhuollollista apua sen jälkeen, kun heillä oli todettu häiriökäyttäytymiseen taikka psyykkiseen ongelmaan liittyvä erottamisen syy. Se, mikä katsotaan asevoimien kontekstissa häiriökäyttäytymiseksi, on tietysti eri asia kuin psyykkiset ongelmat, mutta avunsaannin vähyyden Leroux (em.) varmensi molemmissa tapauksissa.

Lisäksi erottamismenettelyiden on todettu käytännössä olevan hyvin satunnaisia; Vaikka ohjesääntöjä on, niitä ei noudateta (em.). Viimeisintä argumenttia tukee myös Horton (2018), joka on tehnyt aiheesta kirjallisuuskatsauksen, sisältäen lisäksi kantahenkilökunnan – Erottamis- ja korvauskäytännöt vaihtelevat paljon ja seuraukset ovat yksilöille hyvin kokonaisvaltaiset. Voi nähdäkseni päätellä, ettei varsinkaan alokkailla ole monesti jalansijaa yhdysvaltalaisessa vakuutus pohjaisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa sen jälkeen, kun heidät on erotettu. Suomalaiselle tarveharkintaiselle ja viimesijaiselle turvalle joutuminen, ikään kuin tyhjän päälle, ei ole kovin paljon parempi tilanne.

1.2 Sosiaali- ja terveydenhuolto palveluksen keskeytyessä: Aikalisä

Keskeyttäneitä nuoria koskevat palvelujärjestelmän instituutiot voi päätellä paikantuvan seuraaviksi: Kela, Te-toimistot, kunnallinen sosiaalityö, terveysterveystoimet sekä työllisyyttä ja osallisuutta tukevat yksityisen ja kolmannen sektorin palvelut. Tässä järjestelmäkokonaisuudessa luovii Aikalisä-malli, joka perustuu kuntien, etsivän nuorisotyön, Puolustusvoimien, Siviilipalveluskeskuksen ja Valtiokonttorin yhteistyölle (Into ry, 2023). (Valtiokonttori on se taho, joka korvaa palveluksen aikana tapahtuneita tapaturmia.) Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2013, 196) mukaan myös sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä on mukana kuntien keskeyttäneille järjestämässä tuessa; Tämä tieto on tosin vanhentunutta (Piiroinen 5.5.2023)³ - Vaikka Appelqvist-Schmidlechner (2013) onkin Aikalisä-mallista kertova uusin akateeminen lähde, joudun työssäni nojaamaan enemmän Into ry:n piirissä olevaan tietoon, jota on avautunut vasta tutkimusta tehdessäni.

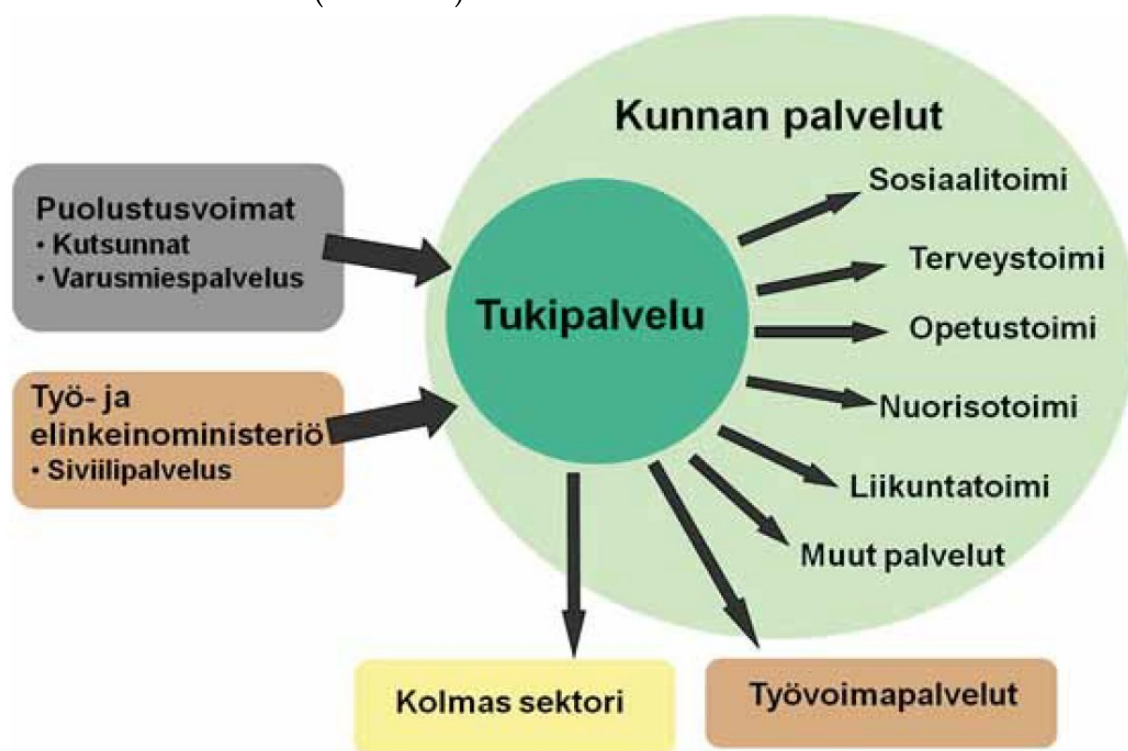
Suoranaisesti muita malleja kuin Aikalisä-malli ei ole keskeyttäjiä varten kehitetty ainakaan kirjallisuuskatsaukseni perusteella. Mallia suoritetaan osana etsivän nuorisotyön perustyötä, nimetyn nuorisotyötä tekevän tukihenkilön ohjatessa oikealle viranomaiselle oikea-aikaisesti (em.). Samaan aikaan sosiaali- ja terveydenhuollon piirteet ja instituutiot liittyvät sekä Aikalisätyöhön että keskeyttäneiden elämään muutoinkin niin elimellisesti, että olen asettanut Aikalisä-käsitteen sosiaali- ja terveydenhuollon alle. Aikalisän sosiaali- ja terveydenhuollollisia ja muita piirteitä tulen paljastamaan seuraavassa.

1.2.1 Aikalisätoiminnan alku ja malli

”Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen” -toimintamalli alkoi projektista vuonna 2004. Ajanjaksolla 2004-2005 kerätty aineisto on ollut käytössä sekä Kaija Appelqvist-Schmidlechnerin yksin (2011) että muiden tutkijoiden kanssa (2013) kirjoittamissa teoksissa. Nämä teokset ovat keskeisimpiä lähteitä Aikalisätyön ja sen syiden taustoitamiseksi. Joka tapauksessa, projektin tarkoitus oli löytää toimiva yhteistyökuvio keskeyttäjiä auttamiseksi. Taustalla oli huoli mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöistä yleisimpänä syynä keskeyttämiselle sekä niihin liittyvä ongelmien kasaantuminen. ”Vaikka palveluksen ulkopuolelle jäävien tuen tarve on pitkään ollut tunnistettu, tukitoimiin ryhtyminen ei aikaisemmin ollut minkään tahon vastuulla.” (Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, s. 195)

³Tässä lähteenä on Aikalisätyön erityisasiantuntijalta saatu henkilökohtainen tiedonanto. Ne on merkitty muiden lähteiden joukkoon tavanomaisin viittauskäytännöin. Erityisasiantuntijan tittelistä ja roolista kerron myöhempanä. Tiedonannot eivät ole osa työssäni käytettyä varsinaista aineistoa.

Appelqvist-Schmidlechner ym. (em., s. 195-196) kirjoittavat, että palveluksen keskeytyessä kutsunnoissa, nuori ohjataan kutsunnoissa paikalla oleville Aikalisätoimintaa toteuttaville ohjaajille.⁴ Näin nuori saa apua ilman välikäsiä. Palveluksen keskeytyessä taas Puolustusvoimien kasarmilla, välikätenä on sosiaalikuraattori: Puolustusvoimissa työskentelevät sosiaalikuraattorit tapaavat keskeyttävät miehet ennen heidän lähtöään. Toimintatapaa, josta on tullut pitkälti säädelty standardi, selittää parhaiten seuraava kuva (KUVIO 1).



KUVIO 1 Varusmiespalveluksensa keskeyttäneen palveluverkosto.

Huomionarvoista on, että tukipalveluun osallistutaan myös siviilipalveluksesta. Kuva on Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2013, s. 196) Aikalisätoimintaa arvioivasta artikkelista. Kuvaan käyttöön on saatu henkilökohtaisesti lupa.

Ennen keskeyttäneen lähtöä kotikuntaansa, Puolustusvoimien sosiaalikuraattorit tekevät tukea tarvitsevista miehistä lähetteen heidän oman kotikuntansa Aikalisä-

⁴Käsitteistöä tässä on hyvä huomata hiljattain tapahtunut muutos, jota ei tietenkään ilmene esimerkiksi Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2013) tekstissä - Into ry:n (2023) sekä sen tutkijan M. Piironen (henkilökohtainen tiedonanto 15.11.2023) mukaan nykyisen toimintamallin kirjauksissa "aikalisäohjaaja" ei enää ole olemassa - On vain Aikalisämallia toteuttavia nuorisotyöntekijöitä. Muutoksesta on Piironen (em.) mukaan edelleen jouduttu muistuttamaan jopa toimintaan keskeisimmin liittyviä ammattilaisia.

toimintaan perehtyneille ammattilaisille. Nämä ammattilaiset ovat käytännössä nuorisotyöntekijöitä. Tietojensiirto voidaan tehdä vain nuoren suostumuksella, mutta mikäli tuen tarve on ilmeinen, voidaan säännöstä poiketa (L 1285/2016, 11§). Laki (em.) on jokseenkin vaikeatulkintainen. Joka tapauksessa, sosiaalikirjastoajat arvioivat ja suosittelevat muutakin jatkotukea tarpeen mukaan (Huttunen, 2020).

1.2.2 Aikalisämalli käytännössä

Kun kontakti keskeyttäjään on luotu ja avuntarve jostain kautta huomattu, sosiaali-, terveys-, tai nuorisotalon ammattilainen toimii tässä tukihenkilönä, joka ohjaa myös muihin tarvittaviin palveluihin. Samalla tukihenkilöön on pitempiaikaisempi suhde (Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, s. 195-196). Tänä päivänä tilanne on kuitenkin muuttunut, ja tukihenkilönä toimivat vain etsivät nuorisotyöntekijät (Into ry, 2022, s. 24-25; Into ry, 2023). Palveluksen keskeyttäneet ohjataan siis nimenomaan kotikuntansa nuorisotyöhön, ja toki sosiaalikirjastoajat arvioivat edelleen muunkin tuen tarvetta.

Muuttuvasta tilanteesta kertoo myös se, että etsivä nuorisotyö ylipäättään aloitti olemassaolonsa lakipykälissä vasta Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2013) aineiston (vuodelta 2011) keräämisen aikoihin: Etsivä nuorisotyö lisättiin nuorisolakiin v. 2010 ja laki tuli voimaan 1.1.2011 (L 1285/2016). Tämä ei kuitenkaan ilmennyt Appelqvist-Schmidlechnerin ym vuonna 2013 julkaisemasta tutkimuksesta (em.), minkä näen kriittisempänä seikkana. Aikalisätyön muutoksista ja paljolti nuorisotyöstäkään ei muutoinkaan käytännössä löydy lähteitä, edes ammatillisia julkaisuja. Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2013) tutkimuksen aikana muuttuneeseen Aikalisätyön tilanteeseen sekä myös etsivän nuorisotyön alkamiseen vuonna 2011 kiinnitti huomiotani vasta M. Piironen (5.5.2023). Kuvio 1 havainnollistaa silti yhä edelleen Aikalisätoimintaa; Ainoana täydennyksenä voidaan sanoa, että nykyisin ”tukipalvelu” on vain nuorisotyön toteutusvastuulla.

Piironen (em.) mukaan etsivä nuorisotyö aloitettiin muutamilla paikkakunnilla 1990-luvulla projektien muodossa. Vuonna 2008 aloitettiin valtionavustus kunnille etsivän nuorisotyön järjestämiseen. Vasta 2010-luvun edetessä, ei suinkaan heti lainmuutoksen jälkeen, etsivä nuorisotyö alkoi saada kunnissa jalansijaa ja myös vastuuta Aikalisätyöstä. Aikalisätyön koordinointi siirrettiin vuonna 2018 Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselta Opetus- ja kulttuuriministeriölle, joka koordinoi myös nuorisotyötä. Ja näin Aikalisä on vasta hiljattain työmuotona vakiintunut.

Siitä, milloin aikalisätoimintaan liittyvä tukipalvelu siirtyi tosiasiallisesti nuorisotyön toteutettavaksi, ei löydy akateemisesti vertaisarvioitua tietolähdettä. Sen sijaan Piironen (em.) toteaa, että tilanne selkiytyi kuntien osalta vasta kun Opetus- ja kulttuuriministeriö lähetti ohjeistavan kirjeen kunnille (VN/2046/2020) Kirjeessä todet-

tiin, että kunnissa Aikalisätyön tulisi kuulua nimenomaan etsivälle nuorisotyölle. Tällaiset ohjeistavat kirjeet eivät ole julkisesti saatavilla. Lisäksi Opetus- ja kulttuuriministeriön (2023) sivut Aikalisä-mallista eivät nekään tuo ilmi päivitettyä tietoa. Joka tapauksessa nykyään nuorisotyöntekijät tekevät Aikalisätyötä osana perustyötään (Into ry, 2022). Ainoana poikkeuksena muuhun tämän päivän etsivään nuorisotyöhön näkisin nuoren ohjaamisen, joissain tapauksissa, takaisin varusmiespalvelukseen. Tämä pitää paikkansa vain joidenkin palveluskykyisiksi kuntoutuvien kohdalla.

Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2013, s. 200) mukaan tukipalveluissa keskeyttäneitä kohdattiin 73% tapauksista enintään kolme kertaa. Samaan aikaan etsivän nuorisotyön käsikirjan (Paananen ym. 2022, s. 35-38) mukaan nuorisotyöntekijän tehtävänä on ohjata nuorta siihen asti, että hän itse jo omaa elämän- ja ajanhallintaa sekä tavoitteitaan edistäviä sosiaalisia verkostoja ja hänellä on työ-, koulutus- tai harjoittelupaikka. "Etsivä nuorisotyöntekijä tekee itsensä hiljalleen tarpeettomaksi, ja nuori kokee pärjäävänsä erilaisissa vastaan tulevilla tilanteissa itsenäisesti" (em., s. 8). "Ensisijaisena kohderyhmänä ovat koulutuksen, työelämän tai palveluiden ulkopuolella olevat nuoret" (em., s. 16).

Vaikuttaa siis siltä, että paljon on menty eteenpäin keskeyttäneiden kanssa solmitavan tukisuhteen kanssa: Ensinnäkin tukihenkilöinä toimivat juuri siihen tehtävään ammattitaitoiset nuorisotyöntekijät ja toiseksi tukisuhde ei keskeydy yhtäkkisesti ainakaan nykymuotoisten nuorisotyön ohjeistusten mukaan (Paananen ym. 2022, s. 35-38). Paananen ym. (em., s. 35) suosittelevat, että nimenomaan työ-, koulutus- tai harjoittelupaikkaan pääsemisen jälkeen seuranta olisi "erityisen hyödyllistä." Positiivisenkin elämänmuutoksen jälkeen tulisi siis ottaa vielä yhteyttä, eikä vain katkaista kontaktia. Kun kerran Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2013, s. 200) mukaan aiemmin keskeyttäneitä kohdattiin vain enintään kolme kertaa, on vaikea uskoa, että seuranta olisi tapahtunut tarpeeksi. Jää aineistosta nähtäväksi, mitä ohjaus ja seuranta ovat nykypäivän käytännössä.

1.2.3 Organisaatioiden yhteistyö nuorten parhaaksi

Paananen ym. (2022) kirjoittavat, että nuorten ohjauksen tulisi tapahtua tiiviissä monialaisessa verkostossa, yhteistyötä tehden. Nuoren palveluverkosta ja etsivän nuorisotyöntekijän siinä nuoren eteenpäin ohjaamista kuvaa hyvin edellinen kuvio (kuvio 1). Sen monimutkaisuudesta ja näköisyydestä voi jo hyvin päätellä nimenomaan kompleksisuusteorian sopivan erittelemään sitä, kuten myöhemmin tässä tutkimuksessa tehdään; Tarkalleen ottaen kuvion pitäisi olla vielä monimutkaisempi, sillä jokaisen nuolen tulisi osoittaa molempiin suuntiin ja "kunnan palvelut"-kohdassa jokaisen tahon tulisi olla kytkeytynyt toisiinsa. Paananen ym. (em., s. 13, 36-37) kirjoittavatkin, että yhteistyölle ei ole standardisoitua toimintatapaa. Joustavuus kyllä sisäl-

tyy juuri siihen, miten organisaatioiden pitäisi kompleksisuusteorioiden mukaan toimia, mutta ei missään nimessä täysin ilman standardeja. Aineistoni mukaan standardeja kuitenkin on, etenkin Aikalisätyössä.

Etsivän nuorisotyön käsikirjan (Paananen ym. 2022, s. 35-38) mukaan nuorten (keskeyttäneiden) ohjausta toteutetaan monesta organisaatiosta koostuvassa ympäristössä, jossa samaan aikaan tukihenkilö edustaa pysyvyyttä ja pyrkii luovimaan palveluverkostossa. Into ry:n (2023) mukaan läheisemmin yhteistyötä tehdään Puolustusvoimien aluetoimistojen ja joukko-osastojen sekä siviilipalveluskeskuksen, sosiaali- ja terveystieteiden, Kelan, koulujen, oppilaitosten ja työllisyyspalvelujen kanssa. Paananen ym. (2022, s. 13) lisäävät, että ”tavoitteena on, että nuori saa etsivän nuorisotyöntekijän avulla oikea-aikaisesti yhteyden palveluihin, jotka parhaiten pystyvät tilanteeseen vastaamaan.”

Paananen ym. (2022, s. 13, 36-37) mukaan nuorisotyön tulee aktiivisesti ja aloitteellisesti saada eri paikkakunnilla kaikille keskeisille tahoille selville, mikä on nuorisotyön rooli palvelujärjestelmässä ja pohtia yhteistyötä näiden tahojen kanssa. Kontaktointiin olisi oltava säännöllistä varsinkin erilaisten nuorten kanssa läheisesti tekeemisissä olevien palveluiden kanssa. ”Monialaisissa yhteistyöverkostoissa etsivä nuorisotyö toimii sosiaalisen vahvistamisen asiantuntijana ja tuo muille palveluille tietoa haavoittuvassa asemassa olevien nuorten elinoloista ja tarpeista” (em., s. 13).

1.2.4 Aikalisämallin vaikuttavuus ja kritiikki

Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, 200-203 kirjoittavat, että Aikalisä-malli on vaikuttavuudeltaan laajasti perusteltu - ”Aikalisä sisältyy mm. Suomalainen asevelvollisuus (Puolustusministeriö, 2010) sekä Nuorten yhteiskuntatakuu (Nuorten yhteiskuntatakuu 2013) -työryhmien toimenpidesuositukseen.” (em., s. 203). Mallilla on ollut positiivisia vaikutuksia niin nuorten mielenterveyteen kuin konkreettiseen elämänhallintaan ja eri sektoreilla ja organisaatioilla on jaettu kokemus hyvästä yhteistyöstä. Julkisten palveluiden aloitteellisuus on Aikalisätoiminnassa nähty toimivana ratkaisuna - Onhan Suonion ym. (2017, s. 260) mukaan niin, että katutason sosiaaliviranomaisten tapauksessa ”joskus työntekijä tietää asiakkaan elämäntilanteesta ja -mahdollisuuksista jopa enemmän kuin asiakas itse.”

On mielenkiintoista nähdä, miten yhä kompleksisemmaksi muuttuneemmassa yhteiskunnassa malli toimii tänä päivänä, kun Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2013) arvioista on kulunut kymmenisen ja aineistonkeruusta vajaa kaksikymmentä vuotta. Tähän palataan vielä teoreettisen viitekehysten yhteydessä. Kirjallisuuskatsaukseni perusteella mallista löytyykin jonkin verran kritisoitavaa. Ensinnäkin tavoitavuus saisi olla parempi: Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2013, s. 200) interventioidissa ”miehiä, joille oli kasautunut eniten ongelmia ei onnistuttu tavoittamaan ollen-

kaan, ohjaajien lukuisista yrityksistä huolimatta”. Tämä ongelma on tietysti laajemminkin sosiaalihuollossa tunnustettu. Lisäksi interventiot ovat liian lyhyitä ja Aikalisästä tehtyjen julkaisujen faktaväittämissä on tiettyjä ristiriitoja, mitä erittelin jo edellä.

Lisäksi Kurttila (2016) kirjoittaa, että keskeyttäminen voi pahimmillaan tapahtua hyvin sotkuisesti ja kiireessä niin, ettei keskeyttäjä edes pääse tapaamaan sosiaalikuuraattorin kanssa tai saa ”tietoa siitä, mikä taho tällaisessa tilanteessa voisi auttaa ja onko hänellä oikeus johonkin tukeen”. Tämän lisäksi sosiaalikuuraattoreilta voi loma- ja sairaspöissaolusyistään jäädä ilmoitus etsivälle nuorisotyölle tekemättä ja tällainen tapaus on myös raportoitu (em.). Näin voisin itse päätellä kritiikin aiheeksi myös sen, ettei yhteydenotoille ole määritelty missään ohjeistuksessa määräaikoja. Jää aineistosta selvitettäväksi, mitkä kehot ja kritiikinaiheet pitävät paikkansa, joskin arvelen, etteivät ammattilaiset kärkkäästi paljasta oman toimintansa sekä instituutioidensa heikkouksia.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS: KOMPLEKSISUUS- TEORIA JA SEN SOVELLUTUKSET YHTEISKUNTA- TIETEISSÄ

Julkishallinnon rakenteet tuntuvat muuttuvan nykyään nopeasti ja yhteiskunta kompleksisemmaksi. Yhtäällä kunnilla on enemmän vastuuta työllisyyden hoidossa, mutta toisaalla viimesijainen työttömyysturva sekä toimeentulotuki on siirretty Kelaan. Hyvinvointialueet näyttäisivät olevan paikallishallinnon uusi ulottuvuus, vaikkakin Valtiovarainministeriö (2023) määrittääkin niiden kuuluvan ”muuhun julkiseen hallintoon” kirkollishallinnon ja välillisen julkisen hallinnon kanssa. Keskeyttäjiä sosiaali- ja terveydenhuoltoa järjestävät organisaatiot eivät näin ole ainakaan vähene- mään päin, tuskin myöskään yksinkertaistuvat.

Keskeyttäneitä koskevaa sosiaali- ja terveystyötä tehdään siis monimutkaisessa ja keskinäisriippuvaisessa palveluekosysteemissä - Palveluekosysteeminäkökulma onkin tänä päivänä levinnyt hyvin laajasti kautta sosiaali-, terveys- ja hyvinvointipalvelujen ja siihen kytkeytyy Niemen (2020) ja Raision (2010) mukaan kompleksisuus- teoria ja -ajattelu. Raisio (em., s. 104) lainaa Ritteliä & Webberia (1973, s. 159-161) kertoessaan siitä, että ongelmia on nykyään alettu nähdä yhä enenevässä määrin toisiinsa sekä sosiaalisiin systeemeihin kietoutuneina kompleksisina, toisin sanoen, ”ilkeinä” ongelmina.⁵

Juuri kompleksisuusteorian käyttäminen opinnäytteeni teoreettisena viiteke- hyksenä sai ideana alkunsa edellä mainituista syistä. Niemen (em.) ja Raision (em.) teoretisoinnit olivat tulleet minulle jo ennestään tutuiksi sosiaali- ja terveyshallintotie- teiden opinnoista Vaasan yliopistossa. Näen kompleksisuusteorian parhaiten ratko- van sote-järjestelmän monimutkaisuudesta aiheutuvia ongelmia sekä viitekehystenä

⁵Englannin kielellä käsite on ”wicked problem” (kts. Rittel & Webber 1973, s. 159-161). Raisio on muutoin yhtä mieltä ilkeistä ongelmista, mutta lisää, että niitä eivät pysty mitkään tieteenalat ja ideologiat yhdessäkään ratkaisemaan.

antavan myös oikeanlaatuisen suhtautumisen näihin ongelmiin. Nämä kompleksisuusteorian vahvuudet olivat taustatietoinani ja edeltävinä opintoina jo ennen kuin valitsin tutkimusaiheeni. Näin oli myös luonnollista jatkaa tutun ja sopivan teorian parissa.

2.1 Kompleksisuusteorian perusteista

Kompleksisuusteoriassa kompleksisuus nähdään välttämättömänä pahana, josta ei kuitenkaan pidä yrittää päästä eroon, vaan päinvastoin, sitä on hyödynnettävä (Byrne 1998; Hayles, 1990). Epälineaarisuudet nähdään olennaisena osana, eikä huomiotta jätettävänä anomalioina. Mitleton-Kelly (2003) tiivistää kompleksisuusteorian lajit seuraavalla tavalla: 1. kompleksiset adaptiiviset systeemit, 2. Prigoginen dissipatiiviset rakenteet 3. autopoieesi (erityisesti Niklas Luhmannin mukaisesti), 4. kaaosteoria sekä 5. kerrannaisvaikutukset ja polkuriippuvuus Brian Arthurin mukaisesti (taloustieteiden käsitteistöä). Selitän näitä lisää myöhempanä siltä osin, kun käytän niitä työhöni sovelletusti – Tällaisessa case-tutkimuksessa, jota teen, ei ole syytä esitellä koko kompleksisuusteoriaa kaikkine nyansseineen, kuten eivät myöskään tee Raisio (2010), Perna ym. (2022) tai Jokinen ym. (2018) kompleksisuusteoriaa soveltaessaan.

Tutkimukseni aikana havaitsinkin vasta pitkän työn jälkeen, että ”kompleksisuuslaseja” on keskeyttäneiden sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmään käytettävä vain soveltuvin osin; Tällaisessa case-tapauksessa kompleksisuusteoriaa on mukautettava asiakasrajapintaan, eikä ole mahdollista tarkastella vain laajoja sosiaali- ja terveydenhuollon systeemiä ominaisuuksia. Toki olen tarkastellut niitä jonkin verran: niitä, jotka erityisesti tähän case-esimerkkiini vaikuttavat. Mainittu Raisio (2010) on ollut tässä erinomaisena taustoituksenani. Kaikkiaan asiakasrajapintaan kompleksisuusteoriaa on sovellettu vain vähän (Perna ym., 2022; Jokinen ym. 2018). Tietysti osa viittaamistani kirjoittajista, kuten Määttä (2012) on soveltanut kompleksisuusteoriaa mainitsematta siitä eksplisiittisesti: Hän (em.) esimerkiksi tiivistelmässään kirjoittaa palvelujärjestelmästä, että ”pirstaloitumisen ja polkuriippuvuuden vaikutuksesta syntyy osittain tiedostettua, osin tiedostamatonta ja hallitsematonta poiskäännyttämistä, jonka lopputuloksena osa avun tarvitsijoista jää tuen ulkopuolelle.”

Perna, Lindell & Kuoppala (2022) taas ovat raportissaan rikoksilla oireilevista nuorista eksplisiittisesti soveltaneet kompleksisuusteoriaa asiakasrajapintaan. Raportin tekijät ovat Vaasan yliopiston tutkijoita sosiaali- ja terveyshallintotieteistä, vaikkakin raporttia on tehty yhteistyössä Aseman Lapset ry:n kanssa. Raportti on kompleksisuusteoriaa soveltava päälähteeni yhdessä Päivi Petreliuksen ja Pia Erikssonin (2018) toimittaman THL:n työpaperin kanssa. Työpaperi (em.) on nimeltään ”Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa”, josta löytyy koko

teokseen (em.) verraten tähän omaan aiheeseeni vieläkin keskeisempi Jokisen, Stenvallin & Palsasen (2018) artikkeli. Artikkelissa on pohdittu lastensuojelutyön johtamista kompleksisuusnäkökulmasta.

Seuraavassa pohdin kompleksisuusteorian lajeja sen mukaan, miten näkisin niiden soveltuvan työhöni. Samalla kirjoitan joitain huomioita siitä, miten edellä mainituissa teksteissä on kompleksisuusteoriaa sovellettu. Pohdin myöhempanä tarkemmin sitä, mitkä ovat kirjoittajien mukaan parhaimpia tekijöitä kompleksisuuden ja kaaoksen hallinnassa asiakkaan parhaaksi. Siirryn siis koko ajan lähemmäksi asiakasrajapintaa, kuitenkin tehden välillä huomioita kompleksisuusteorioiden sovellutuksista siinä. Näin esittelemieni teorioiden relevanttius tulee paremmin selville.

2.1.1 Bifurkaatio ja polkuriippuvuus

Mitleton-Kelly (2003, s. 10–13) havainnollistaa kompleksisuusteoriaa ja siihen liittyvää polkuriippuvuuden ja bifurkaation perustaa seuraavalla tavalla: Kun nesteen lämpötilaero nesteen sisällä tai nesteen ympäristöön nähden muuttuu tarpeeksi, koko systeemi muuttuu ja tapahtuu bifurkaatio. Tämä tarkoittaa tilannetta, jolloin vettä kieuhutetaan niin pitkään, että iso osa jo roiskahtaa pois kattilasta. Bifurkaatiopisteessä voi olla, että mikään virtaus tai ylivuoto ei ota heti päävirran roolia, vaan tapahtuu ensin muutama epäonnistunut yritys. Sitten tapahtuu iso muutos, jonka jälkeen tilanne lopulta taas vakautuu. Päävirran voi ajatella synonyyminä polulle, jossa vallitsee polkuriippuvuus.

Havainnollistaakseni tätä, edelleen Mitleton-Kellyä (em.) seuraten, voidaan esimerkiksi huomata, että yhteiskunnassa samat arvot jakavia kansanliikkeitä nousee ja haihtuu nopeasti. Ne eivät muuta laajaa kuvaa, mutta ne voivat kertoa laajan muutoksen olevan tulossa. Laaja yhteiskuntaa muuttava mielenosoitus (bifurkaatiopiste, jossa aine jakautuu) voidaan näin parhaimmillaan ennustaa. Bifurkaation jälkeen yhteiskunta alkaa seuraamaan toista polkua. Polkuriippuvuusteorian oletan sen verran tunnetuiksi yhteiskuntatieteelliseksi käsitteeksi, etten perehdy siihen enempää tässä yhteydessä. Polkuriippuvuusteoria juontaa ehkä juurensa mainitulta Prigoginelta (em.).

Pernaalla ym. (2022, s. 45) korostuu polkuriippuvuus siinä, miten sote-palveluiden asiakas valitsee oman polkunsä. Asiakkaan tilannetta vaikeuttavan tai helpottavan polun voi kuitenkin muuttaa tietynlainen kohtaaminen ammattilaisen kanssa. Kohtaaminen on joko luottamusta edelleen rakentava tai murtava. Kohtaamiset nähdään ”bifurkaation” paikkoina, kompleksisuusteorialla sanottuna. Perna (em.) puhuu bifurkaatiosta eksplisiittisesti. Omaan työhöni verraten, polkuriippuvuus ja bifurkaatio siis sopivat mainiosti kehystämään tapahtumia ainakin asiakasrajapinnassa.

2.1.2 Kerrannaisvaikutukset

Kerrannaisvaikutuksia on käytetty paljon havainnollistamaan varsinkin tiettyjen kuntien enenevää kukoistamista ja toisaalta tiettyjen kuntien kurjistumista: Kun esimerkiksi kunnassa syntyy menestyvä yritys, se työllistää ihmisiä ja tuo hyvinvointia suoraan työllistämisen, mutta myös lisääntyneiden verotulojen ansiosta. Erilaisia positiivisia vaikutuksia on paljon, ja ne kertautuvat. Mitleton-Kelly (2003, s. 17–19) osoittaa, että tässä kerrannaisvaikutusten teoriaa täydentää polkuriippuvuus: Yrityksen (myös symbolisessa mielessä mikä tahansa uusi sosiaalisen toiminnan yritys) menestyksen tuottaessa hyvinvointia eri tahoille, aiheuttaa se positiivista vastetta, kun myös he haluavat tukea sitä, ja näin aiheutuu takaisinkytkentää; Yhä useammat tahot haluavat mukaan ja valittu polku vahvistuu. Päädytään ikään kuin vauhtisokeuteen, jossa myös negatiiviset viestit tulevat tulkituiksi positiivisen kautta.

Nuorten sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasrajapintaan tätä voidaan havainnollistaa seuraavasti: Eri osapuolet järjestävät yhteistoimin palveluita ja samalla onnistuessaan innostavat toisiaan, eli verkoston sisäpuolella olevaa moniammatillista ja -tahoista yhteisöä. Menestyttyään se kiinnittää myös ulkopuolisten, samanlaisten verkostojen huomion. Tämä tarkoittaa sitä, että sekä nuori, hänen läheisensä, sote-ammatillaiset että työnantajat tekevät yhteistyötä niin, että jokainen hyötyy enenevissä määrin. (Jokinen ja muut, 2018, s. 226.)

2.1.3 Kompleksisten sosiaali- ja terveydenhuollon ongelmien ratkaiseminen

Tässä kohden otan lyhyen katsauksen laajojen sosiaali- ja terveydenhuollon ongelmien ratkaisuihin. Ratkaisut tapahtuvat nykyään kompleksisessa toimintaympäristössä ja ratkaisuihin sopii tietty kompleksisuusteoreettinen viitekehys, jota Raisio (2010) käyttää – Toki kaikki sosiaali- ja terveydenhuollon ongelmat itsessään eivät suinkaan ole kompleksisia. Pohdin nyt erityisesti hallinnon tasoa ja samalla tiivistän edellä esitetystä teoriataustasta työhöni soveltuvimpia näkökulmia.

Raision (2010, s. 31-32, 102, 159) suomennoksen ja lisäysten mukaan, erotuksena ”sotkuihin” ja ”kesyihin ongelmiin”, ilkeät ongelmat ovat monimutkaisempia, jatkuvasti muutoksessa sekä vaativat eniten erilaisia tahoja ja yhteiskunnallisia kompromisseja ratkaisuun. ilkeitä ongelmia ei voida ratkaista tieteellisellä tiedolla, sillä tieto on erimielistä tieteenalasta riippuen. Samalla kompleksiset, ts. ilkeät ongelmat, sisältävät arvo- ja ideologiaristiriitoja. Sote-uudistus on hyvä esimerkki ilkeästä ongelmasta.

Raision (2010, s. 102-104) perusteella yleisesti sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmään sopivina kompleksisuusteorian sovellutuksina voidaan käsittää ensisijaisesti seuraavaa: Olisi otettava huomioon vastavuoroinen ja jatkuvaan kehittämiseen

keskittyvä yhteistyö. Toiseksi on ensisijaisesti käytävä emergenttien ongelmien kimp- puun. Kolmanneksi julkishallinnon reformit olisi saatava linkitettyä toisiinsa niin, ettei niitä työstetä toisistaan erillään. Tiedon on oltava julkista.

Raision (2010, s. 44) mukaan kestävä ratkaisu ilkeissä ongelmissa saadaan aikaiseksi sillä, että kaikki asianosaiset ovat itse mukana muutosprosesseissa yhteiskehittämässä. On saavutettava yhteinen visio paremmasta, yhteinen identiteetti ja jaettu käsitys oman ryhmän erityislaatuisuudesta. Jatkuvaa yhteistyötä korostava lähestymistapa on toki myös kallein lähestymistapa, mutta sitä kannattaa verrata muiden lähestymistapojen epäonnistumisten kokonaiskustannuksiin. Kompleksisuuden ja kaaoksen hallinta onkin, kirjallisuutta yhteenvetäen, nähdäkseni enemmän ohjausta kuin välinpitämättömyyttä tai väkinäistä kontrollointia.

Varusmiespalveluksen keskeyttäjiä tapauksessa, yksittäisen keskeyttäneen ongelman pystynee joskus ratkaisemaan helpostikin, mutta joskus taas ongelmat ovat kumuloituneita ja mukana on monta tahoja ratkaisemassa. Ja sote-palveluiden järjestäminen koko ryhmälle kannustaviksi ja aktivoiviksi samaan aikaan niin, että osa heistä voisi myös palata palvelukseen, on vielä selkeämmin nk. ilkeä ongelma; Ongelma on yhteydessä sote-uudistuksen problematiikkaan laajempaan ilkeänä ongelmana. Ovathan Pernaan ym. (2022, s. 46) perusteella esimerkiksi potilastietojärjestelmien hallinnollinen kehittäminen sekä asiakasrajapinta kytkeytyneet tiiviisti yhteen, mutta ongelmat eivät ole asiakasrajapinnassa ratkaistavissa, vaikkakin juuri siellä kärsimystä tuottavana.

Seuraavassa käsittelen yhä tarkemmin sitä, miten kompleksisuusteoreettinen viitekehys näkee keskeyttäneiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisen. Tulen siis vastanneeksi jälkimmäiseen tutkimuskysymykseeni nyt kirjallisuuden perusteella - Jälkimmäinen tutkimuskysymys kun on: "Miten palveluiden tulisi toimia kompleksiseksi muuttuneessa palvelujärjestelmässä?" Pohdin sitä, suhteutetaanko (aikalisä)toiminta kompleksiseen toimintaympäristöön niin, että keskeyttäneiden palveluntarpeeseen tulee vastattua. Samalla käsittelen myös tarkemmin varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden sosiaali- ja terveysturvaa ylipäätään. Ensimmäinen tutkimuskysymyksen onkin: "Millaisista elementeistä varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden perusturva ja palvelut koostuvat?"

2.2 KOMPLEKSISUUSTEORIAN IMPLIKAATIOT ASEPALVELUKSEN KESKEYTTÄNEIDEN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLTOON

Varusmiespalveluksen keskeyttäneistä heidän ongelmat, joilla ongelmia on, ovat monimutkaisia: sekä (mielen)terveydellisiä että sosioekonomisia. Perusturvasta vastaavat instituutiot eivät Määtän (2012, s. 132–133) mukaan (kompleksisuusteoriaan ja laajempiin ilkeisiin ongelmiin kuuluvasta) polkuriippuvuudesta johtuen, pysty segmentoimaan moniongelmaista asiakasta niin, että asiakas voisi käyttää niitä palveluita, joita hän aidosti tarvitsee.

Keskeyttäneitä koskeva huono-osaisuuden suuntaan vievä trendi on ongelmallisuudessaan kompleksinen - Tyhjän päälle jäämiselle taikka sosioekonomis-terveydellisille ongelmille ei voida nimetä selkeää syy-seuraussuhdetta. Yhtäältä ongelma on yhteiskunnallisissa työtrendeissä ja -markkinoissa, mutta toisaalta keskeyttäneiden lapsuudenkodeissa, sote-järjestelmässä ja asevelvollisuuskäsityksissä. Taustalla on nk. outo houkutin, joka tässäkin tapauksessa jää hämärän peittoon, mutta aiheuttaa samanlaisten lopputulemien toistoa. Veikkaisin, että outo houkutin on tässä tietty yhteiskunnallisten kovien arvojen nippu, joiden mukaan nuorten miesten olisi otettava vastuuta elämästään itse, kuitenkin toimien asevelvollisuuskontekstissa päinvastoin, vain käskyjen mukaan. Outo houkutin voisi olla myös eriarvoisuus ja siihen nivoutuvat aspektit.

Keskeyttäneiden aseman parantaminen sisältääkin ideologiaristiriitoja - Palveluksen läpikäyneitä työnhakijoita pidetään lähtökohtaisesti parempina työntekijöinä (Alho & Nikula, 2012; Aalto, 2014). Puolustusvoimat pyrkii saamaan ainakin osan keskeyttäneistä takaisin palvelukseen, joka ei välttämättä käy yhteen mahdollisten oppilaitosten ja työnantajien vision kanssa, puhumattakaan keskeyttäneiden mielipiteestä. Kytkös Raision (2010) käsityksiin ideologiaristiriitoja sisältävistä kompleksisista ongelmista on selvä. Ja sivumainintana, tässä näen vaikuttavan polkuriippuvuuden sen sijaan, että organisaatioiden toiminta olisi tapauskohtaista ja jouhevaa.

2.2.1 Keskushallinto ja poikkihallinnollinen yhteistyö

Tässä kohtaa on hyvä palata johdannossa pohtimaani nuorisotyön käsitteelliseen erottamiseen sosiaali- ja terveydenhuollosta. Edellisessä kappaleessa kertamani osoittaa niiden kuuluvan lainsäädännöllisesti erilleen. Tämä lainsäädäntö koskee eritoten hallinnollista lainsäädäntöä. Nuorisotyön rinnastamiseni kategorisesti muun sosiaali- ja terveydenhuollon rinnalle ei toki ole ongelmallista, mutta tässä työssäni joutuisin muutoin eksplisiittisesti mainitsemaan lähes aina molemmat käsitteet, kun puhun

keskeyttäneiden auttamisesta. Mikään muu hallinnollinen käsite kuin sosiaali- ja terveydenhuolto tai sosiaali- ja terveysturva eivät kattavasti syö sisäänsä kaikkia sitä keskeyttäneitä koskevaa ammattiapua, johon tässä työssäni keskityn. En voi käyttää esimerkiksi työni otsikossa vain abstraktia fraasia ”keskeyttäneiden auttaminen.” Edelleen nuorisotyö on ytimeltään psyykkistä ja sosiaalista tukea tarjoavaa ja nuorisotyöntekijät omaavat kattavasti tietoa nuorten sosiaali- ja terveydenhuollosta.

Keskeyttäneiden sote-huoltoa, Aikalisätoiminnan muodossa, ohjaavat Opetus- ja kulttuuriministeriö, Puolustusvoimat sekä nuorisotyön kattojärjestö Into ry (Into ry, 2023). Sosiaalisten tai terveydellisten ongelmien ollessa kuraattoreille ja/tai nuorisotyöntekijöille liian vaativia ratkaistaviksi, ohjataan keskeyttäjä eteenpäin. Tämä tarkoittaa tietenkin aluksi perusturvahakemuksia, perusterveydenhuoltoa ja/tai sosiaalityötä. Apu etenee samalla tavoin kuin muillakin nuorilla – Edellä mainitun jälkeen nuori ohjataan mahdollisesti erikoissairaanhoidon ja/tai sosiaalihuollon raskaampiin tukitoimiin ja niin edelleen. Näissä hallinnoijana on lopulta Sosiaali- ja terveysministeriö. Lisäksi, kun yhä enenevässä määrin nuorten ongelmia ei voida laittaa julkisen sektorin palvelusegmentteihin, vaan myös erilaisilla järjestöillä on osansa, niin hallinnon monimutkaisuus näyttäytyy suurena vaikeutena.

Silti esimerkiksi perusturvaetuudet, jotka ovat nyt valtionohjauksen alla ja jotka tietenkin koskevat asepalveluksen keskeyttäneitä nuoria, sisältävät paljon hallinnollista joustamattomuutta. Määttä (2012, s. 132-133) kirjoittaa aiheesta seuraavan tilityksen, joka on erittäin osuva:

Suurimpana ongelmana, erityisesti kumuloituneiden ongelmien aiheuttajana pidän suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän pirstaloituneisuutta. Pirstaloituneisuus tarkoittaa, että kukin etuus päätös tehdään erillisenä, eikä kokonaisvaltaista koordinaatiota eri toimijoiden välillä juuri ole olemassa. Tämän pirstaloituneen rakenteen vakiintumisen vuoksi toimintojen uudelleen järjestelyä pidetään vaikeana ja kalliina, joka vahvistaa edelleen nykyisen järjestelmän pysyvyyttä ja instituutioiden toimintaan liittyvää polkuriippuvuutta.

Määttä ei puhu väitöskirjassaan (em.) kompleksisuudesta, mutta palvelujärjestelmän monimutkaisuudesta hän tässä toki puhuu. Samoin kompleksisuusteoriaan liittyvä polkuriippuvuus esiintyy hänellä keskeisenä käsitteenä – Hänen tekstissään polkuriippuvuus kuvaa juuri sitä, miten etuuksia hakiessa aiemman viranomaisen päätös determinoi myöhemmän viranomaisen päätöstä. Lisäksi tuen piiristä poiskäännyttävänä järjestelmätason tekijänä ovat etuuskohtaiset kriteerit (em., s. 127). Täten Määttäkin (2012) soveltuu työhöni kompleksisuusteoriaa taustoittavaksi kirjallisuudeksi.

Kompleksisuusteoria painottaa standardiratkaisuja siinä mielessä, että se tunnistaa ”oudot houkuttimet”, jotka ohjaavat kaikkia yksittäistapauksia, polkuriippuvuuden mukaan: On siis hallinnon tasolla järkevää ja resursseja säästävää kehittää keskeyttäneiden elämänpolkujen mukaisia yleisiä interventiostandardeja, jotka kuitenkin

sisältävät joustavuutta. Voidaan hyvin tehdä tiettyjä oletuksia, mutta toisaalta samalla tulisi säilyttää asiakaslähtöisyys.

Aikalisä-mallissa on jo nyt poikkihallinnollista yhteistyötä keskeyttäneiden kohdalla. Yhteistyö näyttää ottavan huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmän ja yhteiskunnan kompleksisuuden esimerkillisesti. Mallin pyrkimykset eivät siis itsessään pitäne sisällään aukkoja, joskin käytännön toteutuksen arviointi jää aineiston vastattavaksi. Toki kaikesta tässä edellä kirjoitetusta voidaan päätellä, että malli kärsii ulkoisista, muualla hallinnossa sijaitsevista ongelmista, kuten tiedonkulun ongelmista. Aineistoni mukaan varusmiesten tiedot eivät aina siirry sulavasti taholta toiselle, vaan on käytettävä enemmän kuin yhtä ensisijaista tietojärjestelmää ja oikea taho, johon olla yhteydessä, ei aina löydy helposti.

2.2.2 Asiakasrajapinta

Pernaa, Lindell & Kuoppala (2022) ovat kirjoittaneet teoksen rikoksilla oireilevista nuorten palveluverkoston kehittämisestä. Olen adoptoinut teoksen viitekehyksen omakseni, mukaillen ja asiakasrajapintaan keskittyen, sillä varusmiespalvelun keskeyttäneiden auttamisen prosesseista ei löydy vastaavaa tutkimusta. Rikoksilla oireilevat nuoret joutuvat rangaistuksen kärsittyään monin samoin tavoin varusmiespalveluksen keskeyttäneille analogiseen tilanteeseen. Pernaa ym. (2022) ovat tarkastelleet palvelujärjestelmän asiakasrajapintaa juuri kompleksisuusajattelun näkökulmasta, ja kuten minunkin aineistoni, heidän aineistonsa on koottu asiantuntijoiden näkemyksistä.

Kirjoittajat (em.) ovat tulosluvussaan (s. 18-40) sekä pohdinnassaan (s. 44-47) koonneet yhteistyöverkoston⁶ toimintaan useita vaikuttavimpia tekijöitä, olivat ne sitten haasteita tai onnistumisia. Olen valinnut näistä tekijöistä oman työni viitekehykseen soveltuvimmat, tiivistäen niitä yhteen. Vaikuttavimpia tekijöitä ovat, tiivistäen, seuraavat: luottamuksen rakentuminen ammattilaisten, nuorten ja nuoren läheisten välille, polkuriippuvuus, asiantuntijatyön siiloutuminen, yhteistyöllä tuotetut asiakaslähtöiset palvelut, tiedon omistajuus ja (jaettu) prosessijohtaminen. Käytän näitä viitekehyksenä analyysini teorialähtöisessä osassa, vastatessani tutkimuskysymykseen: ”Miten palveluiden tulisi toimia kompleksiseksi muuttuneessa palvelujärjestelmässä?”

⁶Yhteistyöverkosto tarkoittaa minulla tässä samaa kuin ”toimintajärjestelmä” kirjoittajien (Pernaan ym. 2022, s. 18-19) mukaan. Tämä käsite ja siihen liittyvä teoretisointi sekä aineistonkeruu ovat puolestaan lainattu Yrjö Engeströmiltä (1987, s. 78), jonka toimintajärjestelmän rakennemalli Pernaan ym. (2022, 18) mukaan ”ilmentää toimintajärjestelmän osatekijöiden vuorovaikutusta suhteessa toisiinsa” Kirjoittajat (Pernaa ym. 2022, s. 18-19) ovat tehneet vaikuttavimpien tekijöiden listauksensa soveltamalla Engeströmiä.

2.2.3 Asiakkaan parhaaksi tehtävään yhteistyöhön vaikuttavat tekijät

Luottamuksen rakentuminen korostuu Pernaan ym. (2022, s. 45-46) tekstissä kaikista vaikuttavimpana tekijänä - Ammattilaisten ja asiakkaan välisen yhteistyöverkoston esteet johtuvat Pernaan ym. (2022, s. 45-46) mukaan juuri menetetyistä luottamuksesta. Luottamuksen tematiikkaa omaan tutkimukseeni soveltaessa on kuitenkin hyvä huomata, että rikoksilla oireilevilla se ehkä korostuu enemmän kuin varusmiespalveluksen keskeyttäneillä. Luottamuspula on yleisimmin seuraus toistuvasta oman organisaation mallissa väkinäisesti pitäytymisestä tai palvelujen yhteensovittamisesta "sitä, ettei se mahdollista (yhteis-)toiminnan itseorganisoitumista nuoren näkökulmasta parhaalla mahdollisella tavalla." Tässä sekä nuorten että muiden ammattilaisten näkökulmat sivuutetaan samalla kun tarjotaan nuorelle hyödyttömiä palveluita ja palvelupolkuja.

Polkuriippuvuudessa ja asiantuntijatyön siiloutumisessa Pernaan ym. (em., s. 44) näkevät hyvänä puolena sen, että ne ovat lisänneet erityisasiantuntijuutta; Hyvinvointipalvelut on saatu tehokkaiksi ja erityistarpeisiin vastaaviksi. Huonoina puolina taas on se, että toimintatavat ja ratkaisut ovat historiaan sidottuja - ammattilaisen on mahdotonta toteuttaa innovatiivisia ratkaisuja - ja hyvinvointipalveluista on vaikeaa muodostaa kokonaiskuvaa. Monesti interventioissa painottuu vanhojen tapojen mukaisesti terveydellinen ja kliininen puoli ennen sosiaalista. (kts. myös Jokinen ym., s. 2018.)

Yhteistyöllä tuotetut asiakaslähtöiset palvelut tarkoittavat Pernaan ym. (2022, s. 22-23, 44, 46) mukaan kompleksisuuslinssien läpi katsottuna ennen kaikkea sitä, että niiden tulisi olla ilmiölähtöisiä - Kompleksisuususteorian mukaan kun voidaan olettaa, että yhteiskunnassa nousee esiin ilmiöitä, joiden tarkkaa olemusta ja vaikutusta eri ihmisiin ei voida ennustaa. Täytyy ottaa kuitenkin huomioon, että palvelujen ollessa liian yksilöllisiä, järjestelmästä tulee entistäkin sirpaleisempi ja sosiaalihuollollinen työ vaikeutuu. Hyvänä ratkaisuna nähdään jalkautuvien palveluiden ammattilaisten (omassa työssään nuorisotyön) yhteistyö sosiaaliturvapäätöksiä tekevien viranomaisien kanssa. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi jopa tukipalvelun interventiota asiakkaan kotiin, varmistaen "että byrokratian kanssa navigointi onnistuu" (em., 35).

Lisäyksenä yhteistyöhön ja luottamuksen rakentumiseen liittyen, Pernaan ym. (2022, s. 45) mukaan kasvokkaiset kohtaamiset ammattilaisten kanssa tulisi nähdä merkittävänä tapahtumina. Lisäksi kautta asiakasrajapinnan tulisi suosia varhaista vaikuttamista, jossa tämä tapahtuisi. Yksittäisiä asiakkaiden kohtaamisia voidaan ajatella kompleksisuususteorian mukaisesti bifurkaation paikkoina uusille (ja paremmille) poluille. Tällaiset bifurkaatiopisteet johtavat "lukemattomiin erilaisiin tapahtumiin, joiden lopputuloksena on taas uusia kohtaamisia ja niiden myötä mahdollisia tapahtumia." (em.)

Viidentenä, kuudesta ammattilaisten yhteistyöhön vaikuttavimmista tekijöistä, on tiedon omistajuus. Siihen liittyen, Perna ym. (em., s. 46) toistavat muiden akateemikkojen (Huttunen, 2020; Raisio 2010; Jokinen ym., 2018) sanomaa suoraan asiakasrajapintaa vaikeuttavista keskushallinnollisista ongelmista sote-uudistuksen toimeenpanossa. Esimerkiksi laajat tietojärjestelmä ja -suojaratkaisut eivät ole onnistuneet. Näihin ei kuitenkaan ole enää syytä perehtyä tässä yhteydessä. Asiakaskohtaamisten ongelmana ja ratkaisuna Perna ym. (2022, s. 46) puhuvat lisäksi vielä tiedon tuottamisen prosessin tekemisestä yhteistyössä, vuoropuhelun laatua parantaen. Vuoropuhelun laadussa tulisi tarkastella ”erityisesti sen taustalta löytyviä ajattelutapoja.”

Prosessijohtamisesta Perna ym. (2022) kirjoittavat hieman ristiriitaisesti – Sivun 44 mukaan kompleksisiin tilanteisiin vastaavia palveluita ei pitäisi ”tarkastella prosessinomaisesti”. Toisaalla (em., s. 32, 46-47) he kannattavat yhteisen prosessin muodostamista, mm. tiedon tuottamista, ammattilaisten ja asiakkaiden yhteistyössä. Kaikesta päätellen Pernaan, Lindellin & Kuoppalan (em.) yhtäällä ilmaisema negatiivisuus palveluprosesseja kohtaan kytkeytyy toisaalla yksittäisiin palveluihin, jotka nykyään nähdään prosesseina, joiden vaikuttavuutta halutaan yksiselitteisesti mitata. Myöskään Jokinen ym. (2018, s. 221) eivät pidä lineaarisia ja mekaanisia prosesseja toimivina. ”Prosessien yksinkertaistaminen ja rationalisointi kompleksisuuden hallinnan keinona ei ole järkevää”.

Prosessijohtamisesta parempana ja konkreettisimpana ehdotuksena Pernaan ym. (2022, s. 23, 31-32) tutkittavien vastauksista löytyy useista ja relevanteista palveluista muodostuvan prosessin johtaminen. Johtajuus tulisi antaa yhdelle taholle, mieluiten sosiaalityöntekijälle. Sen on todettu lisäävän asiakaslähtöisyyttä ja asiakkaiden palvelumyönteisyyttä (kts. myös Lahtinen ym., 2018, s. 118; Väliavaara, 2018, s. 183). Joka tapauksessa ”prosessijohtajuus... vaati yhteistä päätöstä” aina tapauskohtaisesti (Perna ym., 2022, s. 31; Jokinen ym., 2018, s. 223). Lopulta Jokinen ja kumppanit (em.) suosittelivat systeemistä lähestymistapaa, jonka tulisi kyllä lähtökohtaisesti ajatella etenevän prosessinomaisten suuntaviivojen mukaisesti, mutta samaan aikaan asiakkaan ja ammattilaisten tapaamisissa yhteistyölle annetaan mahdollisuus poikkeuksiin.

2.2.4 Miten nykyinen palvelujärjestelmä tukee keskeyttäjiä: Aikalisä-malli kompleksiseen toimintaympäristöön suhteutettuna

Aikalisä-mallin toiminnasta ei niin kompleksisuuteen kuin edellä käsiteltyyn vaikuttavuuteenkaan liittyen juuri löydy analyyttisesti erittelevää kirjallisuutta. Esimerkiksi, ei ole olemassa kirjallisuutta, joka ottaisi kantaa vaikkapa siihen, miten etuuksien hakeminen keskeyttäneillä, omatoimisesti taikka tukipalvelun avulla, on edennyt. Kuitenkin samaan aikaan tiedetään esimerkiksi se, että etuuksien ja palveluiden hakemista auttaa kompleksisuutta helpottava tukipalvelu.

Aikalisä-malli vaikuttaa ottavan hyvin huomioon kompleksisen toimintaympäristön siinä, että Aikalisä-tukipalvelussa toimivilla nuorisotyöntekijöillä on ensimmäisenä viranomaiskontakteina paljon merkitystä. Kasvokkain kohtaaminen toteutuu. Asiakasta ohjataan tukien tilanteessa, jossa hän on ehkä muuttanut tai muuttamassa vanhempiansa luota ja asiakkaan elämäntilanne on muutoinkin voimakkaassa muutoksessa. Tukipalvelu näyttää toteuttavan sitä mallia, että palveluiden koordinointi on selkeästi yhdellä taholla. Nuorisotyöntekijöillä näyttää vain olevan suuret vaatimukset kompleksisessa järjestelmässä luovimisessa – Olisi yhdistettävä eri intressejä (asiakas, hänen läheisensä, työmarkkinat ja Puolustusvoimat) ja nähtävä, mitkä sosiaalityöt ja -palvelut ovat keskeyttäneelle toimivia. Kirjallisuudessa suositeltiin prosessijohtajuutta enemmän sosiaalityöntekijälle. Tukipalvelun onnistuminen jää aineistosta nähtäväksi.

Nuoria voidaan kuitenkin otaksua ohjattavan tukipalvelussa monipuolisesti, asiakaslähtöisesti ja elämäntilannekohtaisesti, nuorisotyön ohjeiden (Paananen ym., 2022) mukaisesti. Aineistoni valottanee, miten tämä toteutuu todellisuudessa. Mukana nuoria auttamassa on eri sektoreita ja organisaatioita, jotka kytkeytyvät nuoren senhetkiseen taikka tulevaan elämäntilanteeseen. Appelqvist-Schmidlechner ym. (2013, s. 195) mainitsevat kuitenkin keskeisenä ongelmana sen, ”että nuorten miesten ongelmat ovat yhä monisäikeisempiä. Moniongelmaiselle nuorelle miehelle on usein hankala löytää sopivaa palvelua järjestelmässämme.”

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

Aiheeni vaikuttaa olevan kartoitusta vaativa. Virokannas (2015, s. 85) määrittelee tällaisessa aiheessa olevan kyse siitä, että on erityinen ryhmä tutkittavana ja vielä sellainen, josta tietoa ei ole saatavilla muilla keinoin kuin haastattelujen kautta. Tutkimusta tarvittaisiin vielä sekä asevelvollisten (etenkin b-luokitettujen) näkökulmasta että heidän palvelupoluistaan (kts. myös Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, s. 202). Itse pyrin tässä osaltani täyttämään juuri palvelupolkujen tutkimusaukkoa.

Tutkimusten (em.) mukaan nuoret miehet ovat sosiaali- ja terveydenhuollon tavoittavuuden sekä sen tutkimisen kannalta erittäin vaikeasti tavoitettava kohderyhmä. Täten kohderyhmän suoraan haastattelemisen rajautui pois tutkimusmetodieni valikoimasta. Metodien valinta alkoi lopulta kallistua asiantuntijahaastattelujen puolelle; Opinnäytteessäni on kyse systematisoivan ja eksploratiivisen tutkimuksen puoliväliltä eksploratiivisempaan suuntaan operoinnista, ja tähän asiantuntijahaastattelut sopivat menetelmänä mainiosti (Pirkkalainen, 2022).

Olen päättänyt seurata Kaisa Kajon (2021) tutkimusta, missä sosiaaliskuraattoreita haastateltiin systematisoivilla asiantuntijahaastatteluilla menestyksekkäästi heidän työstään. Lisäksi Pernaa ym. (2022) ovat niin ikään haastatelleet asiantuntijoita sote-palvelujärjestelmän kompleksisuudesta nuorten tapauksessa, teorialähtöisesti. Itse asetun näiden kahden kirjoittajan välille kysymällä suurimmaksi osaksi puolistrukturoituja, mutta myös jonkun avoimen ja strukturoidun kysymyksen. Tarkoituksenani on sekä kartoittaa Aikalisä-mallin nykymuotoisuutta että teorialähtöisesti pohtia palveluiden kehittämistä.

Tässä vaiheessa näyttää vahvasti siltä, mutta ei ole kuitenkaan täysin varmaa, soveltuuko kompleksisuusteoreettinen viitekehys asiakasrajapintaan käsillä olevaan case-tapaukseen. Strukturoitujen ja avoimien kysymysten yhdistelmän on tarkoitus ohjata vastaajia niin, että heidän ei ole pakko vastata kompleksisuusteoreettisella kielellä, mikäli se ei sovellu käytettäväksi. Ja onhan minun tarkoituksenani ruotia ensim-

mäistä tutkimuskysymystäni, ”millaisista elementeistä varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden perusturva ja palvelut koostuvat”, aineistolähtöisesti. Jälkimmäistä, kehittämistä koskevaan tutkimuskysymystäni, ”miten palveluiden tulisi toimia kompleksiseksi muuttuneessa palvelujärjestelmässä”, taas tarkastelen teorialähtöisesti.

3.1 Menetelmällisiä valintoja – aineiston rajaaminen ja aineistonkeruu

Systematisoinnin tason sekä tutkittavan perusjoukon hahmottamisen jälkeen seuraava tutkimuksen vaihe on kartoittaa se, ketkä tosiasiallisesti ovat asiantuntijoita⁷. Myös jo ensiyhteydenottoon tulisi jotenkuten valmistautua; Olisi näytettävä tietävänä käsiteltävästä ilmiöstä (Pirkkalainen, 2022; kts. myös Wang & Yan, 2012, s. 233-235). Jos asiantuntijat ovat kiireisiä, painopiste on ylipäätään valmistautumisessa, etenkin valmiiksi omaksutussa tiedossa ja struktuureissa (Wang & Yan, em.).

Aiheeni asiantuntijoiksi rajoittuvat selkeästi Puolustusvoimien sosiaalikuraattorit ja etsivän nuorisotyön tekijät, koska vakiintuneessa Aikalisä-toimintamallissa juuri he ovat tutkimuskohteeni kanssa työskenteleviä asiantuntijoita. Näin haastatteluni kohdistuu heihin. Ennen ensimmäistä yhteydenottoani olin valmistautunut keskeisen teoriakirjallisuuden omaksumisella. Olin esimiehiin tunnustelevasti yhteydessä, käyttäen lumipallomenetelmää, kysyen aikatauluista ja tehden johtopäätöksiä haastattelukysymysten struktuurista.

Lumipallomenetelmä, Tuomin & Sarajärven (2009, s. 86) mukaan ”lumipallo-otanta”, tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että ensimmäinen haastateltava yhdistää tutkijan seuraavaan tai seuraaviin haastateltaviin. Nämä taas yhdistävät tutkijan seuraavien kanssa ja niin edelleen. Ensimmäisen haastateltavan valitseminen painottuu tässä; Hän on ”avainhenkilö”. Omassa tutkimuksessani haastattelut olivat vasta alustavia ja lumipallo-otannan käyttö painottui siis verkoston luomiseen. Avainhenkilönä oli Intory:n Aikalisätoiminnan asiantuntija, joka ei kieltänyt erityismainintojaan tässä työssäni - Kysyin häneltä asiasta reaaliajassa keskustellessa. Tästä eteenpäin ja useimmiten lyhennän hänen tittelinsä sanaan ”erityisasiantuntija”, jotta hän ei työssäni sekottuisi muihin asiantuntijoihin. Onhan työni metodinakin asiantuntijahaastattelut.

3.1.1 Aineiston rajaaminen ja tutkimusmenetelmä

Aineiston on oltava perusjoukkoa edustava otos. Sosiaalikuraattorien osalta edustavuutta koskevaa valinnanvaraa minulle ei jää – Heitä on vain 22, joten heistä päätyy

⁷ Postmodernina aikana on tietysti aina kiistanalaista, kuka on asiantuntija. Tätä problematiikkaa Pirkkalainen käsitteli niin ikään, ja otan sen huomioon.

tutkimukseen koko perusjoukko. Kuntien nuorisotyöntekijöitä otan haastatteluun tasapainon vuoksi toiset 22, sisältäen kolme alueellista koordinaattoria, jotka tietysti toimivat samalla myös kuntien nuorisotyöntekijöinä. Heitä on noin yksi joka maakunnassa ja he toimivat samanaikaisesti näissä kahdessa roolissa. (Into ry, 2023). Olen päättänyt valita yhteensä kolme koordinaattoria tutkimukseni kannalta kiinnostavilta alueilta. Lisäksi haastatteluun päätyvät mainittu erityisasiantuntija sekä eräs Puolustusvoimien sosiaalikuraattoreiden esimies⁸.

Etsivät nuorisotyöntekijät kattavat koko Suomen kunnat. Kaikkia heistä en voi gradun mittaisessa työssäni haastatella, joten edustavuus on pohdittava siten, että erilaiset nuorten ongelmat sekä sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteet tulisivat edustetuiksi. On otettava myös huomioon, että pienillä ja suurilla paikkakunnilla on niiden kokoon nähden ominaiset ongelmansa. Lisäksi Kangasniemi, Mikkeli ja Jyväskylä ovat minulle kuntina ennestään tuttuja, mikä helpottanee kontaktin saamista.

Tilastoja nuorten tilanteesta eri alueilla ja eri kunnissa löytyy kattavasti Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston (2023) ylläpitämältä tilastosivustolta, jota rahoittaa Opetus- ja kulttuuriministeriö. Tilasto on keskiarvo vuoden 2021 tilanteesta ja uudempiä tilastoja ei valitettavasti ole saatavilla. Nuorisotyöttömyydestä sellaisenaan ei löydy julkista eri alueiden tilannetta yhteen vetävää tilastoa, mutta edellä mainittu (em.) tilasto toki sisältää arviot koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten määräästä. Määrä on suhteellinen, vertautuen nuorien määrään kyseisellä paikkakunnalla. Kuntia vertaillen, huonoimmassa tilanteessa ovat Outokumpu (9,8%), Lahti (9,4%) ja Pelkosenniemi (9,4%). Oman tutkimukseni nuorisotyöntekijähaastatteluihin valitsenkin ainakin nämä kunnat.

Edustavuuden näkökulmasta minun tulee myös valita erikokoisia kuntia ja kuntia, joissa inaktiivisia nuoria on (suhteellisesti) eri määriä. Suuremmissa kunnissa on luultavimmin eniten juuri tutkimuskohderyhmääni kuuluvia nuoria, eli nuoria, joilla varusmiespalvelus on keskeytynyt. Nämä taustatekijät huomioon ottaen, olen päättänyt valita jo mainittujen kuntien lisäksi seuraavat kunnat: Kristiinankaupunki (1,8%), Kaarina (4%), Keuruu (6,7%) Kangasniemi (7,4%), Suomussalmi (5,5%), Lieksa (6%) Pieksämäki (5,9%), Mikkeli (6,3%), Vaasa (3,9%) Tampere (5,8%), Oulu (7,1%), Turku (5,9%) ja Jyväskylä (8,3%). Metropolialueelta valitsen Helsingin (8,5%), Vantaan (7,6%) ja Espoon (7,4%).

Tämän jälkeen siirryin pohtimaan, ketkä olisivat aineistoon valitsemiani alueellisia koordinaattoreita. Eniten työn ja koulutuksen ulkopuolella olevia nuoria suhteessa nuorten määrään on Päijät-Hämeessä (8,3%) ja Keski-Suomessa (8%). Näistä päädyin valitsemaan mieluummin Keski-Suomen koordinaattorin, sillä Keski-Suomi

⁸ Jokaisella sosiaalikuraattorilla on esimies omassa joukko-osastossaan, mutta heitä ohjataan myös muutoin. Olen anonymisoinut kuraattorit sekä mainitun esimiehen, käyttäen tarkoituksella hämääviäkin sananvalintoja kuitenkin titteliä merkitystä muuttamatta. Kerron tästä lisää myöhempanä.

ja sen palvelurakenne on minulle jo ennestään tuttu. Valitsin myös Pohjanmaan, jossa vain 3,28 %:n inaktiivisen nuoren arvo on Suomen paras.⁹ Viimeiseksi, edustavuuden näkökulmasta, Pääkaupunkiseutu taas toimii kolmantena siksi, että se on metropoli- aluetta¹⁰.

3.2 Aineistonkeruu

Aineistonkeruu tapahtui siten, että otin yhteyttä sähköpostitse asiantuntijoiden keskeisiin yhteyshenkilöihin, jotka sitten laittoivat haastattelukutsut eteenpäin. Nuorisotyöllä yhteyshenkilönäni oli mainittu erityisasiantuntija ja Puolustusvoimilla taas eräs kuraattorien työstä kootusti tietävä. Juuri näiden keskeisten yhteyshenkilöiden kautta saatoin tavoittaa haastateltavat parhaiten. Jo ennen haastattelujen keräämistä käytin onnistuneesti lumipallo-otantaa asiantuntijoiden tiedottamiseen sekä alustavien tietojen keräämiseen nuorisotyön erityisasiantuntijalta.

Käytin haastattelumenetelmänäni sähköpostihaastattelua. Se mahdollisti joustavan osallistumisen, mutta myös houkutteli vastaamaan, mitä perustelen myöhempanä. Myös mainittu Kaisa Kajo (2021, s. 19–20) on haastatellut sosiaalikuraattoreita sähköpostilla, lomakkeilla tosin. Minun tarkoitukseni oli kirjoittaa kysymykset suoraan sähköpostiin, koska tällöin haastateltavien ei tarvinnut erikseen avata ja käsitellä esimerkiksi pdf-tiedostoa. Toisaalta kysymyksieni suhteellisen pieni määrä ja luonne mahdollistavat tämän.

3.2.1 Sähköpostihaastattelusta

Kuoppala (1998, s. 65–66) toteaa, että on tiettyjä yleisesti hyviä, juuri sähköpostihaastatteluille ominaisia piirteitä - Ensinnäkin vastausprosentin voi ennustaa vähintäänkin kohtalaiseksi. Toiseksi haastattelun aikataululliseen ja sijainnin organisointiin ei juuri mene aikaa ja energiaa tutkijalta tai haastateltavalta. Haastattelu on siis mahdollista järjestää joustavasti. Kolmanneksi litterointia ei enää erikseen tarvita. Ja neljänneksi, sähköposti menee varmasti perille.

Huonoiksi puoliksi nähdään, että vastaaminen voi jäädä kokonaan ja elekieltä, joka paljastaisi sanoittamattomia asioita, ei päästä tulkitsemaan. Lisäksi haastattelu- vastaukset näyttävät jäävän usein pinnallisiksi. (Kuoppala, em.; Dahlin, 2021, s. 2; kts. myös Rosenqvist, 2010, s. 44.). Itse lisäisin, että väärinkäsitysten korjaamatta jääminen

⁹Etelä- ja Keski-Pohjanmaa sekä Pohjanmaa on niputettu yhteen ja niillä on sama koordinaattori.

¹⁰Uusimaa on hyvin keskiarvoisessa tilanteessa luvulla 5,57%, mutta pääkaupunkiseudusta ja Uusimaan muusta alueesta vastaavat eri koordinaattorit. Olen tässä pitänytärkeimpänä valintana pääkaupunkiseudun koordinaattorin, sillä pääkaupunkiseutu on edelleen tarpeeksi lähellä keskiarvoa, tosin hieman ylempänä. Kuitenkin pääkaupunkiseutu rajautuu tarkalleen nimenomaan metropolialueeseen.

on vielä yksi miinuspuoli. Pinnallisiin vastauksiin liittyen vetäisin yhteen, että nimenomaan kiireisten erikoisosaajien tai eliitin kohdalla tämä on riskinä. Toisaalta muihin menetelmiin verrattuna nimenomaan sähköpostihaastattelu tavoittaa koulutetut erityisryhmät (Kuoppala, em., s. 65).

3.2.2 Vastaamaan houkutteleva ja neutraali kysymyspatteristo

Sähköpostin ja sen kysymysten asettelusta en löytänyt oppaita, jotka keskittyisivät nimenomaan tieteellisiin tutkimuksiin. Analogisesti soveltuviksi näkemiäni ohjeita löytyy kuitenkin lomakehaastatteluiden menetelmäoppaista. Esimerkiksi, Borgin (2021) mukaan lomakkeen ulkoasuun (voin päätellä, että myös sähköpostin ulkoasuun) on syytä kiinnittää paljon huomiota – Itse asiassa ulkoasu, ennemmin kuin aineiston muut aspektit, vaikuttaa vastausprosenttiin eniten. Kysymyksien tulisi olla selkolukuisesti eriteltyinä, teemojensa mukaisesti. Anonymiteettiin liittyvät kysymykset olisi oltava vasta lopussa. (em.)

Ennen haastatteluja on hyvä tuntea asiantuntijoiden jargon ja institutionaalinen konteksti. Näin sopivia kysymyksiä ja analyysejä voidaan ylipäätään tehdä. On hyvä tiedostaa se, että määrätystä asiasta puhutaan instituutiossa tietyin tavoin. Lisäksi mielipiteitä, arvotuksia ja uskomuksia on myös instituutiosta riippumatta. (Wang & Yan, 2012, s. 233-235.) Tutkimuksen tekijäkään ei ole niistä täysin vapaa – Esimerkiksi, nyttemmin kirjallisuuskatsauksen jälkeen ja siihen perustuen olen epäillyt, että haastateltavien asiakasohjauksessa on parantamisen varaa. Pyrin silti olemaan mahdollisimman neutraali. Arvottaminen ei kannata.

Silloin, kun on kysyttävänä usea kysymys, jotka kaikki lähetetään kerralla, on Dahlinin (2021, s. 2) ja Rosenqvistin (2010, s. 42) mukaan niin, että vastaukset ovat suppeampia. Tämä kysymysten paljous ei toki omassa tutkimuksessani pitäisi muodostua ongelmaksi. Vastaamatta jättäminen kokonaan tai vastausten lyhyys ovat todennäköisiä myös erityisesti silloin, kun kysymykset ovat avoimia (Rosenqvist, em.). Dahlin (2021, s. 3) kuitenkin argumentoi, että aluksi tulisi kysyä nimenomaan avoimia kysymyksiä, sillä se lisää vastausprosenttia ja vastausten pituutta. Borg (2021) taas pitääärkevimpänä avoimien kysymysten sijoittamista tasaisin etäisyyksin. Kerron omat ratkaisuni jäljempänä.

Kuoppala (1998, s. 65) ja Golding (2014, s. 14) puhuvat siitä, että mikäli vastaus on ollut liian suppea, voi haastattelija kysyä reaaliajassa heti perään kaikkien vastauksien perusteella räätälöityjä lisäkysymyksiä – Sähköpostihaastattelussa voidaan siis näin järjestää interaktiota. Edellä mainittu lyhyt interaktio tullee herättämään mielenkiintoa, kun siitä kertoo etukäteen (Dahlin, 2021, s. 3). Interaktio on suositeltavaa, kun puhutaan haastateltaville rutiininomaisista aiheista. Interaktio olisi hyvä toteuttaa anonymisoiden siten, että pyritään pitämään salassa se, keiltä tai keneltä mikäkin huomio on tullut. (Dahlin, 2021, s. 8; Golding, 2014, s. 14.)

3.2.3 Käytännön johtopäätöksiä omaan tutkimukseen

Omiin menetelmällisiin valintoihin peilaten, aineistonkeruuseen sopi siis mitä ilmeisimmin sähköpostihaastattelu. Näytti siltä, että minun oli syytä tehdä juuri vuorovaikutteinen sähköpostihaastattelu, jotta vastaajat tulisivat kunnioitetuksi ja myös ikään kuin koukutetuiksi mielenkiintoiseen keskusteluun, jossa heidän kirjoitusprosessinsa auttaa heitä hahmottamaan asioita uudelta kantilta. On hyvä kertoa, ja myös itse kerroin, että saadut tulokset tulevat tuottamaan ammattilaisten käytännön työhön hyödyllistä tietoa.

Siinä, että jatkokysymykset tulevat muotoilluksi vastausten perusteella, kannattaa tunnustaa tutkijan virheellisten tulkintojen mahdollisuus. Tämä onkin tutkimuksen tekijälle relevanttia reflektiota. Joka tapauksessa, käytännön ohjeiksi lyhyisiin vuorovaikutteiseen haastatteluun Dahlin (2021, s. 8) antaa sen, että tutkijan on hyvä ensin kertoa asiantuntijuudestaan. Tämän on hyvä tapahtua tietysti siten, ettei sitä eksplisiittisesti ilmaise. Haastateltaville on vain hyvä tulla selväksi, että tutkija osaa jotain heidän ammattikielestään (kts. myös Wang & Yan, 2012, s. 233–235) Näkisin, että tämän voi toteuttaa tekemällä alkuun lyhyitä strukturoidumpia kysymyksiä, jotka osoittavat tietämystä ja ohjaavat avoimiin kysymyksiin vastaamista. Sitten, kun tutkija on saanut vastaukset, kannattaa jatkokysymykset laittaa 48 tunnin sisällä; Kysymyskierroksia ei voi olla montaa (Dahlin, 2021, s. 8). Aioinkin tehdä vain kaksi.

Vastausaikaa kysymyssarjoihin annoin 9 päivää, seuraten Kaisa Kajoa (2021, s. 19, 40–43). Hän antoi Puolustusvoimien sosiaalikirjastoille vastausaikaa kolme viikkoa, mutta oma kyselyni on suppeampi ja sisältää myös jatkokysymyksiä. Lisäksi kesälomien alkamiset rajoittavat aikaa – Ensimmäinen kysymyssarja lähetettiin 3.5.2023. Kyselyistä muistutetaan vastaamatta jättäneiden kohdalla kertaalleen, kun oli kulunut vähän yli 3 arkipäivää. Ennen jatkokysymysten lähettämistä työskentelin tiiviisti - Seuraten Dahlinia (2021, s. 8), pyrin saamaan jatkokysymykset muokatuksi ja lähetetyksi 48 tunnin päästä siitä, kun edellisen kysymyssarjan vastausaika on umpeutunut.

Olivat haastattelukysymykset sitten avoimia tai suljettuja, niiden tulee joka tapauksessa jokaisen kiinnittyä konkreettisesti tutkimuskysymyksiin ja teoreettiseen viitekehykseen (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 75). Luvun 3 lopussa esittelin jo teoreettisen viitekehýkseni konkreettisia teemoja. Näitä teemoja ovat Perna ja muut (2022, s. 21–31) pitkälle konkretisoineet Dotmocracy-lomakkeissa ammattilaisille esittämiseen väittämässä. Väittämiä ammattilaisten tuli sitten kommentoida. Väittämät sopivat kysymysmuodossa ja mukaillen myös minun työhöni.

Ensimmäisiksi kysymyksiksi, jotka osoittavat tietämystä käsillä olevasta aiheesta, tein helppoja kysymyksiä; Annoin mahdollisuuden vastata niihin yksioikaisesti. Esitin sähköposteissa kysymykset liitteen 1 mukaisessa järjestyksessä, jossa ne ovat nyt luetteloituna ja numeroituna. Lisäksi minun täytyi olla myös valmiina sitä

varten, että asiantuntijat teemoittelevat ja kirjoittavat vastoin teoriataustaani. Tässä auttoi se, ettei jatkokysymyksiä (liite 1) suunnittele liian valmiiksi.

3.2.4 Käytännön pakottamia poikkeuksia

Aineistonkeruu toteutui edellä mainittujen aikomusteni mukaisesti. Poikkeuksena, sosiaalikuraattoreiden tapauksessa minun oli tehtävä joitakin muutoksia. He nimittäin menivät ennalta-arvaamattomasti kesälomille. Koska käytettävissä oli niin vähän aikaa, jätin toisen kysymyssarjan kokonaan pois ja lähetin sosiaalikuraattoreille lopulta kuuden sijaan yhdeksän kysymystä. Tämä aiheutti seuraavia poikkeuksia nuorisotyöntekijöihin verrattuna: Ensinnäkin koko vuorovaikutteisuus jäi tyngäksi. En lainkaan voinut lähettää heille toisen kysymyssarjan yhteydessä olevaa ensimmäisen sarjan vastauksien tiivistelmää, kuten nuorisotyöntekijöille. Toiseksi Dahlinin (2021, s. 2) ja Rosenqvistin (2010, s. 42) ennustusten mukaisesti, kysymysten paljouden kanssa vastaukset olivat suppeampia.

Muutoin en tehnyt poikkeuksia ja myöskään vastaukset eivät edellä mainittua poikkeusta lukuun ottamatta poikenneet nuorisotyöntekijöistä. Noudatin esimerkiksi silti kysymyksenasettelujen ohjeitani esimerkiksi siitä, että helppojen kysymysten tulisi olla alussa. Lisäksi nuorisotyöntekijöiltä jo saadut vastaukset vaikuttivat kysymyksenasetteluuni ja näin ainakin ammattiryhmien keskinäinen vuorovaikutus toteutui, joskin heikosti ja välillisesti. Yhdeksän kysymystä ja niiden vastaukset olivat sisällöltään oltava tarpeeksi kattavia korvatakseen toisen kysymyssarjan puuttumisen. Vastaukset antoivat kattavan kokonaiskuvan.

3.3 Analyysimenetelmä

Laadullinen analyysi lähtee siitä, että aineistolle sopivia menetelmiä ei ole yhtä ainuttakaan ja niin menetelmiin sisältyvä analyysin järjestys kuin myös muistiinkirjoittaminen, teoriaan palaaminen, menetelmiin palaaminen ja täydentävän aineiston hankkiminen vuorottelevat. Tässä järjestys voi vaihdella tutkimuksesta tutkimukseen. Silti tärkeää on edetä loogisesti ja perustella tehdyt valinnat, vaikka joskus on monta vaihtoehtoa (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 150; Silvasti, 2014, s. 34–35.) Silvastin (em.) mukaan ”tutkimusongelman asettaminen, aineistonkeruu, tutkimuskysymysten täsmentäminen ja analyysi ovat siis käytännössä enemmän tai vähemmän vuorovaikutteisessa suhteessa toisiinsa”.

Mikään erityisiä lähtöoletuksia sisältävä analyysitapa ei aluksi näyttä sopivan minulle, sillä vastaanottamani teksti luultavimmin alkaa suoraan reflektoida sitä yhteiskuntatieteellistä paradigmaa, johon sitten tutkijana pureudun. Kun pohdin tutkimus-

kysymyksen 1 mukaisesti sitä, mistä elementeistä keskeyttäneiden sosiaali- ja terveys- turva koostuu, on syytä antaa ammattilaisten ammattimaisten vastausten itsessään puhua. Tuomi & Sarajärvi (2009, s. 105–106) selittävätkin, että sisällönanalyysiä erityisemmät analyysitavat olettavat mielenkiintoisimman viestin olevan joko ilmaisutavassa tai sitten piilossa ikään kuin rivien välissä. Erityisemmissä analyysitavoissa on monesti taustalla myös spesifejä teoreettisia oletuksia. Vaikka tutkimuskysymyksen 1 kohdalla en tee oletuksia, niin tutkimuskysymyksen 2 kohdalla oletan teorialähtöisesti, että kompleksisuusajattelu sopii parhaiten jäsentämään kehittämiskohteita.

3.3.1 Sisällönanalyysi

Rosenqvistin opinnäytteen (2010, s. 35-36) ja Zakarian (2014) metodioppaan perusteella sähköpostivastausten analysointiin ei tarvita jonkin paradigmaattisen ääripään ajattelua tai erikoisempaa aineiston metodologiaa. Zakarialla (em.) on ollut käytössään yksinkertainen sisällönanalyysi, joskin hänellä aineiston tai aiheen ei voida olettaakaan olevan vaikkapa jonkin ideologian piilovaikutuksen alla. Omassa aiheessani voi toki olla, että asiantuntijat eivät ehkä myönnä omia virheitään ja valtasuhteet sekä työnantajan näkemykset ovat taustavaikuttimina. Silti esimerkiksi mikään konstruktionistinen analyysi ei vastaisi tutkimuskysymykseeni, sillä tarkastelussani ovat palvelujärjestelmän rakenteet, eivät tulkinnat niistä.

Sisällönanalyysi näyttäytyy siis parhaimpana vaihtoehtona. Seuraava kysymys on, kuinka paljon antaisin sisällön ohjata tutkimusta. Aineistolähtöinen analyysi sopii aluksi, sillä kaiken järjen mukaan aineisto liittyy ja vastaa kysymysten aihepiiriin, etenkin tutkimuskysymyksen 1 kohdalla. Ei voida kuitenkaan puhua täysin puhtaasta aineistolähtöisyydestä, sillä otan huomioon kirjallisuudessa tärkeiksi havaitut asiakastyön jäsenyykset, kun jäsenän aineistoa. Ja mikäli aineisto jostain syystä olisi laajasti taustoitukseni vastainen, olisi taustoitus tai koko tutkimus tehtävä uudelleen, sillä aineisto ei tällöin vastaisi tutkimuskysymykseen uskottavasti. Oli miten oli, johtopäätökseni on lukea aineistoa aluksi ilman teoreettisia silmälaseja ja löytää elementtejä, mistä keskeyttäneiden auttaminen koostuu, antaen kontekstin puhua.

3.3.2 Koodaus ja teemoittelu

Sisällönanalyysiin kuuluu ensiksi koodaus ja sitten teemoittelu - Juhilan (2021) mukaan koodauksessa on kyse toistuvuuksien etsimisestä ja siitä, että hahmotetaan tekstistä eri luokat ja pääluokat. Luokat tarkoittavat tässä yhteisiä ominaisuuksia, joiden perusteella sanat voidaan ryhmitellä. ”Kyse on aineiston ensivaiheen järjestämisestä ja luokittelusta, josta edetään varsinaiseen analyysiin.” Toistuvuudet voivat olla vain kategorisia ja tärkeää on katsoa sitä, miten aineistossa esiintyvät luokat ja luokittelut suhtautuvat toisiinsa; Mikä on niiden arvojärjestys ja mitä painotetaan.

Koodauksessa on tärkeää myös selvittää kielen eri vivahteet (Neuendorf ym., 2017, s. 7–8). Vivahteet viittaavat ennen kaikkea siihen, että teksteissä on kaksi sisältöä: välitön sisältö eli se, kuinka teksti näyttää nimeävän todellisuutta, ja piilosisältö. Jos tekstistä ei saa vivahteita esiin, osa piilotetusta sisällöstä voi jäädä huomaamatta. (Neuendorf ym., 2017, s. 32–33.) Sisällönanalyysissä (ja tässä tutkimuksessa) keskitytään kuitenkin yleisesti siihen, mitä teksti suoraan ja välittömästi viestii, vaikkakin piilossa oleva viesti on toki huomioitava (em., s. 99–100; Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 105–106).

Koodeista tulee edetä laajempiin teemoihin. Varsinkin teorialähtöisessä sisällönanalyysissä nämä teemat ovat hyvin laajoja ollessaan yhteisiä nimittäjiä usealle koodille. Teemat ovat siis yksinkertaisesti yläkäsitteitä, joiden alle koodit voidaan jonkin tämän yläkäsitteen kuvaaman ominaisuuden perusteella koota. Silvasti (2014, s. 36.), Tuomi & Sarajärvi (2009, s. 98–100) ja Juhila (2021) kertovat, että teemoittelu tulisi tehdä tutkimuskysymys- ja teorialähtöisesti, mikäli toteutetaan teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistosta löydettyjä koodeja jäsennetään teorioiden käsitteiden alle. Tässä kohtaa on omasta mielestäni paikka älylliselle nöyryydelle: Mikäli koodeja ei suurimmaksi osaksi voida mieltää teorioiden käsitteistöön, on teoriataustaa uudelleen pohdittava. Joka tapauksessa käsitteellistäminen tapahtuu läpi analyysin aina vain kohti abstraktimpaa siihen asti, mikä on teoreettisen kehyksen mukaisesti kiinnostavaa (Silvasti, em.; Tuomi & Sarajärvi, em.).

3.3.3 Analyttiset johtopäätökset omaan tutkimukseeni suhteutettuna

Johtopäätöksinä edellisestä, omaan tutkimukseeni sopii parhaiten aineiston kaksivaiheinen analyysi: Aluksi luen aineistoa ilman ennako-oletuksia ja teoreettisia silmälasia. Vastaan tässä tutkimuskysymykseen 1 varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden perusturvan ja palvelujen yleisistä elementeistä. Toinen vaihe on se, että jatkan teorialähtöiseen sisällönanalyysiin, jossa vastaan tutkimuskysymykseen 2: ”Miten palveluiden tulisi toimia kompleksiseksi muuttuneessa palvelujärjestelmässä?” Tulen siis raportoimaan ensimmäisen vaiheen tuloksia jo analyysiluvussa. Siirtymässä toiseen vaiheeseen, katson, miten ensimmäisen vaiheen teemat sopivat vastaamaan tutkimuskysymykseen 2 teorialähtöisesti. En siis koodaa kahta kertaa.

Ensimmäisessä vaiheessa annan aineistosta nousta esiin teemoja ja kokonaisuuksia, jotka vastaavat tai eivät vastaa teoreettista viitekehystäni ja panen ne merkille. Toki tässä kohtaa on harjoitettava älyllistä nöyryyttä niiltä osin, mitä olen jo sanonut kokonaisuudessaan teorialähtöisen tutkimuksen sudenkuopista – On selvää, että vahva alustukseni vaikuttaa niin, että tutkijana saatan jo alustavasti etsiä sitä, mitä haluan teoriataustani mukaisesti nähdä. Ensimmäinen vaihe jatkuu sitten koodauksella, jossa tekstistä etsitään toistuvuuksia sekä yhteisiä nimittäjiä ja luokkia, joiden

alle sitä voidaan jäsentää. Tavoitteena on etsiä toistuvuuksia ja avainsanoja, jotka kuvaavat tekstiä osuvasti.

Poikkeuksena tavanomaiseen sisällönanalyysiin, mistä Tuomi & Sarajärvi (2009, s. 98–106, Juhila (2021) ja Silvasti (2014, s. 36) puhuvat, on ehkä se, että huomioon teorialähtöisessä analyysivaiheessa tekstistä myös piilosisältöjä sekä vivahteita Neuendorfin ym., (2017, s. 7–8, 32–33.) mukaisesti. Eritoten huomioon ammattilaisten työympäristön ja valtasuhteiden kontekstia. Analyysini ei kuitenkaan missään nimessä painotu tähän. Teemoittelussa taas etenen täsmällisesti, luettelemieni menetelmäohjeiden mukaisesti.

3.4 Eettisiä ja tietoturvaan liittyviä kysymyksiä

Käsittelin tutkimuksessani henkilötietoja. Suurimmalta osaa haastateltavilta sain selville heidän nimensä heidän instituutionsa sähköpostin kautta. Kuitenkin anonymisoin asiantuntijoiden vastaukset jo aineistonkeruun yhteydessä, ennen analyysiä, siirtämällä vastaukset erilliselle dokumentille ilman mitään henkilötietoja. Häivyitin myös ammattilaisen työpaikkakunnan. Ja mikäli oli esimerkiksi niin, että alue, paikkakunta tai muu tunnistetieto selitti työssäni yllättävää tulosta, mainitsin työssäni vain esimerkiksi, että kyse on pienestä/suuresta paikkakunnasta.

Anonymisointi ei täydeltä vahvuudeltaan koske Aikalisätyön alueellisia koordinaattoreita ja erityisasiantuntijaa - Koska tulen joka tapauksessa käsittelemään heitä työssäni eritellen ammattiaseman perusteella ja heitä on vain 1–3 kussakin ryhmässä, tämä tekee heidän vastauksistaan pakostakin tunnistettavia ja henkilöön yhdistettäviä. Heille on kuitenkin kerrottu tästä etukäteen tietosuojailmoituksessa (liite 3). Mainittujen avainhenkilöiden vastausten erittely vastaajan aseman mukaan oli oleellista silloin, kun tulokset ovat eriäviä tai heijastavat erillistä asemaa organisaatiossa. Tästä kirjoitan lisää liitteessä 3. Puolustusvoimien työntekijöiden tapauksessa anonymisointi sekä Tiedote tutkimuksesta (liite 4) ja Tietosuojailmoitus (liite 5) poikkeavat nuorisotyöstä: Anonymisointi on vahvempaa.

Lopultakin voin saada tutkittavilta arkaluontoisiakin vastauksia, jotka koskisivat työyhteisöä ja -hyvinvointia sekä käsityksiä muista nuoria auttavan palvelujärjestelmän ammattilaisista. Lisäksi Puolustusvoimiin liittyen, voin mahdollisesti saada selville joitakin maanpuolustukselliseen etuun liittyviä tietoja, jotka olisi pidettävä salassa. Kaiken järjen mukaan näin ei pitäisi käydä, sillä tutkimukseni fokus on sosiaalihuollossa, eikä esimerkiksi sotatieteissä. Joka tapauksessa Puolustusvoimat arvioi tutkimukseni ja sitä koskevan tietoturvan tutkimusluvan hakemisen prosessissa. Lisäksi Puolustusvoimat arvioivat tutkimustani vielä ennen sen julkaisua.

Henkilötietojen käsittely on välttämätöntä, jotta tutkimuskysymykseni tulisivat vastatuiksi. Varsinkaan eri ammattilaisten yhteistyötä palveluverkostossa ei ole mahdollista eritellä, mikäli johtajien ja ohjaajien näkökulmaan ei päästä pureutumaan. Henkilötietoja tulen käsittelemään ja säilyttämään tietoturvalisesti ja asianmukaisesti, hävittäen henkilötiedot heti tutkimukseni jälkeen. Lisää henkilötietojen käsittelystä ja tietosuojasta on liitteissä 2, 3, 4 ja 5. Käytän tietomurroille ei-alttiita järjestelmiä.

4 AINEISTON ANALYSOINTI

Analyysin aloitin suunnitelmieni mukaan samaan aikaan aineistonkeruun kanssa niin, että annoin ensin saamieni vastausten puhua. Analyysini oli aineistolähtöistä vielä teemoitteluvaiheeseen asti, kuten kuuluikin olla. Aineistolähtöisten vaiheiden jälkeen lähdin ruotimaan aineistoa teorialähtöisesti, vastatessani tutkimuskysymykseen 2. Toki jo aineistonkeruun vaiheessa, kun sain nuorisotyöntekijöiltä ensimmäisen vastaussarjan, pyrin näkemään teksteistä teemoja ja kokonaisuuksia, jotka liittyivät tai eivät liittyneet teoriataustaani. Näin sain muotoiltua kaikki seuraavat kysymykset niin, että ne ohjaisivat vastauksia teoriataustalle kiinnostavista aiheista. Aineistosta nousi kokonaisuutena ensinnäkin nuorisotyön onnistuneisuus. Tässä painottui etenkin tavoittavuus ja joustavuus. Aikalisämallin mukaisesti, keskeyttäneelle nuorisotyö on ollut ensimmäinen instituutio, jossa on sitten nuorisotyöntekijän kanssa yhdessä mietitty jatkotoimia.

Erityisasiantuntija selvensi sähköposteissaan ennen varsinaiseen aineistoon vastaamista sekä vastaamisen yhteydessä Aikalisämallin perusteita minulle entisestään – Sille, mitä tapahtuu nuorisotyön ensimmäisen kontaktin jälkeen, ei ole kiveen hakattua mallia. Aikalisätoiminta ei poikkea muusta nuorisotyöstä sen jälkeen, kun nuorisotyöntekijällä on kontakti nuoren kanssa. Nuorisotyön nuorilähtöisyys painottui lähes kaikissa vastauksissa ja erityisasiantuntija painotti vielä erikseen Aikalisä-mallin joustavuutta sekä raamittomuutta nuorten ohjauksessa. Nuorisotyötä pidetään sen itsensä mukaan kaikissa tehtävissään onnistuneena, myös ohjauksessa jatkopalveluihin.

4.1 Aineisto kokonaisuudessaan

Luin aineistoa aluksi suunnitelmieni mukaisesti aineistolähtöisesti siitä näkökulmasta, miltä varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden ylipäätään näyttää. Aineistoa on nyt

syytä vetää yhteen – Ensinnäkin koko aineisto oli hyvin samanlainen, vaikka vastaajien ammattinimekkeet vaihtelivat. Ammattinimekkeistä olen seuraavassa niputtanut käsitteeseen ”nuorisotyöntekijä” sekä paikalliset nuorisotyöntekijät että erityisasiantuntijan ja koordinaattorit. Puolustusvoimien sosiaalikirjasto- ja kuraattoreihin, tästä eteenpäin, viittaa sanalla ”kuraattori”, pitäen sisällään myös erään kuraattorien esimiehen. Mikäli seuraavassa haluan eritellä joidenkin vastauksia, mainitsen tästä erikseen.

Vastaukset koostuivat pitkistä lauseista, mutta hienoinen enemmistö kysymyksistä keräsi myös 1–3 lyhyttä vastausta. Pohtimista ja reflektointia tapahtui mielestäni tarpeeksi hyvin, jotta analyysini pystyy olemaan syvällistä. Aineisto haastoi teoreettista viittekehystäni siten, että siinä oli paljon asiaa asiakasrajapinnassa tapahtuvasta nuorten kohtaamisesta. Esimerkiksi aineistossa toistuvat käsitteet ”oikea-aikaisuus” ja ”nuorilähtöisyys” päätyivät myös koodeksi, vaikka ne eivät esiinny sellaisenaan teoriakirjallisuudessa. Lisäksi moniammatillinen yhteistyö ei näytä olevan niin jäseneltyä kuin kirjallisuuden perusteella odotin. Kaikesta huolimatta tekstimassa kertoi sote-palvelujärjestelmästä kuitenkin enemmän ja asiakasrajapinnan tematiikka sekin kertoo monesti laajemman tason kokonaisuuksista, joko suorasti tai epäsuorasti.

Mielenterveysongelmat korostuivat nuorten kohtaamista ongelmista ylivoimaisesti eniten. Keskeinen keskeyttämisen aiheuttaja näyttää olevan käyttäytymisen ongelmat, joka myös yhdistyy mielenterveysongelmiin aiemmassa kirjallisuudessa (Lehesjoki, 2018, s. 76; Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, s. 195). Nämä ongelmat toistuivat aineistossa, vaikka niitä ei kysymyksissäni mainittukaan. Moniammatillisuudesta oli minulla kyllä mainintoja, mutta käsitettä ei eksplisiittisesti rajattu. Aineiston mukaan em. ongelmat sitten jatkuvat myös palveluksen jälkeen. Nuorilla on myös toimeentulovaikeuksia; Aineistossa nostettiin esiin erilaisia tukimuotoja, kuten toimeentulotuki ja sotilasavustus.

Toiseksi moniammatillinen yhteistyö, josta toki suoraan kysyin, nähtiin hyvänä asiana. Siinä tahdottiin nähdä enemmän konkreettisia tekoja, eikä vain kauniita sanoja, kuten tähän mennessä. Moniammatillisista malleista ei silti juuri ollut konkreettisia uusia ehdotuksia, sillä sekä nuorisotyön että sosiaalikirjastoreiden rooli näyttävät nyt toimivana nuorten puolesta puhumisena sekä rinnallakulkemisena sote- palveluihin nähden. Enemmän oli vetoamista siihen suuntaan, että sote-, työllisyys- ja muut palvelut ajaisivat nekin nuorten asiaa kokonaisvaltaisemmin. Sekä sosiaalikirjastoreilla että nuorisotyöntekijöillä oli myös kehitysehdotuksia toisiinsa nähden samasta temasta: Ilmoituksia apua tarvitsevista nuorista ei joko tehdä tarpeeksi tai niitä ei oteta tosissaan. Samaan aikaan, aineiston perusteella, molemmat ammattiryhmät toimivat hyvin nuorilähtöisesti, silloinkin, kun nuorelle olisi parempi vastaanottaa apua, mutta hän ei itse halua.

Lopuksi, ennen aineiston koodeihin syventymistä, konteksti näyttää vaikuttaneen vastauksiin. Sekä etsivän nuorisotyön että sosiaalikirjastoreiden vastauksissa ne

ovat itse korostuneet muuhun verkostoon verrattuna kaikissa kysymyksissä. Tämä oli näin siitä huolimatta, että en johdatellut vastauksia tässä – Vain yhdessä kysymyksessä, joka oli vasta toisen kysymyssarjan loppupäässä, mainitsin eksplisiittisesti sanan ”nuorisotyö”. Silti sanat ”etsivä” ja ”nuorisotyö” sekä niiden johdannaiset olivat käytetyimpiä sanoja, kun katsotaan koko aineistoa. Jo tästä voi päätellä sen tosiasian, että nimenomaan etsivällä nuorisotyöllä on laajin rooli.

4.2 Aineiston koodit

Kaiken kaikkiaan aineistoa kuvaavat seuraavat koodit, joita toki olen jo edellä sivunnut: nuorilähtöisyys, moniammatillisuus, byrokratia, järjestelmällisyys, työkuulttuuri, oikea-aikaisuus, taloudelliset resurssit, toimeentulo, mielenterveys, sote-palvelut ja tiedonkulku. Olen sisällyttänyt koodeihin myös koodien vastakohdat - Esimerkiksi nuorilähtöisyyden ohella aineistosta nousi myös järjestelmäkeskeisyys, jossa tilaa nuoren kuuntelulle ei ole. Eniten tekstimassaa aineistossa oli uhrattu asiakasrajapinnan toimintojen kertomiseen. Tämä useimmiten yhdistyi myös laajempien kokonaisuuksien selvittämiseen siten, että samassa yhteydessä tulivat mainituiksi nuorten mitä erilaisimmat ongelmat sekä tahot, jotka näissä ongelmissa auttavat. Systemiteoreettinen taustoitukseni näyttää siis pysyvän relevanttina.

Osa yllä mainituista koodeista on jo tässä vaiheessa teemoja – Aiheeseen valmiiksi perehtyneenä yhdistin esimerkiksi valinnanvapauden sekä kasvokkaisen kohtaamisen nuorilähtöisyyteen. Asiakaslähtöisyys olisi ollut teoriataustani mukainen sana, mutta aineistossa itsessään ”nuorilähtöisyys” oli käytössä – Lainasin tässä ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni vastatessa aineiston sanastoa suoraan silloin, kun käsitteet ja koodit löytyivät ammatillisista julkaisuista, vaikkakaan eivät teoriataustastani.¹¹ Lisäksi käsitin jo tässä koodausvaiheessa myös sote-palvelut temaksi, johon upotin mielenterveyspalvelut. Mielenterveyspalvelut ovat aineiston yleisimmin mainittu sote-palvelu.

4.2.1 Nuorilähtöisyys

Nuorilähtöisyys on aineiston yleisin koodi. Nuorilähtöisyys mainitaan sellaisenaan jatkuvasti etsivän nuorisotyön vastauksissa ja nuorilähtöinen ohjaustilanne korostuu kaikkien ammattiryhmien vastauksissa. Ohjaustilanteesta kirjoittamiseen on uhrattu paljon aikaa. Nuorilähtöisyyttä ja ohjaustilannetta lähimpänä olevaan kysymykseen, (1. kysymyssarja, kysymys 2: Millaista kohtaamista katsotte varusmiespalveluksensa

¹¹ Onneksi viimeistään teemoitteluvaiheessa selvisi, että uudet käsitteet olivat hyvin lähellä taustaksi valitsemiani käsitteitä, joten taustoitus pysyi edelleen täysin relevanttina.

keskeyttäneille nuorille missäkin vaiheessa tarjottavan?) etsivät nuorisotyöntekijät vastasivat esimerkiksi: "Jokaiselle nuorelle heidän tilanteen ja tarpeen mukaisesti" ja "...kohtaamiseen on aikaa."

Sosiaalikuraattoreilta taas kysyin kohtaamisesta ohjaustilanteessa ensimmäisessä kysymyksessä. (Kohtaaminen ja sen muodot: Kohdataanko varusmiespalveluksen keskeyttäneet puhelimitse, kasarmilla, toimistossanne vai miten? Kuluuko kohtaamisissa aika tiettyjen protokollien läpikäymiseen, vai onko kaikki vapaata noissa kohtaamistilanteissa?) Kuraattorit vastasivat pyrkivänsä tapaamaan nuoret nuorilähtöisesti ja kasvokkain. Eräs vastaaja tiivistää: "Kohtaamisessa keskustelu käydään tietenkin varusmiehen ehdoilla..." Toinen taas kertoo, että muutamia pakollisia läpikäytäviä asioita on, mutta "varusmies saa hyvin vapaamuotoisesti kysymyksiin vastailta ja monesti keskustelua syntyy myös muista asioista". Nuorilähtöisyys on näin sekä kuraattoreiden että nuorisotyöntekijöiden toimintaa läpäisevä periaate.

Nuorilähtöisyys tarkoittaa vastausten perusteella myös paljon sitä, etteivät edes nuorten läheiset ole mukana keskeisessä roolissa. "Toki", kuten yksi vastaaja selittää, "jos he ovat mukana työskentelyssä niin luottamus heidän suuntaan on myös tärkeää." Vastaaja jatkaa: "Usein nuori kuitenkin haluaa, ettei työskentelyyn oteta muita mukaan" ... Luottamus, jota pidin tärkeänä seikkana nuorten parhaaksi työskentelyssä, ei noussut esiin muuten kuin sitä ja nuorten läheisiä koskevassa kysymyksessäni 5. (Tulisiko ammattilaisten, nuorten ja nuorten läheisten välille rakentua paljonkin luottamusta?) Luottamusta ei kuitenkaan voida vähäisen painotuksen perusteella mitätöidä, sillä, kuten eräs vastaaja tiivistää:

Luottamuksen syntyminen ammattilaisten ja asiakkaiden välille on kaiken a ja o

Näkisin siis, että luottamusta ei toistaen mainittu, koska sitä pidetään tällä tavoin itsestäänselvyytenä.

4.2.2 Moniammatillisuus

Toiseksi yleisimmäksi koodiksi perustelen moniammatillisuuden. Sen pohtimiseen toki jo tutkimukseni alustus sekä kysymykset (Liite 1) ohjasivat vastaajia. Moniammatillisuus ilmenee jo nuorisotyöntekijöiden vastauksissa ensimmäisen kysymykseen, esimerkiksi seuraavassa:

...joidenkin palveluiden riittämättömyys pienellä paikkakunnalla. Esim. asiointi jonkun palveluntarpeen vuoksi joudutaan järjestämään toisella paikkakunnalla, joskus pitkienkin välimatkojen päähän.

Alueellisten erojen lisäksi moniammatillisuudesta puhutaan monesti silloin, kun ammattilaiset luettelevat erilaisia nuorten tarvitsemia palveluita. Luettelointia tapah-

tui jostain syystä läpi aineiston, eikä vain moniammatillisuutta käsittelevien kysymysten kohdalla. Eräs esimerkki, (1. kysymyssarja nuorisotyöntekijöille, kysymys 2) on seuraavassa:

Auttavia palveluita ovat mm. mielenterveyspalvelut, kela, työpaja, etsivänuorisotyö, sosiaalityö, velkaneuvonta.

Moniammatillinen yhteistyö on vastauksissa sitä, että nuorisotyö on tarvittaessa kulkemassa nuoren rinnalla, vaikka hänellä olisi muitakin palveluita. Nuorisotyöntekijä tarjoaa aikaa sekä tasavertaista keskustelua. Konteksti näyttää vaikuttaneen niin, että muiden palveluiden haasteista oli paljon tekstiä samaan aikaan kun kumpikaan ammattiryhmä, kuraattorit tai nuorisotyöntekijät, eivät oman kollegionsa toiminnasta tuoneet ilmi merkittäviä kehityskohteita.

Moniammatillisuuteen on kaipuuta, erityisesti siltä osin, että ammattilaiset katsoisivat asioita toistensa ja kokonaisuuden näkökulmasta. Tähän liittyy myös koodi "työkulttuuri", jossa puolestaan painottuu asiakaslähtöisyys kuraattorien ja nuorisotyöntekijöiden kohdalla, mutta välinpitämättömyys ja siiloutuminen muualla. Toki molemmat osapuolet arvostelevat myös jonkin verran toistensa viitseliäisyyttä. Moniammatillisuuden puute sekä sitä aiheuttava välinpitämättömyys ilmenevät esimerkiksi seuraavissa vastauksissa:

Enemmän avoimempaa tiedottamista ja yhteistyötä.

Toivoisin, että kun sosiaalikuraattori tekee lähetteen varusmiespalvelun keskeyttäneestä asiakkaasta, otettaisiin se ns. vakavasti.

...Oletetaan liikaa, että toiset hoitaa.

Salassapitovelvollisuudet rajoittavat aina, jos yhteistä tahtoa nuoren auttamiseksi ei löydy.

Salassapitovelvollisuuden taakse voi toki mennä

...uupuneet ja työhönsä leipiintyneet työntekijät, yhteistyöhaluttomuus.

4.2.3 Mielenterveys

Kolmanneksi yleisin koodi on luultavimmin "mielenterveys", joka painottuu muihin sote-palveluihin nähden. Painotus on luettavissa vaikkapa edellä palveluiden listauksissa, joissa mielenterveyspalvelut sijaitsevat ensimmäisenä. Mielenterveys vaikuttaa olevan keskeyttäneitä haittaavien ongelmien ytimessä myös silloin, kun se ei näy päällellepäin - Erityisasiantuntija valottaa tätä seuraavassa:

Aika paljon tuli vastaan sellaista, että palvelus keskeytyi vaikeaselkoisen oireilun - josta nuori ei tiennyt, onko kyse enemmänkin psykosomaattisista vaivoista vaiko jostain tuntemattomasta fysiologisesta tekijästä - takia, ja sitten oli tarpeen lähteä selvittämään terveydenhoidon tutkimuksien kautta sitä, mistä mahtaisi olla kyse.

Toinen vastaaja selvittää sitä, miten vanhat ongelmat ovat vaikuttaneet vielä myöhemminkin. Tämä tietysti pisti minut miettimään, jäytävätkö ne nuoren mieltä pitkäaikaisesti:

Jokaisella keskeyttäneellä ja tietooni tulleella on ollut jonkinasteisia ongelmia elämässään.

Erityisasiantuntija jatkaa tästä aiheesta vastauksessaan neljänteen kysymykseen, tiivistäen ja selventäen myös muun aineiston viestin:

Näin esimerkkeinä tosielämästä: mikäli nuorelle on tullut asepalveluksen aikana yllättäviä pyörtyilykohtauksia tai sydämen muljahteluja, ja palvelus näiden takia keskeytynyt, voi nuori olla äkkiä tilanteessa, jossa aiemmin itsestäänselvältä tuntunut arkitekeminen - oli se sitten harrastamista, opiskelemista tai työtä - ei enää näytäkään sellaiselta että hän sitä uskaltaisi tehdä.

Jos tilanne pitkittyy, tällaisesta syntyy huomattava riski ajautua koulutuksen, työn tai sosiaalisten ympyröiden ulkopuolelle. Joskus riittää se, että näistä keskustellaan etsivän nuorisotyöntekijän kanssa, mutta monesti myös muunlainen, psyykkisiin ilmiöihin erikoistuneen asiantuntijan terapeuttinen tuki olisi todella tarpeen ja mielellään aikaisessa vaiheessa.

Kohtaamisessa terapeuttinen työote ja psykologinen osaaminen painottuu. Tämä toki näkyy nuorisotyöntekijöiden vastauksissa. Eräs heistä kertookin seuraavaa:

...annetaan tilaa nuoren omille pohdinnoille. Se voi olla sitä, ettei tarvitse tehdä mitään, ei ole siis vaateita tapaamiselle tai isoa to do -listaa aina hoidettavana. Vaan normaalia keskustelua ja asioiden ihmettelyä.

Mielenterveyden ongelmia on siis jo ennen keskeyttämistä niillä, jotka niiden takia keskeyttävät. Näitä käsityksiä tukevat useat vastaajat: Esimerkiksi kysymykseen 3 eräs nuorisotyöntekijä vastasi, että on "epämääräisistä syistä" keskeyttäneitä. Nämä syyt näyttävät juurtuvan lapsuuteen asti. Eräs sosiaalikirjuri tarkentaa taustatekijöitä hyvin vain yhteen vastaukseen seuraavassa:

No jos otetaan esimerkiksi mielenterveys, ahdistuneisuus, jne. haasteet joiden takia varusmiehet / henkilöt keskeyttävät palveluksen. Niin keskusteluissa on noussut paljon puheeksi että tämä on ensimmäinen paikka missä hän tulee puhumaan näistä haasteista ... Jos oireilu on jo alkanut esim. alakouluiässä, niin aika monta oppilaitosta viranomaisista on mennyt välissä missä olisi pitänyt asia jollain tavalla havainnoida...

4.2.4 Sote-palvelut

Sote-palvelujen koodiin viittaavat monet samat kohdat kuin mielenterveysongelmiin ja moniammatillisuuteen. Sote-palveluja luetellaan ja eritellään kattavasti. Sosiaalikirjurit ohjaavat omien vastauksiensa perusteella (erit. kysymys 4) sekä myös nuorisotyöntekijöiden vastausten perusteella nuoria monesti suoraan sote-palveluihin,

nuorisotyön sijaan. Sosiaalikuraattorit pyrkivät ohjaamaan nuoria tutuille työntekijöille ja olemassa oleville hoitotahoille, kuten lastensuojelun jälkihuoltoon, jos heillä sellaisia on.

Koko aineiston yksimielisen kuvauksen perusteella keskeyttäneet kohtaavat byrokratiaa ja jotkut heistä, erityisesti apua tarvitsevista, paljonkin. Byrokratia on täsmälleen samanlaista kuin taustoitukseni, eritoten Määtän (2012) teos, antoi odottaa, mutta lisäksi vielä ruuhkautunutta. Aineiston mukaan sote-palveluihin ohjaaminen olisi helpompaa ja byrokraattisia kynnyksiäkään ei olisi silloin, kun palvelut olisi yhdistetty Ohjaamoihin¹². Ohjaamoja tai muuta vakiintunutta moniammatillista toimintaa ei ole kaikkialla, mikä puolestaan vaikeuttaa nuorten auttamista. Esimerkiksi yksi kuraattori vastasi kysymykseen 4, toimijoiden roolien selkeydestä, seuraavaa:

Eivät ole selkeät, koska toimintamalli ei ole tarpeeksi selkeä.

Lisäksi läpi aineiston paikkakuntien erilaisuutta pidettiin merkittävänä tekijänä keskeyttäneiden auttamisessa: Yhtäältä vain joillain paikkakunnilla on toimivia moniammatillisia malleja ja toisaalta pienet paikkakunnat tuntuvat kärsivät kroonisesta palveluvajeesta, jossa yhteistyökään ei välttämättä toimi. Pienillä paikkakunnilla saattoi toki olla myös tiiviimpää ja toimivampaa yhteistyötä. Eräs nuorisotyöntekijä tiivistää edellä sanottua vastauksessaan kysymykseen 4:

Palvelujen saatavuus on aika-ajoin haasteellista, toiset palvelut on siirretty kasvukeskukseen ja kulkeminen voi hankaloittaa avun saamista.

4.2.5 Oikea-aikaisuus

”Oikea-aikaisuus”, koodi, josta taustoituksestani ei löydy edes synonyymiä, esiintyy sellaisenaan paljon. Se ilmeni eritoten nuorisotyöntekijöiden vastauksissa muuttamaan ensimmäiseen kysymykseen. Se tarkoittaa sitä, että nuori saa tarvitsemansa palvelut aidosti oikeaan aikaan, eikä palvelupäätöstä tule vasta sen jälkeen, kun akuutti tilanne on ohi tai on jo kärjistynyt. Tässä hankaloittavana tekijänä on byrokraattinen järjestelmä, mutta nuorten oma toiminta hankaloittaa jonkin verran myös. Vaikka taustoitus ei löydä oikea-aikaisuudelle rinnakkaistakaan käsitettä, niin käsite on kuitenkin siihen sisällytettävissä ja ymmärrettävissä - Oikea-aikaisuuden relevanssi tulee kirjallisuudessa ilmi siinä, miten keskeyttäneet ovat tietynlaisessa nivelvaiheessa.

¹²Ohjaamot eivät nousseet esiin taustakirjallisuudessani, mutta ne ovat silti helppoja selittää tässäkin yhteydessä: Niillä tarkoitetaan nuorten matalan kynnyksen palvelupisteitä. Ne ovat jo vuodesta 2015 tehneet vaikuttavaa työtä nuorten parhaaksi (Savolainen & Ylikännö, 2020). Ne yhdistävät nuorisotyön, te-palveluita sekä (mielen)terveyspalveluita saman katon alle eri kunnissa. Nyt ”ohjaamoja on noin 70 eri puolilla Suomea” (<https://ohjaamot.fi/>). Niitä alkoi ilmaantua perustuen hankemuotoiseen Euroopan sosiaalirahaston rahoitukseen, eikä niinkään lainsäädäntöön.

Tässä nivelvaiheessa edessä on, kärjistäen, joko pitkäaikaisesti vaikuttava, kannustava siirtymä tai sitten väliinpuotoaminen.

Oikea-aikaisuuden merkitystä, muiden tekijöiden ohi, painotetaan. Esimerkiksi kaksi nuorisotyöntekijää kirjoittavat seuraavaa:

Tarvittavan palvelun löytäminen ei ole välttämättä ongelmallista vaan se, kuinka kauan kestää palveluun jonottaminen ja siihen kiinnittyminen.

Palveluita on hyvin tarjolla, mutta niissä on ruuhkaa ja pitää löytää oikea aika oikealle palvelulle, että nuori sitoutuu ja kiinnittyy palveluun.

Lisäksi erityisasiantuntija selvittää vastauksessaan kysymykseen 4:

Jos tilanne pitkittyy, tällaisesta syntyy huomattava riski ajautua koulutuksen, työn tai sosiaalisten ympyröiden ulkopuolelle.

Useiden vastaajien mukaan on myös niin, että ”odottamista palveluiden pääsyyn voi viivyttää nuoren oma toiminta...”, kuten eräs heistä totesi. Nuorten omasta toiminnasta oli toki enimmäkseen positiivista näkemystä. He ovat kohtaamistilanteissa aktiivisia ja pohtivat itselleen edullisia sekä elämäänsä eteenpäin vieviä ratkaisuja.

4.2.6 Taloudelliset resurssit

Taloudellisten resurssien koodi kuvaa aineistoa siksi, että resurssien puute vaivaa niin nuoria kuin ammattilaisiakin. Nuorilla on kyse siitä, miten he tulevat toimeen palveluksen jälkeen. Toki jo ennen palvelusta annettavassa ohjauksessa painottuu se, miten nuoria ”askarruttavat” juuri toimeentuloasiat, erästä vastaajaa lainatakseni.¹³ Nuoret eivät palveluksen jälkeen tule toimeen kovinkaan hyvin. Erityisasiantuntijan vastaus ensimmäisen kysymyssarjan kysymykseen 1 kuvaa tilannetta. Se on samalla muutoinkin hyvin tyypillinen nuorisotyön vastaus mihin tahansa kysymääni kysymykseen, sisältäen tietoa nuorisotyön erityispiirteistä ja paikasta palvelujärjestelmässä.

TE-toimiston tai kuntien työllisyyspalveluissa, Kelassa ja hyvinvointialueen sosiaalipalveluissa on sitten omat järjestelmälähtöiset kommervenkkinsä ja vaatimuksensa, eikä tilanne palveluksen keskeyttäneiden kohdalla poikkea muista nuorista. Usein kun nuori tulee ensi kertaa vastatusten noiden palvelujen kanssa, tarvitaan nuorisotyöllistä rinnalla kulkemista, luottamuksellisia keskusteluja ja tilanteen tutkailemista kaikessa rauhassa, jotta nuorelle varmasti selviää mitkä ovat hänen mahdollisuutensa, oikeutensa ja velvollisuutensa esimerkiksi työnhakijuuteen, työttömyysetuuteen tai vaikkapa täydentävään toimeentulotukseen liittyen.

¹³Kuraattorit nostivat vastauksissaan nämä talousasiat esiin kysymyksen 8 yhteydessä, ilman, että ohjasin heitä kysymyksenasettelullani mitenkään.

Lisäksi erään kuraattorin vastauksessa kysymykseen 1, perustoimeentulotuki on esimerkki asioista, joita nuorten kanssa käydään standardina läpi yhä uudelleen. Ammattilaisten vastauksissa, jotka koskevat heidän omaa toimintaansa, taloudellisten resurssien puute ei useimmiten päällepäin näy, mutta vastauksiin syvemmin perehtyessä se tulee ilmi. Kärjekkäitä poikkeuksia toki on. Eräs nuorisotyöntekijä vastasi jo ensimmäisen kysymyssarjan ensimmäiseen kysymykseen seuraavasti:

Asiakaslähtöisyyttä helpottavat mm. riittävä: henkilöstön resurssointi eli on aikaa tehdä omaa työtä...

Toinen asiantuntija vastaa samaan kysymykseen edellistä vahvistaen:

Vaikeuttavia: Jonottaminen, byrokratia, lähetekäytännöt, asiakkaita ei kuulla. Palveluun on vaikea päästä eikä se vastaa asiakkaan tarvetta. Resurssien puute. Kiire.

Kiire lausuttiin ongelmaksi myös niiden nuorisotyöntekijöiden toimesta, jotka jättivät kyselyihin vastaamatta. Lisää resursseja toivotaan kuitenkin, nähdäkseni, ennen kaikkea muille ammattiryhmille. Tässä terveyspalvelut, eritoten mielenterveyspalvelut sekä ennaltaehkäisy korostuvat vastauksissa. Yksi kuraattori kirjoittaa seuraavaa:

Joten jos oireilu on jo alkanut esim. alakouluiässä, niin aika monta oppilaitosta viranomaista on mennyt välissä missä olisi pitänyt asia jollain tavalla havainnoida. Eli jollei raha haasteena niin resursseja sinne ennaltaehkäisevään toimintaan jo varhaiskasvatukseen ja koulujen tukipalveluihin jne.

Ennaltaehkäisyn lisäksi siis myös seuranta ja jatkotoimet liittyvät resurssien puutteeseen tiukasti. Taustakirjallisuudenkin perusteella ne ovatkin kaikki resurssi-intensiivisiä. Nuorisotyöntekijöiden vastauksia aiheeseen käsiteltiin edellä. Lopuksi annan vielä kuraattoreiden vahvistaa koodin olemassaolon. Näkyvintä se on 3 kuraattorin vastauksissa, yhden vastauksessa kysymykseen 9 ja kahden vastauksessa kysymykseen 7. Ensiksi mainittu kyseenalaistaa kuntien seurantaa:

Vaikea sanoa minkälainen seuranta kunnilla on?

Jälkimmäiset taas vastasivat kuraattoreiden osalta:

...työntekijöillä ei ole resursseja seurata jokaista luokanmuutoksen saanutta.

...Ja yleisesti kaikkien eri ammattiryhmien osalta:

Asiakas voi helposti jättää menemättä ja kukaan ei asiaa seuraa.

4.3 Aineiston teemat

Seuraavassa esittelen aineiston yleisimmät teemat, jotka koodeista oli mahdollista koota. Esittelen teemat yleisimmästä harvinaisempaan, kuitenkin muistaen niiden liittymiskykyä. Ensimmäinen teema on toki samalla myös tärkein ja yleisin. Lisähuomiona, kun etenen tässä tutkimuksessani teemojen käsittelyn jälkeen aineistolähtöisestä otteesta takaisin taustateorioiden suuntaan, on syytä jo nyt käyttää teorialähtöisiä synonyymejä, mikäli aineiston rinnakkaiskäsitteet eivät sisällä elimellisesti erilaisia nyansseja. Tämä näkyy jo ensimmäisen teeman nimessä.

4.3.1 Asiakaslähtöisyys

Asiakaslähtöisyys, aineistossa nuorilähtöisyys, on aineiston ensisijaisin teema. Se toimii punaisena lankana. Tässä asiakas itse on oman elämänsä paras asiantuntija, mutta häntä toki ohjataan toimimaan toisin hyvinvointiaan selvästi uhkaavissa asioissa. Asiakas on alusta alkaen mukana auttamisprosessissa päättämässä - Jo ohjauskeskusteluissa sekä sosiaalikirjailijat että nuorisotyöntekijät antavat asiakkaan päättää, minne taho(i)lle ja mitä tavoitteita kohti häntä ohjataan. Lisäksi asiakas päättää, mistä puhutaan, joitain pakollisia läpikäytäviä asioita lukuun ottamatta.

Yhden tai useamman ohjauskeskustelun jälkeen nuorisotyöntekijät toteuttavat asiakaslähtöisyyttä ehkä vieläkin enemmän, kun ”to do -listaa”, erästä vastaajaa lainatakseni, on ensin käyty. Tällöin he ovat tasavertaisena keskustelukumppanina samalla kun ne sote- tai työllisyyspalvelut, joihin nuori on lopulta ohjattu, taas käskytävät suorasukaisemmin. Suorasukaisuus tarkoittaa valitettavasti myös käskyttämistä, kapeaa oman sektorin mukaista katsantoa nuoren tilanteesta.

Asiakaslähtöisyyteen liittyy oikea-aikaisuuden koodi. Oikea-aikaisuus tarkoittaa tässä kaikkea sitä, mitä jo kerroin esitellessäni sitä koodina. Nyt, asiakaslähtöisyyden kontekstissa, tarkennan tietysti oikea-aikaisuuteen asiakkaan kannalta, eikä ammattilaisen tai järjestelmän kannalta: Keskeyttäneet ovat tietynlaisessa nivelvaiheessa, josta heidän olisi tärkeä saada positiivinen siirtymä eteenpäin. Oikea-aikaiset palvelut tuovat avun oikeaan aikaan, eikä asiakas joudu jonottamaan palveluihin siihen asti, että tilanne on joko mennyt ohi tai tullut pahemmaksi. Jälkimmäisessä tapauksessa vaarana on syrjäytyminen ja/tai ongelmien kumuloituminen.

Lopuksi, asiakaslähtöisyydellä on kääntöpuolensa siinä, että nuori saattaa kieltäytyä palveluista, joita hän aidosti tarvitsee. Nuori saattaa myös valehdella, että kaikki olisi hyvin. Ehkä juuri tämän vuoksi sosiaalikirjailijoilla on keskeyttäneille, kuin varmistelevalle kysymyksenä, tietyt läpikäytävät asiat. Nuorisotyöntekijöiden tapauksessa aineistossa ei ilmennyt sellaisia ja kirjailijat nimesivätkin ongelmaksi sen, että nuorisotyöntekijät eivät hanakasti tavoita nuoria ja heidän ongelmiaan.

4.3.2 Moniammatillisuus

Tähän teemaan olen yhdistänyt myös ”sote-palvelut”, mikä tekee teemasta hyvin laajan. Moniammatillisuutta pidetään kautta aineiston ja kirjallisuuden hyvänä asiana, johon on jopa kaipuuta. Se ei kuitenkaan näytä toteutuvan kattavasti. Sana ”moniammatillisuus” ei ammattilaisille ollut tietysti mitenkään uusi. Tilanne on kuitenkin erittäin hyvä joidenkin paikkakuntien kohdalla ja varsinkin silloin, kun moniammatillista yhteistyötä hallinnoi Ohjaamo. ”...on paljon aluekohtaisia eroja”, kuten eräs etsivän nuorisotyön aluekoordinaattori totesi. Kaikki alueet taas tuntuivat jakavan sen ongelman, että erityisesti terveyspalvelut ovat hitaita selvittämään keskeyttäneiden ongelmia. Puolustusvoimilta ei ole mitään erityistä polkua terveyspalveluihin palveluksen keskeyttäneille.

Moniammatillinen yhteistyö näyttää vähintään, ja yleisimmin on, sitä, että ensin sosiaalikirjuri ohjaa nuoret nuorisotyön piiriin. Sitten nuorisotyö kulkee nuoren rinnalla tasavertaisena keskustelukumppanina samalla, kun nuori hakee tarvitsemiinsa sote- tai työllisyyspalveluita. Nuorisotyö voi myös konkreettisesti auttaa nuorta palveluiden hakemisessa. Sitten, kun palveluun on päästy, nuorisotyö on nuoren rinnallakulkija sekä puolestapuhujana ja jatkaa niin pitkään kuin nuori kokee sen tarpeellisenä.

Joillain keskeyttäneillä nuorilla on jo valmiiksi lastensuojelun jälkihuoltoon liittyvää verkostoa. Tällöin verkostossa työskentely jatkuu ja sosiaalityö on ensisijainen taho, johon otetaan nuoresta yhteyttä. Näyttää siis siltä, että tässä tapauksessa sosiaalityöntekijät ottavat johdon ja/tai koordinaattorin roolin verkostossa. Mutta silloin, kun verkostoa ei ole valmiina, korostuu vastauksissa se, miten vaikeaa sitä on luoda. On onni onnettomuudessa, että tässäkin tilanteessa nuorisotyöntekijät sekä sosiaalikirjurit pystyvät asiakasohjaukseen hyvin.

Samaan aikaan ohjauksessa oikeille tahoille vastaajilla oli vaikeuksia – ei omaan osaamattomuuteen liittyen – vaan paikkakuntien toisistaan eriävien käytäntöjen vuoksi. Välillä ei tiedetä, eteneekö informaatio uudesta asiakkaasta nuorta auttavalle ammattilaiselle lopulta ollenkaan. Asiakastietojen viestimisessä ei ole selvää, millä välineellä ja mille taholle se pitäisi tehdä. Keskeisin kovassa käytössä oleva tietojärjestelmä yhteysetsivään.fi ei anna kirjoittaa nuoresta syvällistä tietoa. Ja tämä järjestelmä tai mikään muukaan vakiintunut käytäntö ei sisällä sitä, että edellinen ammattilainen saisi tiedon, menikö nuori seuraavan ammattilaisen tykö. Muutoin tiedonvälitys toimii ilmeisesti hyvin – Ainakaan muita haukkuja siitä ei yleisesti kirjoitettu.

Yksi tapa ohjata moniammatillista yhteistyötä – tai ennemmin moniammatillisen yhteistyön täydellinen vastakohta – on tietysti byrokratia. Esimerkiksi ammattilaisten välisessä viestinnässä tämä tarkoittaa sitä, että tiedonvälityskanavalla on enemmän merkitystä kuin itse tiedolla, olkoon tieto kuinka kriittistä tahansa. Byrokratia ei tunne poikkeuksia sääntöihin, vaikka säännöt sosisivat järjestelmän alkuperäistä tarkoitusta

vastaa. Kliseistä on myös nuorten kohtaama pompottelu, lähetekäytännöt ja luukulta luukulle ohjaaminen. Eri palvelusektorit katsovat ja käsittelevät nuorten elämäntilannetta omista silloistaan käsin. Säädökset kannustavat tähän, kun ne vaikuttavat yhdessä resurssien puutteen kanssa - Ammattilaisille jää aikaa vain säädöksiin mukaisiin ydintehtäviinsä. Byrokratia on toki yksi selkeä tapa ohjata moniammatillista yhteistyötä, mutta ei tietenkään se toimivin.

4.3.3 Mielenterveys ja yksilöllisyys

Palveluksen keskeytyminen elämäntilanteena on jo itsessään mieltä kuormittava. "Keskeytyminen tuo aina yllättävän muutoksen nuoren ehkä pitkällekin ennakoihin suunnitelmiin", kuten erityisasiantuntija lausuu. Eräs vastaaja toteaa myös, että "siinä on paljon asioita hoidettavana ja pohdittavana, eikä näitä tarvitsisi yksin miettiä." Nuoret tarvitsevat nuorisotyöntekijöiden mukaan hyvin monimuotoista tukea ja apua, joihin puolestaan liittyy keskeyttäneen taustatekijät. Erityisasiantuntija nosti syväluotaavissa vastauksissaan esiin keskeyttäneiden yksinäisyyden ja vaikeudet sosiaalisissa suhteissaan ennen palvelusta, mutta ne ilmenivät myös kuraattoreiden vastauksissa kysymyksiin 1, 2, 3, 4 ja 6; Apua tarvitsevilla keskeyttäneillä on useasti jo valmiiksi moniammatillista verkostoa, jossa korostuu lastensuojelun jälkihuolto.

Tästä kaikesta voi päätellä, että niillä keskeyttäneillä, jotka tarvitsevat apua, on muiden mahdollisten ongelmien lisäksi myös syvällisiä mielen ongelmia. Erityisasiantuntija verifioikin tämän todeksi kertomalla, miten vaikeaselkoiset ja psykosomaattiset vaivat aiheuttavat keskeyttämistä ja jatkuvat keskeyttämisen jälkeen. Erityisasiantuntijaa vapaasti tulkiten, keskeyttäneen jaksaminen, omakuva, elämäntavat ja sosiaaliset suhteet vaatisivat positiivista kehitystä. Näin myös muut ongelmat lähtisivät ratkeamaan helpommin. Näkisin vielä itse, että jotain voi päätellä myös jo siitä, että muuhun sote-huoltoon ja nuorten elämäntilanteisiin verrattuna erityisesti mielen alue korostuu.

Edellä sanottua vahvistaa myös mielenterveyden koodin (ei teeman) yhteydessä sitatoimani kuraattori, joka puhui lapsuuteen asti ulottuvista ongelmista. Aineisto tarkentaa tässä onnistuneen (tai epäonnistuneen) varhaiskasvatuksen merkitykseen, jota niin perheet kuin kunnatkin toteuttavat. Lisäksi eräs kuraattori mainitsee sen, että nuori saattaa vasta hänelle avautua jo lapsuudessaan tapahtuneista asioista, jotka olisivat jo paljon aiemmin vaatineet käsittelyä. Ongelman taustalla selvimpänä toteuttamattomana ratkaisuna heijastuu kuntien resurssien puute.

Aineisto käsittelee tietysti myös muita aiheita, jotka eivät kuitenkaan korostu taikka läpileikkaa aineistoa. Näiden kohdalla voidaan puhua kaatoluokasta. Hämästyttävää kyllä, resurssien puute tai kiireisyys eivät korostuneet aineistossa. Sana "kiire" ilmeni aineistossa yhden ainoan kerran, vastauksessa nuorisotyöntekijöiden ensimmäiseen kysymykseen. Muutoin siihen ei juuri edes viitattu. Toki aineiston

kato kertoo jotain - Kaksi nuorisotyöntekijää, jotka eivät osallistuneet tutkimukseen, vetosivat sähköposteissaan nimenomaan kiireeseen. Ja yhtä kaikki, resurssien puutteesta on aineistossa myös konsensus.

4.4 Aineiston teorialähtöinen analyysi

Seuraavassa suhteutan aineistoa yhä vahvemmin teoreettiseen viitekehykseeni ja pohdin palvelujen kehittämistä - Vaikka nyt ruodinkin aineistoa nimenomaan jälkimmäisen tutkimuskysymykseni kannalta, niin ensimmäisen tutkimuskysymykseni vastauksia en kuitenkaan kokoa vielä, vaan vasta tulososiossa. Joka tapauksessa, kompleksisuusteoreettinen tausta vaikuttaa sopivan aineiston käsittelyyn erittäin hyvin - Nuoria ympäröivä maailma on globaalissa keskinäisriippuvuudessa, jossa ei ole helppoja vastauksia nuorten suuriin kysymyksiin. Nuoria koskevat ongelmat ovat monimutkaisia, moniammatillista yhteistyötä vaativia ja yksiselitteiset vastaukset puuttuvat. Ongelmien juurisyyt taas näyttävät olevan nuoren vaikutuspiiriä laajemmissa yhteiskunnallisissa trendeissä sekä nuorten lapsuudessa. Oli miten oli, parhaat ratkaisut ottavat huomioon kompleksisen toimintaympäristön, eivätkä väkisin yksinkertaista monimutkaisia ongelmia.

Pernaan ja hänen kollegoidensa (2022) näkökulmasta luottamuksen rakentuminen on kaikista vaikuttavimpana tekijänä nuorten auttamisessa, mutta omassa aineistossani taas korostui asiakaslähtöisyys. Nämä teemat toki menevät limittäin - Nuorten asiakaslähtöisessä kohtaamisessa korostuu nuorten ehdoilla toimiminen niin, että hän itse on vahvasti mukana palvelupolun valinnassa, eikä hänen asioitaan hoideta häneltä salaa. Ja luottamus on omankin aineistoni mukaan ”kaiken pohja”. Sitä, miten muut Pernaan ym. mukaiset tekijät näkyvät aineistossani, kuvaan seuraavassa taulukossa.

Sosiaalihuollon vaikuttavimmat tekijät Pernaan ym. (em., s. 44-47) mukaan, työhöni suhteutettuna sekä mukailtuna ovat seuraavassa taulukossa. Olen tehnyt vaikuttavimpien tekijöiden listaan analyysin jälkeen joitakin muutoksia: Asiantuntijatyön siiloutumisen olen jättänyt pois, sillä se on niin lähellä sekä polkuriippuvuutta että yhteistyöllä tuotettuja palveluja. Teoriaosuudessani mainittu ”yhteistyöllä tuotetut asiakaslähtöiset palvelut” on lyhennetty vain yhteistyöllä tuotetuiksi palveluiksi. Tiedon omistajuuteen sisällytän myös tiedonkulun. Palvelumuotoilun yhteistyöstä ja asiakaslähtöisyydestä tulen puhumaan kaikkien otsikoiden alla, mutta etenkin luottamuksen rakentumisen yhteydessä.

TAULUKKO 1 Vaikuttavimmat tekijät nuorten auttamisessa

Vaikuttavimmat tekijät - Perna ym. (2022)	Keskeisimmät havainnot omassa aineistossani
Luottamuksen rakentuminen	Keskeisintä on nuoren ja ammattilaisen välille rakentuva nuorilähtöinen palveluohjaus. Byrokratia ja pitkät odotusajat aiheuttavat epäluottamusta. Suhteen rakentamista myös nuorelle läheisiin ihmisiin olisi syytä harkita.
Polkuriippuvuus	Nuorten palvelujen ja tukien saanti riippuu edeltävistä päätöksistä. Nuorten ongelmat, vaikkakin ovat monesti suoraan niihin liittymättömiä, herkästi kasautuvat edeltäville ongelmille. Ammatilliset tasapainottelevat yksilöllisen ohjauksen sekä polkuriippuvuuden ja byrokratian välillä.
Yhteistyöllä tuotetut palvelut	Siiloutunut asiantuntijatyö ilmenee odotetusti: Kuraattoreiden ja nuorisotyöntekijöiden ajatusmallit ovat moniammatillisia, kun taas sote- ja te-palveluiden eivät. Kuitenkin Ohjaamot sekä jotkut kunnat toimivat esimerkillisesti.
Tiedon omistajuus ja kulku	Tiedon alkuperäisenä omistajana asiakas itse; Satunnaisesti heidän eivät informoi tärkeitä asioita. Byrokraattiset hidasteet, palveluekosysteemin epäselvyys ja ammattilaisten välinpitämättömyys estävät tiedonkulkua. Tietojärjestelmissä ja niiden käyttämisessä ei ammattilaisilla merkittävästi ole kehitettävää alun ohjauksessa, mutta alun jälkeen jatkamisessa kylläkin.
Prosessijohtaminen	Jälleen on tärkeää nuorisotyöllinen ote, jossa ainakin joku on nuoren rinnallakulkijana prosessin läpi; Jonkun työntekijän on erikseen jalkauduttava ja jonkun taas tehtävä sosiaali- ja terveysturvapäätöksiä. Jos nyt ei nuoren palveluprosessin johtaminen ole yhdellä tietyllä taholla, niin ainakin kokonaisvaltaisen tiedon tulisi olla. Prosessin eteneminen tapauskohtaista, mutta standardejakin hyvä olla.

4.4.1 Luottamuksen rakentuminen

Kaiken edellä sanotun pohjalla on oltava luottamus, kuten aineistokin tiivistää; Ilman sitä ehdotetut ja tarjotut palvelut, joihin nuori menisi, eivät täsmää hänen ongelmiinsa. Luottamusta on rakennuttava myös itse järjestelmää kohtaan niin, että nuori jaksaa yrittää. Aineisto puhuu sen puolesta, että byrokratia sekä pitkät odotusajat aiheuttavat luottamuksen menettämistä järjestelmää kohtaan. Tämä on kuin suoraan taustakirjallisuudesta (Perna ym., 2022; Määttä, 2012). Valitettavasti epäluottamus ilmenee sitten myös nuorisotyötä kohtaan, mikäli se yrittää saada pettyneeseen nuoreen yhteyttä, vaikka se itse olisi toiminut niin hyvin kuin on mahdollista. Pernaan ym. (2022,

s. 32, 41) tekstiä sekä Petreliuksen ja Erikssonin (2018) kokoomateosta eriävästi, nuorille läheiset ihmiset eivät kuitenkaan ole vahvasti mukana missään prosesseissa nuorten auttamiseksi - Ammattilaisten ja läheisten välinen luottamus ei millään tavalla näyttäydy aineistossa.

Pernaa ym. (2022) sekä tämä aineisto jakavat sen dilemman, että liiallinen yksilökohtaisuus mutkistaa asioita; Nuori saattaa kieltäytyä yhteistyöstä ja palveluista, joita aidosti tarvitsee. Keskeyttäneiden tapauksessa tästä lienee seurauksia vain nuorelle itselleen, mutta Pernaan ja kumppanien (em.) tutkimilla rikostaustaisilla nuorilla myös moniammatillinen verkosto saa vaikeuksia, kun se joutuu hukkaamaan aikaa. Joka tapauksessa luottamus on niin aineistossa kuin kirjallisuudessa hyvin yksiselitteinen ja tunnustettu käsite - Palveluiden kehittämisen näkökulmasta luottamus ymmärretään ja se toimii jo nyt hyvin. Voisi kuitenkin olla hedelmällistä ajatella myös molemminpuolista luottamusta nuoren läheisten kanssa. Ehkäpä tällöin myös joidenkin nuorten yhteistyöhaluttomuus muuttuisi.

4.4.2 Polkuriippuvuus

Aineistosta ilmenee se, miten jokainen asiakaskohtaaminen vahvistaa polkua joko hyvään tai huonoon suuntaan, kompleksisuusteorian mukaisesti. Näkisin, että luottamuksen yhteydessä mainitsemassani nuoren pessimistisessä suhtautumisessa ilmenee "takaisinkytkentä". Tässä positiivisetkin asiat tulevat helposti tulkituiksi negatiivisesti ja nuori ei jaksata jatkaa. Onhan tunnettua, että positiivisia tunteita voimistava takaisinkytkentä ja sen kierre, mistä Mitleton-Kelly (2003, s. 17-19) ja Pernaa (2022, s. 45) puhuvat, voi toimia myös päinvastoin.

Pernaa ym. (2022, s. 42, 45) tarkentavat tätä kierrettä palvelupolkua läpikäyvien nuorten tapaukseen seuraavasti: "Kohtaamisissa voidaan tarkastella kompleksisuuslinssien läpi eräänlaisina bifurkaatiopisteinä", joissa jokainen kohtaaminen vähentää tai voimistaa nuoren luottamusta (em., s. 45). Polkuriippuvuutta edelleen selittävät tietysti kerrannaisvaikutukset. Teoriataustastani eriävästi, kerrannaisvaikutuksia näyttää voitavan hyvin soveltaa myös, ei vain palvelupolkuun, vaan myös nuorten omaan elämänpolkuun - Aineistoni mukaan moniongelmaisilla nuorilla ongelmat kasautuvat ja kasautumisen alku löytyy lapsuudessa alkaneista mielenterveydellisistä haasteista.

Nuorisotyöntekijöiden ja kuraattoreiden asiakaskohtaamisissa näkyy asiakaslähtöisyys, jossa nuori on itse päättämässä palveluistaan. Haastateltujen ammattilaisten toiminta ei näytä siis olevan polkuriippuvaista. Toki on tiettyjä vakiintuneita malleja sekä yhteistyötahoja, joille nuoria ohjataan. Sote- ja te-palveluiden kohdalla taas vaikuttaa siltä, että nuoret ohjataan hanakasti tietyille polkuriippuvaisille palvelu-
luille, joissa seuraavat päätökset riippuvat edellisistä. Terveydellisissä ongelmissa

keskeyttäneille ei valitettavasti ole mitään erityistä palvelupolkua, joka jatkaisi Puolustusvoimissa alkanutta hoitoa - He joutuvat kohtaamaan samaa hitautta, mitä muutkin nuoret ongelmiansa selvittelyssä. Keskeyttäneiden auttamisen näkökulmasta polkuriippuvuudesta voisi olla siis hyötyä palvelupolkujatkumoiden muodossa. Tässä on nähdäkseni yksi kehityskohde.

Asiakkaiden ohjaamisessa byrokratian ja liiallisen yksilöllisyyden välillä tasapainottelu on vaikeaa ja tämä vaikeus tuli ilmi myös minun aineistossani - Yhtäältä sosiaalikuraattorit ja nuorisotyöntekijät pitävät tärkeänä asiakaslähtöisyyttä, mutta toisaalta ainakin kuraattorit painottavat myös pakollisia läpikäytäviä asioita. Samalla he antavat kritiikkiä nuorisotyöntekijöille löperöstä otteesta, jossa pakollisuutta ei ole. Jälleen kerran aineistosta nouseva tematiikka ja problematiikka näkyy myös tätä työtäni taustoittavassa kirjallisuudessa (kts. esim. Pernaa ym., 2022, s. 23) - Lopulta sopivasti polkuriippuvuutta ja byrokraattisuutta sisältävä palvelupolku, jonka löytäminen vaatii tasapainottelua, tuo Pernaan ym. (em., s. 21-47) mukaan yksinkertaisuutta.

4.4.3 Yhteistyöllä tuotetut palvelut

Nuorisotyöntekijät eivät puhuneet yhteistyöstä sote- tai te-palveluiden kanssa edes moniammatillisuutta käsittelevien kysymysten alla. Näin aineistosta jäi sellainen kuva, että se on vähäistä. Yhteistyö näyttää tarkoittavan käytännössä sitä, että nuori ohjataan sosiaalikuraattorilta nuorisotyöntekijälle ja nuorisotyöntekijältä sote- tai te-palveluihin. On vaikea sanoa, esiintyykö moniammatillisuus näin etenevässä mallissa edes siten, mikä kirjallisuudessa on määritelty sen minimiksi. Se on selvää, ettei nykyinen tapa ole optimaalisin tapa niin asiakkaan, ammattilaisen kuin yhteiskunnankaan kannalta - Yhteistyöllä tuotettavat palvelut eivät tarkoita sitä, että edellinen ammattilainen jättäisi vastuun seuraavalle ilman yhteistyötä. Toki nuorisotyöntekijät jäävät sentään rinnallakulkijoiksi ja tietävät, mitä nuorille tapahtuu. Näin ei ole kuraattorien tapauksessa, mutta heillä ole resursseja toimia toisin. Kaikki edellä listattu yhteistyön ongelmallisuus vaikuttaa kuitenkin kumoutuvan tietyissä hyvin toimivissa ammattilaisverkostoissa sekä yhteistyömalleissa, joista kerron kohta.

Palveluita kuvattiin siiloutuneiksi samalla tavoin kuin kirjallisuus esittää. Eräs konkreettinen esimerkki siiloutumisesta on vaikkapa nuorten sosiaalisten ongelmien käsitteleminen terveydellisinä. Siirtymävaiheessa terveydenhuollon palveluvalikoimaan ollaan bifurkaation paikassa, jossa nuori sitten ohjautuu tiettyyn palvelusegmenttiin, jossa tarjottavat palvelut eivät voi olla enää edellisen tilanteen/palvelusegmentin mukaisia. Toinen esimerkki siiloutuneisuudesta on se, kun kuraattorit puhuvat, etteivät nuorisotyöntekijät tavoita ahkerasti nuoria; Nuorisotyöntekijät taas ovat tässä päinvastaisella kannalla. Omista poteroista huutelua ei toki ollut muutoin havaittavissa - Kaiken kaikkiaan nuorisotyöntekijöiden ja kuraattorien yhteistyö vaikuttaa esimerkilliseltä verrattuna muuhun palveluverkostoon.

Kirjallisuuden vastaisesti etenkin tiettyjen pienten paikkakuntien kohdalla yhteistyö ei toimi hyvin - Niiden ei luulisi sisältävän laajaa kompleksisuutta lisäävää palveluiden kirjoa ja Määtän (2012) mukaista pirstaleisuutta. Toisaalta korostui myös se, miten erityisesti joillain pienillä paikkakunnilla palveluverkoston ammattilaiset tuntevat oman ja toisten osuuden sekä puhaltavat yhteen hiileen. Suurissa kunnissa taas Ohjaamot toimivat esimerkillisesti.

Ohjaamojen sekä pienten paikkakuntien lisäksi yhteistyö vaikuttaa toimivan parhaiten silloin, kun keskeyttäneellä jatkuu lastensuojelun jälkihuolto. Tällöin nuorella on valmiiksi verkosto, johon kuraattori ja/ tai nuorisotyöntekijä voi hänet ohjata. Verkostossa palvelujen tuottajat pohtivat nuoren kanssa keskenään parhaimmat ratkaisut ja toteuttavat ne. Kaikkiaan pienet paikkakunnat, Ohjaamot ja lastensuojelun jälkihuolto näyttävät sekä aineistoni että kirjallisuuden perusteella olevan suunnannäyttäjiä keskeyttäneiden sosiaalihuollossa.

4.4.4 Tiedon omistajuus

Tiedon omistajuus näyttäytyi minulle kirjallisuuden (Määttä, 2012; Pernaa ym., 2022; Jokinen ym., 2018) perusteella odottamallani tavalla: Ammattilaiset katsovat nuoria siiloistaan käsin ja puhuvat oman ydinalansa käsitteillä, jotka eivät ehkä ole ymmärrettäviä muille ammattilaisille tai ainakaan nuoren kokonaistilanteen kannalta. Tieto nuoresta ja hänen tilanteestaan ei kulje ja nuoren on selitettävä asioitaan yhä uudelleen eri ammattilaiselle. Toisaalta edellä listatut seikat eivät pidä paikkansa kaikissa verkostoissa - Yllätyin positiivisesti siitä, miten Ohjaamoissa sekä pienemmällä paikkakunnilla mahdollistuivat sekä toteutuivat hyvät käytännöt, joissa tieto kulki tarvittaessa ja joustavasti.

Nuorisotyö ja kuraattorit jakavat tietoa avoimesti ja viivyttelämättä. Ja varsinkin nuorisotyöntekijät tietävät paljon, mikäli suhde asiakkaaseen on pitkä. Kirjallisuuden perusteella ennakoimaton ja ikävä yllätys oli se, että aineiston mukaan salassapitovelvollisuudet eivät itsessään estä tiedonkulkua, vaan niiden taakse vain mennään, kun todelliset syyt ovat muualla. Tämä ilmenee muiden ammattiryhmien kuin nuorisotyön kohdalla, heidän itsensä perusteella.

Edellä on nähtävissä polkuriippuvuutta ja byrokratiaa, mutta sitä on nähtävissä myös siltä osin, että nuorien on odotettava edellisten palveluntuottajien lausuntoa päästäkseen seuraaviin palveluihin. Lisäksi aineisto antoi ymmärtää, että ei pelkää fyysisessä siirtymässä Puolustusvoimien terveydenhuollosta kunnalliseen, vaan myös jopa potilastietojen siirtymisessä olisi edelleen ongelmia. Eri ammattinimikkeet ja organisaatiot vastaavat eri paikkakunnilla eri asioista ja ammattilaisten pitäisi tietää, kenelle viestittää. Keskeyttäneet joutuvat toistamaan ongelmiaan. Kirjallisuus kuvaa

juuri tällaista pirstaloituneisuutta palvelujärjestelmässä. Joka tapauksessa, kun sosiaaliturvaverkon viat ovat ilmeiset, herää vielä kysymyksiä siitä, onko tiedonkulun välineissä ja niiden käyttäjien taidoissa kehitettävää. Tarkastelen tätä seuraavassa.

Tiedonkulun välineitä tarkemmin katsottaessa, aineistossa yleisimmin käsitelty Yhteysetsivään.fi-portaali ei anna kirjoittaa nuoren tilanteesta täydentävää lisätietoa, eikä mahdollista sitä, että ammattilainen (sosiaalikirjuri) näkisi tiedon tai nuoren menneen palveluihin perille. Järjestelmää kuitenkin tituleerattiin nopeaksi ja käteväksi. Kaiken kaikkiaan itse salassapitovelvollisuudet ja tietojärjestelmät eivät niinkään haittaa nuorten parhaaksi työskentelyä, vaan ennemmin työntekijöiden tahdon puute. Tämän koen yllättävänä, mutta onneksi se ei suuremmin painotu aineistossa. Eräs harvinaisemmin esiintyvä tekijä on myös se, että nuori, tiedon alkuperäisenä omistajana, ei itse informoi tilanteestaan.

4.4.5 Prosessijohtaminen

Pernaan ym. (2022, s. 21–47) mukaan moniongelmaisen nuoren palvelupolkua tulisi ajatella prosessina, jonka johtaminen onnistuu silloin, kun johtajia on yksi tai kaksi. Mikäli johtajia on kaksi, johtajat toimisivat työparina. Lisäksi työntekijät ja sosiaalityöstä päätöksiä tekevät toimisivat työpareina. Kirjallisuuden perusteella sosiaalityöntekijät näyttäytyvät yleisestikin prosessijohtamiseen parhaimpina vaihtoehtoina (Lahtinen ym., 2018, s. 118; Väliavaara, 2018, s. 183). Lopulta Pernaa ym. (em.) näkevät tässäkin ratkaisussa tiettyjä ongelmia. Esitän ne tiivistetysti seuraavassa.

Ensinnäkin nuorten muuttuvat tilanteet aiheuttavat seuraavan kysymyksen: "Olisiko prosessijohtajuutta mahdollista tarkastella tapauskohtaisesti niin, että ammattilaiset voisivat jakaa johtajuutta tilanteen edellyttämällä tavalla silloin, kun siihen on tarvetta?" (em., s. 46-47) Toiseksi ratkaisua kyseenalaistaa seuraava kommentti, jonka he (em., s. 28) aineistostaan nostavat: "pulmana sektorit, työajat jne. - pitäisikö olla yksi nuorisopalvelu, jossa olisi monipuolisesti toimijoita". Kolmanneksi prosessijohtajuutta on vaikea antaa selkeästi kellekään, sillä kaikki ammattilaiset ovat jo nyt kuormittuneita (em., s. 32) ja neljänneksi "Löytyykö sellainen taho, joka työskentelee kaikissa 'siiloissa' tarpeen mukaan?" (em.) Prosessijohtamisessa päätöksiä ei voi myöskään tehdä asiakkaan yli tai tietämättä.

Aineiston perusteella Ohjaamoissa tai vastaavasti saman katon alla, esimerkiksi pienissä kunnissa, tehtävä asiakasohjaus vaikuttavat useisiin edellä mainittuihin kommentteihin parhaimmalta ratkaisulta. Näissä toteutuvat seuraavat toimivat elementit: oikea-aikainen asiakasohjaus relevantteihin palveluihin, yhden luukun periaate, verkostoyhteistyö ja ei byrokraattisia kynnyksiä. Parhaimmillaan nämä elementit vastaavat kaikkiin edellä esitettyihin prosessijohtamisen ongelmiin sekä myös Raison (2010) ja Määtän (2012) vetoamisiin kompleksisuutta - Määtällä pirstaleisuutta - huomioon ottavan johtamisen piirteistä. Poikkeuksena näkisin silti monimutkaisen

paperityön, jota asiakkaan ja ammattilaisen on tässäkin tapauksessa tehtävä, kun asiakas siirtyy palvelusta toiseen polkuriippuvaisessa järjestelmässä. Keskushallinnossa asti rajautuviin eri sektorien jakoihin ja menetelmiin ei ole lainmukaisia oikoreittejä, esimerkiksi työttömien aktivointiin liittyen.

Ohjaamoissa ja pienissä kunnissa tapahtuvassa prosessijohtamisessa on selkeästi nuorisotyöllinen ote. Nuorisotyöllä lienee asiakkaan lisäksi eniten tietoa hänen tilanteestaan ja siitä, mitä prosesseja hänellä on liikkeellä. Toki asiakkaasta voidaan lain mukaan tuottaa jaettava tietoa myös eri ammattilaisten kesken, hänen läsnäollessa – Valitettavasti laki ja heikot tietojärjestelmät edelleen estävät tiedon kokoamisen ja säilyttämisen ammattilaisten aloitteesta, myös Ohjaamoissa (Valtakari ym., 2020, s. 46-50). Nimenomaan ne verkostot, joissa on käytössä nuorisotyölle tai lastensuojelun jälkihuollolle tyypillinen ote, näyttävät toimivan yhteen niin palvelutuotannossa, tiedon jakamisessa kuin prosessien johtamisessa. Tietojärjestelmäongelmat eivät aineistosani tulleet ilmi, mutta kysymykseni tarkensivatkin vain yhteysetsivään.fi -järjestelmää ja muuta alkuohjausta; Niinpä olen tehnyt jatkopäätelmiä kirjallisuuden perusteella. Näistä kerron lisää tulososiossa, joka on seuraavassa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Kaikkiaan juuri varusmiespalveluksen keskeyttäneitä varten kehitetty Aikalisämalli vastaa ajatuksen tasolla hyvin keskeyttäneiden kohtaamiin haasteisiin ja kompleksisuuteen, kuten kirjallisuus antoi odottaa. Muiden sote-alan ammattilaisten kuin sosiaali-kuraattoreiden ja nuorisotyöntekijöiden tekemä moniammatillinen työ taas, sekin odotetusti, ei näyttäytynyt optimaalisena varusmiespalveluksen keskeyttäneiden kannalta. Sote-alan ongelmista tietää kukaan, joka on vähänkin seurannut mediaa muutamana viime vuotena. Kuitenkin tämän tutkimuksen tuloksissa positiivisesti yllättävää on se, että nuorisotyöntekijöillä on paljon aikaa asiakaskohtaamisissaan – He tapaavat nuoret ajan kanssa, ilman kiirettä. Tämä ei todellakaan ole tyypillistä nykyisille sote-alan ammattilaisille. Edelleen tiedostan toki sen, ettei nuorisotyön kategorisointi sote-alaan ole ongelmatonta. Yllätys ammattilaisten toimintaa tarkemmin ruotiakseni, oli vielä se, että jotkut heistä ovat välinpitämättömiä. Tällaisen taustalla lienee resurs-sien puutetta ja uupumusta.

Jotkut havainnot osoittautuivat täysin päinvastaisiksi kuin taustoitukseni ja teo-reettinen viitekeh്യkseni perusteella olisi voinut odottaa. Ensinnäkin odotin, että pie-net kunnat olisivat pärjänneet suuriin kuntiin verrattuna paremmin, trendinomaisesti. Odotin niiden pärjäävän siksi, että niissä auttamisen verkosto on tiivis ja tuntee toi-sensa, jolloin se torjuu hyvin kompleksisuutta. Tutkimukseni kuitenkin poiki havain-toja, joiden perusteella nimenomaan joissain tietyissä pienissä kunnissa ammattilaiset eivät pysty yhteistyöhön. Toiseksi odotin kautta rantain ammattilaisilta älyllistä re-hellisyyttä ja huolellisuutta, joka olosuhteessa. Tämä oli naiivi odotus, sillä aineiston perusteella jotkut ammattilaiset saattavat käyttää salassapitovelvollisuuksia teko-syinä, joko omassa ajattelussaan tai muille perustellessa, jotta välttyisivät töiltä.

5.1 Vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen

Ensimmäiseksi tutkimuskysymykseksi asetin tässä työssäni seuraavaa: ”Millaisista elementeistä varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden perusturva ja palvelut koostuvat?” Vastauksen keskiössä sijaitsee ainakin aikalisämalli. Tämän mallin mukaisesti nuoret ohjataan standardina ensin varuskunnissa sosiaalikuraattoreille ja sitten kasarmien porttien ulkopuolella kuntien nuorisotyöntekijöille. Nuorisotyö ottaa tämän jälkeen ikään kuin kopin nuoresta ja pyrkii siihen, että yksi ja sama nuorisotyöntekijä on kulkemassa nuoren rinnalla, mihin jatkopalveluihin ja elämäntilanteeseen nuori sitten eteneekin.

Sosiaalikuraattorit ja nuorisotyöntekijät arvioivat nuoren tilannetta kattavasti ja omaavat hyvät verkostot ja paljon tietoa. Varusmiespalveluksen jälkeen nuorisotyöntekijä kulkee palveluita tarvitsevan nuoren rinnalla tahona, jolla on kootusti tietoa. Yhdessä nuorisotyön kanssa keskeyttänyt löytää tarvitsemiinsa palveluihin. Nuorisotyö puskuroi byrokratiasta, siiloutumisesta ja polkuriippuvuudesta aiheutuvaa kompleksisuutta, kun se toimii vakituisena tukena sekä tiedon kokoajana.

Kainuussa myös sosiaali- ja terveystalvaeluita on mukana Aikalisäyhteistyössä ja katsomassa nuorten tilannetta kokonaisvaltaisesti. Muualla tällainen sote-palveluiden tiivis osallisuus ei toteudu. Kaiken kaikkiaan keskeyttäneen ohjaaminen ei aineiston perusteella muualla Suomessa eroa tavanomaisesta nuorisotyöstä sen jälkeen, kun nuori on päässyt nuorisotyön piiriin. Aikalisä-malli rajautuu näin siis sosiaalikuraattoreiden ja nuorisotyön väliseksi toiminnan standardiksi, joka toki tiedostetaan laajemmin.

Nuorisotyön ammattikirjallisuuden sekä Appelqvist-Schmidlechnerin yksin (2011) ja kollegoidensa kanssa (2013) tekemiensä tutkimusten perusteella varusmiespalveluksensa keskeyttäneiden auttaminen koostuisi Aikalisämallissa useammasta elementistä. Aikalisämalli olisi näin poikkeus siihen, mitä Määttä (2012), Pernaa ym. (2022) ja Petreliuksen & Erikssonin (2018) kokoomateos esittävät nykyisestä, yleisestä, nuorten palveluiden tilanteesta. Lopultakin aineiston perusteella yleinen tilanne on hieman lähempänä totuutta myös tässä case-tapauksessa. Joitakin poikkeuksia toki on.

Nuorisotyön ammattikirjallisuuden sekä Appelqvist-Schmidlechnerin tutkimusten perusteella sosiaali- ja terveystalvaelut ohjaisivat keskeyttäneitä nuorisotyön kanssa, ja joissain tapauksissa niillä olisi jopa ensisijainen vastuu nuoren elämäntilanteen kokonaisvaltaisesta näkemisestä. Aineistoni perusteella tällaista tapahtuu kuitenkin vain Kainuussa. Kirjallisuus osoittaa yhtenevästi nuorisotyön olevan mukana, ja monesti perustajana, Ohjaamoissa, joissa sielläkin tehtäisiin erittäin tiivistä yhteistyötä te- ja sote-palvelujen kanssa. Ohjaamot luonnollisesti ohjaisivat myös varusmiespalveluksensa keskeyttäneitä nuoria. Tässä aineistoni on yhdenmukainen koko

kirjallisuuden kanssa. Ohjaamoiden koko perusidea onkin nuoren kokonaisvaltaisessa kohtaamisessaan hyvin nuorisotyöllinen ja aineisto toisti niiden merkitystä.

Tarkemmin moniammatilliseen yhteistyöhön pureutuakseni, esimerkiksi nuorisotyöntekijät eivät aineistoni perusteella ole mukana tiiviissä moniammatillisissa verkostoissa: He vain ohjaavat nuorta mahdollisesti luukulta luukulle ja pyrkivät katsomaan nuoren kokonaistilannetta. Joissain harvoissa tapauksissa on myös niin, että sosiaalikirjuri ohjaa apua tarvitsevan nuoren vain suoraan sosiaali- ja terveyspalveluihin, nuorisotyölle ilmoittamatta. Nuorisotyöntekijöitä tai sosiaalikirjuri ei auta tässä johtopäätöksenä syyttää, vaan tässä painaa vähintään yhtä paljon myös muiden ammattilaisten yhteistyöhaluttomuus nuorisotyön kanssa. Tätä johtopäätöstä tukee niin aineisto kuin taustakirjallisuus.

Ohjaamoiden lisäksi on myös toinen poikkeus sääntöön: Silloin, kun keskeyttänyt kuuluu lastensuojelun jälkihuoltoon, palvelut koostuvat jo alussa useammasta ja yhteentoimivasta elementistä. Tällöinkään keskeyttänyttä ei ohjata kapeakatseisesti ja luukulta luukulle, vaan jo aiemmin lastensuojelussa alkanut yhteistyö jatkuu sulavasti. Kolmantena poikkeuksena on aiemmin mainitsemani Kainuu, jossa noudatetaan edelleen Aikalisän vanhaa mallia.

Tässä vanhassa mallissa myös sote-alan työntekijät tekevät ikään kuin nuorisotyöntekijöille kuuluvaa ohjaustyötä vastaanottaessaan keskeyttäneitä. Aineisto kehui vanhaa mallia paremmaksi ja on hyvä kysymys, miksi siinä ei voitu pysyä myös laajemmin. Neljäntenä poikkeuksena ovat jotkut pienet kunnat, jotka saattavat hyvinkin nuorisotyöllisesti ja kokonaisvaltaisesti tulla ottaneeksi nuoret huomioon ilman Ohjaamoja tai Aikalisän kaltaista malliakin. Toisaalta joissain pienissä kunnissa yhteistyö ei aineiston mukaan ota onnistuakseen, syystä tai toisesta.

Viimeisenä mainittavana varusmiespalveluksen keskeyttäneiden auttamisen elementtinä luottamus asiakkaan ja ammattilaisen välillä on kaiken pohjalla. Vaikka käsite "luottamus" näkyi aineistossa vain vähän, päätin lisätä sen koodeihin ja teemoihin, koska se ilmenee pohjavireenä sekä teoriataustassa että aineistossa. Toki olisi voinut olla järkevää jättää "luottamus" pois ennen kaikkea siitä syystä, että se muodostuu asiakaskohtaamisissa. Yksilöllisiin kohtaamisiin tämä tutkimus ei keskity; Niihin olisi tarvittu eri teoriatausta, psykologiaa ja vuorovaikutusta painottava, ja sitä myöten kokonaan erillinen tutkimus.

5.2 Vastauksia toiseen tutkimuskysymykseen

Toinen ja viimeinen tutkimuskysymykseni on muotoiltu seuraavasti: "Miten palveluiden tulisi toimia kompleksiseksi muuttuneessa palvelujärjestelmässä?" Ensinnäkin

vaikuttaa olevan olemassa joitakin helppoja ja ilmiselviäkin ratkaisuja, joiden käyttöönoton uupuminen suorastaan hämmästyttää: Ammattilaisten tahtotilan tulisi olla nuorten puolella – Kuulostaa oudolta, että salassapitovelvollisuuksiin vedottaisiin niin kuin aineisto osoittaa. Satunnainenkaan ammattilaisten välinpitämättömyys ei ollut kirjallisuuden perusteella odotettavissa. Poikkeuksena ovat tietysti kirjallisuudessa esiintyvät Kurttilan (2016) huomiot lomailevista kuraattoreista.

Aineisto ei sellaisenaan ottanut kantaa Petreliuksen & Erikssonin (2018) sekä Pernaan ym. (2022) teoretisointiin monialaisesta johtajuudesta. Minun oli toki mahdollista tehdä johtopäätöksiä sen perusteella, mitä aineisto ylipäättään puhui ammattilaisten yhteistyöstä. Selkeimpänä nouseva kehitysehdotus on yhteistyön lisääminen kaikilla tasoilla. Vasta yhteistyön toteuttamisen jälkeen voidaan realistisemmin pohtia, päteisivätkö esimerkiksi kirjallisuudessa nostetut prosessijohtamisratkaisut keskeyttäneiden auttamiseen.

Ammattilaisten tahtotilan ja yhteistyön ollessa ensisijaisin kehitysehdotus kompleksisessa palvelujärjestelmässä toimimiseen, toiseksi asiakkaiden tulisi olla palvelujen ymmärtämisessä ja valinnassa hyvin tiiviisti mukana, kuten Perna ym. (s. 22–23, 45) osoittavat. Aineiston perusteella nuorisotyöntekijät voisivat ottaa nuoriin hankammin yhteyttä ainakin kerran, vaikka nuoret ensiyhteydenottoa kohtaan olisivatkin vastahakoisia. Painottihan aineisto sitä, että nuorta on vaikea saada takaisin palvelujen piiriin, mikäli hän on valinnut oman polkunsaa, vaikka tarvitsisikin palveluita. Huomionarvoista on se, kuinka tässä painottuu taustakirjallisuudessa (kts. esim. Perna, 2022, s. 45) mainittu bifurkaatio ja polkuriippuvuus: Kun valinta on tehty, vaikka vain omassa mielessä, ammattilaisten tekemästä palvelusegmentoimisesta puhumattakaan, tulevat seuraavatkin tapahtumat tulkituksi valinnan perusteella.

On hyvin vaikea tehdä muutosta ja kääntyä jo valitulta polulta. Näin myös kuraattoreiden tulisi ohjata vaikeuksia kokevia nuoria vielä ahkerammin palveluihin. Tieto tällaisesta nuoresta tulisi standardina kulkea nuorisotyöntekijöille, jotka pystyvät asiakkaan kokonaistilanteen hahmottamiseen. Lisäksi näkisin, että tietojärjestelmiin liittyy helppoja ratkaisuja, kuten lisätietojen antamisen mahdollistaminen. Ylipäättään tietojärjestelmien kehittäminen ja käyttöönotto kannattavat, asiakasosallisuuden sekä työn tehokkuuden ja vaikuttavuuden lisäämiseksi.

Ammattilaisten tietojärjestelmiä olenkin tutkinut jo aiemmin, ennen tätä opinnäytetyötä - Tässä kohden on syytä ottaa lyhyt katsaus aiheeseen: Ensinnäkin tutkimusten mukaan sote-alan ammattilaisten parhaimmiksikin kokemaa tietojärjestelmää jopa 11,3% pitää epävakana (Ylönen ym., 2020, s. 36). Kuitenkin digitaaliset sotejärjestelmät oikein käytettynä lisääisivät palvelujen vaikuttavuutta sekä tuottavuutta ja niitä pitäisi käyttää enemmän (Niemi 2020)., Niiden käyttöönoton enentyessä myös asiakasosallisuus paranee (Nabatchi & Leightinger, 2015, s. 141). Tietojärjestelmien

kompleksisessa todellisuudessa järjestelmät itsessään eivät siis ole monimutkaistamassa, vaan helpottamassa toimijoita, jotta toisten osuus ymmärretään ja viestintä toimii (Niemi, 2020). Raison (2010, s. 36) mukaan tietojärjestelmät ovat myös hyviä yksinkertaistamaan kompleksisuutta, mikäli niitä ei ole samalla alalla montaa ja ne onnistuvat kokoamaan tietoa samaan paikkaan.

Kaiken kaikkiaan edellä sanottu pitää paikkansa myös tässä case-tapauksessa: Digitaaliset järjestelmät ovat tehneet työtä tehokkaammaksi ja parantaneet asiakasosallisuutta, eivätkä suinkaan hankaloittaneet työtä. Samaan aikaan niissä esiintyy tiettyjä puutteita. Aineisto ei ota muutoin kantaa siihen, miksi terveystiedot eivät siirry, kuin joidenkin ammattilaisten välinpitämättömyydestä mainitsemalla. Edellä käsitellyn kirjallisuuden perusteellakaan tietojen siirtymättömyys ei voi johtua tietojärjestelmistä itsestään.

Asiaa valaisevat hyvin Määttä (2012, s. 132–133), Perna ym. (2022, s. 37, 42) ja Kurttila (2016), joiden mukaan suuremmat ongelmat tiedon omistajuuteen ja tiedonkulkuun liittyen ovat organisaatiokulttuurisia ja ne liittyvät pirstaloituneeseen palvelujärjestelmään, polkuriippuvuuteen, siiloutumiseen, byrokratiaan sekä lomien pitämiseen. Ongelmat liittyvät enemmän horisontaaliseen kuin vertikaaliseen tiedonkulkuun, joista jälkimmäinen tapahtuu keskushallinnon ja asiakasrajapinnan välillä. Tietojärjestelmiä käsittelevä taustoitukseni (Niemi, 2020) tukee tätä havaintoa. Monialaista johtajuutta sopisi tarkastella etenevänä jakamisen prosessina, joka johtaa asiakkaan tarpeiden täyttämiseen Petreliuksen & Erikssonin (2018) sekä Pernaan ym. (2022) mukaisesti myös tässä varusmiespalveluksen keskeyttämisen kontekstissa. Vaikka prosessissa johtajuus vuorottelee, voi vastuu silti olla yhdellä taholla, mitä pohdin luvun viimeisessä kappaleessa.

Kolmanneksi on vaikea uskoa, että resurssit tai ajanpuute estäisivät keskeisiä tahoja verkostoitumasta vaikkapa pienillä kunnilla – Itse asiassa ne taitavat olla jo verkostoituneet ja yhteistyötä estää luultavimmin ihmissuhdeongelmat, kuten uutisissa jatkuvasti toistuvissa kunnan virkamiesten eroissa. Asiakkaiden ihmissuhteisiin liittyen, voisi olla hyvä varmistaa, että asiakkaalle merkitykselliset ihmiset luottavat hekin ammattilaisiin. Neljänneksi sekä hallinnolta että ammattilaisilta löytyy keskeyttäneiden auttamisesta, etenkin Aikalisätoiminnasta, paljon julkaisematonta uutta tietoa. Silti julkisesti on löydettävissä monesta aspektista pelkästään vanhentunutta tietoa. Yksinkertainen ratkaisu olisi päivittää ja julkaista se, mitä jo tiedetään, jolloin tutkimus- ja kehitystyö olisi helpompaa. Informaation sekä teknologian merkitystä en tässä vaiheessa näe enää olevan syytä toistaa; Taustakirjallisuus on aiheesta yksimielinen.

Kaiken kaikkiaan luottamuksen rakentuminen, polkuriippuvuus, yhteistyöllä tuotetut palvelut, tiedon omistajuus ja kulku sekä jaettu prosessijohtaminen vaikuttavat olevan parhaimmalla mallilla juuri Ohjaamoissa ja tietyissä pienissä kunnissa.

Näissä verkostoissa käytetään valmiita malleja, mutta tarpeen vaatiessa myös yksilöllisiä ratkaisuja, mikä seuraa kompleksisuusjohtamisen oppeja. Silti Puolustusvoimien sosiaali- ja terveydenhuollollinen tieto asiakkaista olisi saatava liikkumaan. Ylipääntään palvelupolun monipuolistaminen, selkeyttäminen ja nuorisotyöllisen toimintamallin vakiinnuttaminen näyttäytyvät hyvinä ratkaisuin.

Vaikka Perna ym. (2022) näkevätkin jakamattomassa prosessijohtajuudessa ongelmia, niin he silti esittävät sen selkeimpänä konkreettisena ratkaisuehdotuksena, mitä tukevat myös Lahtinen ym. (2018, s. 118) ja Väliavaara (2018, s. 183). Oman tutkimukseni perusteella näkisin, että mikäli ei toimita Ohjaamoissa tai sosiaalityön piirissä, nuorisotyö voisi ottaa vahvemmin koordinaattorin roolin, mutta ei sentään johtajuutta; Johtajuuden pitäisi pysyä jaettuna ainakin vähemmän moniongelmaisissa ja vähemmän kaoottisissa tapauksissa. Kuten kirjallisuuden perusteella todettiin, kaoottisissa tilanteissa tärkeää on vahva interventio edes johonkin suuntaan, olkoonkin se mahdollisesti väärä.

5.3 Kehittämisehdotukset

Yksinkertaisempia ehdotuksia ja ratkaisuja tulisi kertoneksi jo edellä. Tiivistän niitä hyvin lyhyesti seuraavassa. Ne noudattavat hämmästyttävän tarkasti Petreliuksen & Erikssonin (2018) teoksen käsityksiä optimaalisesta lastensuojelusta sekä Pernaan ym. (2022) käsityksiä nuorten rikosten uusimisen ehkäisemisestä: Parhaat palvelupolut sekä ammattilaisten yhteistoiminta muotoutuvat asiakaskohtaisesti, mikäli ongelmia on monta. Kompleksisten sijaan yksinkertaisempiin ongelmakokonaisuuksiin voidaan taas käyttää valmiita standardeja, kunhan asiakasta ei segmentoida väärälle polulle. Bifurkaation paikat näyttäytyvät tässä tärkeinä. Ja lopuksi, ainakin yhden ammattilaisen tulisi olla jalkautunut kentälle.

Keskeyttäneiden auttaminen toimii jo nyt hyvin siinä, että interventio tapahtuu varhain ja monialaisuuden ymmärryksen tarve tiedostetaan. Näkisin erittäin tärkeänä myös jatkaa nykyistä toimintaa, jossa nuorisotyö ottaa keskeyttäneisiin yhteyttä jo varhain. Tällöin vahvistuu polkuriippuvuuden mukaisesti se polku, jossa apua on hyväksyttävää ja kannattavaa ottaa vastaan. Nuorten tilannetta katsotaan kokonaisvaltaisesti. Poikkeuksena tästä näyttävät olevan terveystalvet, joissa edelleen vallitsee reduktionistinen paradigma - Paradigman mukaan ongelmien pitäisi näet olla lopulta biopsykologisia. Viimeiseksi selvää on myös laaja lisäresurssien tarve.

Vaikka yksinkertaisiakin ratkaisuja näin löytyy, edellä mainitut ongelmat ja keskeyttäneiden auttaminen ovat lopulta myös kompleksisia ongelmia. Yhteistyön muuttaminen optimaaliseksi tiedon ja palveluiden jakamisen sekä tuottamisen prosessiksi

vaatisi kuitenkin lopulta lainsäädännöllisiä uudistuksia. Kuten koko taustakirjallisuus esittää, nuoria koskeva sosiaali- ja terveystalouden järjestelmä on kompleksinen ja yhdenkin palvelutahon muuttaminen vaatii tätä tahoa laajempia muutoksia niiden yhteenkytkeytyneisyyden vuoksi. Palvelut etenevät polkuriippuvaisesti yhtäältä vain keskushallinnollisten lakien ja säädösten vuoksi. Käsittelen seuraavassa joitakin laajoja lainsäädännöllisiä kehitysehdotuksia, joista näkisin olevan hyötyä niin keskeyttäneiden kuin ylipäätään nuorten auttamisessa.

5.3.1 Laajempia kokonaisuuksia

Varusmiespalveluksen keskeytymisestä juontuvia ongelmia ei tietysti tapahtuisi, jos varusmiespalvelusta ei olisi ollenkaan. Onkin uskallettava kysyä, onko asevelvollisuus lainkaan tarpeellinen, kuten Ben-Ari, Rosman & Shamir artikkelissaan (2021, s. 15–17) ehdottavat. Jos sitä ei uskalleta tehdä, ei välttämättä avaudu myöskään näkyviä kokonaisturvallisuuden laajalle tarkastelulle ja kehittämislle. Tässä tarkastelussa on syytä huomioda myös se oman tutkimukseni havainto, että keskeyttämistä tapahtuisi vähemmän, mikäli varusmiespalvelukseen otettaisiin nuoria enemmän valikoiden. Keskeyttäminen sekä palveluksessa menestymättömyys aiheuttavat haittaa yksilölle ja yhteiskunnalle.

Yleensä sotilaallinen puolustuskyky nostetaan tärkeimmäksi vasta-argumentiksi erilaisia soraääniä vastaan. Ben-Ari ym. (2021, s. 15–17) ottavat tarkastelussaan myös puolustuskyvyn huomioon ja osoittavat, että rajaavammat kutsunnat, joissa värvättävät vastaisivat ominaisuuksiltaan yhä enemmän ammattisotilaita, tukisivat silti edelleen yhteiskuntaa myös laajassa sotilaallisessa hätätilassa. He (em.) rajaavat tarkasteluaan nimenomaan pieniin ja keskisuuriin valtioihin, kuten Suomi, joiden naapurissa on havaittavissa sotilaallista uhkaa.

Kaikkiaan laajemmat, myös naisia koskevat, mutta samaan aikaan rajaavammat kutsunnat sekä vapaaehtoisuus ammattimaisen armeijan rinnalla olisi suositeltavin vaihtoehto – Ben-Ari ym. (2021) päätyvätkin artikkelissaan kannattamaan eräänlaista hybridimallia. Laajempien, myös naisia koskevien kutsuntojen myötä, armeijoiden nähtäisiin vastaavan paremmin myös paljon puhuttuihin tasa-arvokysymyksiin. Itsekkin näkisin, että nykyisessä Nato-Suomessa laajemmat, mutta rajaavammat kutsunnat yhdistettynä ammattimaisempaan armeijaan olisivat Suomelle hyvä vaihtoehto.

Siirtyäksemme takaisin varusmiespalveluksen keskeyttämisen jälkeiseen tilanteeseen, siihenkin on toki esitetty laajoja kehitysehdotuksia. Tässä tapauksessa niitä ollaan paraikaa myös toteuttamassa sote-uudistuksen ja te-palvelu-uudistuksen muodossa. Esimerkiksi nuorten moniammatillista ohjaamista ei tällä hetkellä pakoteta millään laeilla, mutta se muuttuu: 1.1.2025 tulee voimaan laki työllistymisen monialai-

sesta edistämisestä, jossa Ohjaamoiden kaltaiseen kompleksisuuden huomioivaan toimintaan on velvoitteita (Savolainen & Ylikännö, 2020; HE 207/2022). Laki keskittää monialaista auttamista hyvinvointialueiden vastuulle.

Ei ole selvää, ovatko tulevat työllisyydenhoidon lainsäädännön muutokset parhaimpia ratkaisuja. Erilaiset lait työllisyyden monialaisesta edistämisestä (kts. esim. L 381/2023) heikentävät kuntien asemaa hyvinvointialueisiin nähden; Kunnat eivät ole vahvasti mukana esimerkiksi alueellisissa monialaisen tuen johtoryhmissä. Kriittisiä äänenpainoja on asiantuntijoiltakin: OKM (Hilpinen, 2023) epäilee lainsäädäntöuudistusten voivan vaikeuttaa kuntien erilaisten nuorisotyöllisten työpajojen toimintaa. Lisäksi eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan asiantuntijalausunnoissa (HE 207/2022 vp) on kritisoitu jopa Ohjaamojen toiminnan olevan vaarassa. Toisaalta Savolaisen & Lehdon (2021) mukaan kunnilla tulee työllisyydenhoidon uusien lakien myötä olemaan enemmän kannusteita Ohjaamojen kaltaiseen toimintaan – Tämä huomio koskee TE-palvelut 2024-uudistusta ja kuntia kannustavaa rahoitusta.

Lopulta itse näen, että laki vaikeuttaa pienempien kuntien apua tarvitsevien nuorten asemaa; Osa kuntouttavan työtoiminnan pisteistä on Into ry:n (2022) tiedotteen mukaan jouduttu lakkauttamaan. Suuremmat kunnat taas pärjäävät, sillä Ohjaamot sijaitsevat niissä. Kaikkiaan keskittämispolitiikka nähdään STM:n (2021) mukaan ratkaisuna, joka kokonaisuudessaan edistää nuorten hyvinvointia. Tämä johtuu etenkin koulujen sekä oppilaitosten sote-palveluiden siirtymisestä leveämmille harteille. Hyvinvointialueilla on velvoite järjestää palvelut eri kuntia verraten tasa-arvoisesti.

Sote-uudistuksen yksi tavoite oli myös selventää tietojärjestelmiä. Asiakastietoja tulisi jakaa enemmän ja nopeammin. Ammattilaisille tulisi ylipäätään olla selvää, miten käyttää järjestelmiään. Raisioon (2010) viitaten itse näen näiden olevan enemmän kesyjä kuin kompleksisia ongelmia, ellei niihin väkisin ota mukaan kompleksisia tietosuoja-aspekteja - Mielestäni on syytä kyseenalaistaa, mitä toisilleen arkaluontoista tietoa on vaikkapa Ohjaamon keskeisimmillä toimijoilla, TE-palveluilla, nuorisotyöllä ja sosiaali- ja terveystieteillä. Samaa pohtivat myös Valtakari ym. (2020, s. 46). He näkevät yhteisten asiakastietojärjestelmien puuttumisen Ohjaamoiden suurimpana ongelmana, joka estää sekä vaikuttavuutta että sen mittaamista.

Ylipäätään potilastietojärjestelmät olisi Suomessa jo alun perin voitu toteuttaa paljon järkevämmiin: E-resepti- ja asiakastietojärjestelmäkokonaisuuden kehittäminen ovat maksaneet jo 400-500 miljoonaa euroa (Ilta-Sanomat, 2012) kun taas Virossa vastaava kokonaisuus on saatu 11,37 miljoonalla (Ahlblad, 2012). Virolle potilastietojärjestelmää toimittaneen T. Einasten lausahdus osuu mielestäni Suomen ongelmiin hyvin kirpeästi: "Einasten mukaan tietoturva on tärkeää Virossakin, mutta lainsäädäntöä on muokattu tukemaan käytännön sähköisiä palveluita." (Einaste, 2012, Ahlblad, 2012, mukaan).

5.4 Tutkimuksen luotettavuus

Gradun kirjoittamisen aikana ei onneksi toimeenpantu muita suuria lakimuutoksia kuin ne, joita olen käsitellyt edellä. Tämän työn tekeminen on ollut sikäli turhauttavaa, että sote- ja maakuntaudistuksista ja niiden vaikutuksista on ollut hankala saada kiinni ja graduun jo kirjoittamani faktaväittämät vanhentuvat nopeasti. Lisäksi Suomeen kaavaillaan paraikaa mainitsemani varusmiespalveluksen suorittavien naisten lisäämistä - ”Kutsuntojen ja naisten vapaaehtoisen asepalveluksen valintatilaisuuksien yhdistämistä pilotoidaan vuonna 2024” (Puolustusvoimat, 2023a). Ei ole varmaa, pitääkö osa gradun faktaväittämistä enää paikkansa sen julkaisun aikana. Epäilen varsinkin, että kompleksisuusteoriasta saattaa ilmaantua uutta soveltavaa suomalaista kirjallisuutta, vaikka esitin sen puuttuvan; On olemassa jo paljon podcasteja, joissa pohditaan kompleksisuusjohtamista sote-palveluissa. On vain ajan kysymys, milloin keskusteluiden antia julkaistaan kirjallisesti.

Ammattilaisten käytännöissä Aikalisätyössä, akateemisesti vertaisarvioituja lähteitä ei löytynyt lainkaan. Vaikka tämä heikentää tutkimuksen käsitteiden validiteettia taustoituksen osalta, niin toisaalta tutkimukseni tehtävänä olikin juuri selvittää, millaisista elementeistä varusmiespalveluksen keskeyttäminen koostuu ja käsitteellistää sitä. Tämä toteutui. Kaikkiaan taustoitukseni oli erittäin huolellinen ja kompleksisuusteoria soveltui nuoria koskevan palvelujärjestelmän pohtimiseen hyvin. Soveltuminen oli parhaimmillaan Pernaan ym. (2022), Petreliuksen & Erikssonin (2018) sekä Määtän (2012) asiakasrajapintaa käsittelevien teosten kanssa.

Taustoituksen ollessa huolellinen, se kuitenkin petti yhdessä aineistonkeruuseen liittyvässä asiassa: En ollenkaan osannut odottaa puolustusvoimien sosiaalikuraattorien menevän kesälomille. Kouluttaahan Puolustusvoimat varusmiehiä ympäri vuoden. Niinpä minulle tuli kesäkuun alussa yhtäkkiä kiire lähettää tutkimuskysymykseni ja jouduin jättämään toisen sosiaalikuraattoreiden kysymyskierroksen kokonaan pois. Teinkin ainoan kierroksen kattavammaksi ja lisäsin siihen kysymyksiä. Eräs kuraattorien esimies auttoi tekemään kysymyksistä kattavia. Kysymykset olivat vastajille ymmärrettäviä ja he vastasivat relevantisti sekä kuraattoreiden että nuorisotyöntekijöiden osalta. Vastausprosentti oli korkea, noin 35%. Ammattilaisten melko kattavista vastauksista koostuva aineisto nostaa tutkimukseni luotettavuutta.

Edellä sanottu ei päde silloin, mikäli analyysi on tehty huonosti. Tässä tutkimuksessa se on kuitenkin tehty erittäin tarkasti ja objektiivisesti. Kaksivaiheinen analyysi tuotti molempiin tutkimuskysymyksiin vastauksia. Teoreettinen viitekehys sopi jälkimmäisen vaiheen teorialähtöiseen analyysiin hyvin: Aineiston ilmiöt olivat sen kautta ymmärrettävissä. Vaikka aineisto oli silloin tällöin ristiriidassa joidenkin taustoitusten sekä teorioiden kanssa, niin tällöinkin jokin toinen lähde teki sen ymmärrettäväksi.

Tutkimukseni tulokset on syytä ottaa vakavasti. Osa tämän tutkimuksen löydöksistä toistui aineistossa vahvasti ja uskaltaisin väittää, että ne ovat yleistettävissä. Nämä löydökset koskevat Aikalisämallin nykyistä olemusta, terveystalvueluiden ahdasta paradigmaa sekä palvelupolkujen byrokraattisuutta. Tutkimustuloksista vahvasti painottuvat, sote-palvelujen resurssien puute ja siiloutuneisuus, eivät poikkea aikaisemmasta kirjallisuudesta. Viimeiseksi gradun työstämiseni aikana tekoälysovellutusten käyttö on globaalisti vakiintunut ja kaikista tieteellisistä aiheista on tehtävissä ja saatavissa tietoa helposti tekoälyn avulla. Olen toki iloinen siitä, että valitsin tämän työni aiheeksi sellaisen, missä tekoäly ei pystynyt, eikä ainakaan vielä pysty täysin auttamaan; Tekoäly ei vielä pysty kaivamaan relevantteja lähteitä tällaisista aiheista, joissa niitä ei ole paljoa saatavilla. Tekoäly ei myöskään pysty kirjoittamaan niistä uusimman ja voimassa olevan tiedon mukaan, jos se kumoaa muutaman vuotta vanhaa tietoa.

Joka tapauksessa, itsekin käytin tekoälyä lopulta johdannon ja tiivistelmän kirjoittamiseen; Johdannon tapauksessa käskin sekä Bing AI:tä (2023) että ChatPDF:ää (2023) kirjoittamaan kyseiset osat muun tekstini pohjalta. Johdannossa en kuitenkaan saanut tekoälyä toimimaan lähes lainkaan; Sillä oli hyviä ideoita lopulta vain yhden tekstikappaleen osalta. Tiivistelmän tapauksessa taas tekoäly auttoi paljonkin, kappaleiden järjestyksessä sekä kappaleiden sisältämissä ideoissa. Kaikkialla, missä tekoälyä käytin, kirjoitin sen ehdottaman pohjalta omin sanoin. En rikkonut tietosuojamääräyksiä, sillä en päästänyt tekoälysovelluksia käsiksi aineistooni, vaan vain tähän jo analysoituun tekstiini. Noudatin Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen (Jyväskylän yliopisto, 2023) tekoälylinjauksia. Muutoinkin tutkimus on noudattanut tietosuojamääräyksiä ja eettisiä periaatteita. Lisäksi olen vapaa mistään sellaisista intresseistä, joiden mukaista olisi ollut manipuloida tutkimustuloksia.

5.5 Jatkotutkimusaiheet

Kaiken kaikkiaan käsillä oleva tutkimus paikkaa tutkimusaukkoa varusmiespalveluksen keskeyttäneiden palvelupoluista. Tutkimukseni valossa sähköpostihaastattelujen käyttö näyttää järkevältä metodilta sosiaali- ja terveystalvuelalan sekä nuorisotyön ammattiryhmien jatkotutkimuksissa. Työni suurin kontribuutio on silti Aikalisä-mallin tämän päivän toimivuuden selvittämisessä, kun Kaija Appelqvist-Schmidlechnerin yksin (2011) sekä kollegoidensa kanssa (2013) tekemistä tutkimuksista on jo yli kymmenen vuotta. Yhtä tärkeää on se, että työni vastaa kaipuuseen suomenkielisestä kompleksisuusteoriaa soveltavasta tutkimuksesta.

Kompleksisuusteoriaa soveltavan tutkimuksen lisäksi tarvitaan akateemista tutkimusta Aikalisä-mallista ja ylipäättään keskeyttäneiden tämänhetkisestä tilanteesta.

Tutkimukseni mukaan poistuminen Aikalisän vanhasta hyvästä mallista, joka toimii vielä Kainuussa, ei ollut järkevä ratkaisu. Parhaimmista käytännöistä tarvitaan jatko-tutkimusta, jotta niitä uskalletaan myös soveltaa. Tarkemmin pohdittuna, parhaimpia käytäntöjä näyttäisivät olevan tietojärjestelmien kehittäminen ja käyttöönotto, nuorten ensikontaktointi nuorisotyöntekijöiden kautta sekä eri ammattiryhmien keskinäisten suhteiden parantaminen. Näillä yksinkertaisilla ratkaisuilla olisi mahdollista lisätä vaikuttavuutta kuitenkin lisäämättä resursseja. Nämä voisivat parhaimmillaan olla vain muutaman ammattijulkaisun tutkimustehtäviä.

Laajemmat kutsunnat ovat jo tutkimuksessa ja kokeilussa (Puolustusvoimat 20203 a), minkä näen hyvänä. Työni ottaakin nyt osaa myös keskusteluun turvallisuuspolitiikasta, joka on virinnyt Ukrainan sodan myötä arvoon arvaamattomaan; On syytä jatkaa keskustelua siitä, miten valikoivimmat kutsunnat ja tästä seuraava pienempi reservi suojaisivat yhteiskuntaa sotilaallisilta uhkilta. Tulevaisuudessa varusmiespalveluksen keskeyttämisestä tarvitaan tutkimusta ylipäätään aiheen joka kullasta. Samaan aikaan tutkimuksen olisi ensisijaisen tärkeää suuntautua selvittämään, olisivat työssäni mainitut yksinkertaiset ratkaisut toimivia.

Viimeiseksi sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmäkokonaisuuden polkuriippuvuus, monimutkaisuus ja byrokratia ovat kyllä olleet pitkään tiedossa. Niistä ei mielestäni tarvita enää tutkimusta, jossa mainittujen haittojen olemassaolo vain todetaan. Emme myöskään tarvitse enempää tutkimusta, joissa johtopäätöksissä vain valitetaan resurssien puutetta. Resurssit eivät kasva puissa. On syytä tutkia mieluummin toteuttamiskelpoisia ratkaisuja, esimerkiksi sitä tutkimuksessani esitettyä laajaa ratkaisua, toimisiko nuorisotyöllisen otteen sisäistäminen työ- ja elinkeino- sekä sote-palveluissa ja miten se tapahtuisi. Uskallan väittää, että vastaus on myönteinen niin nuorten kuin koko yhteiskunnan toimivuuden näkökulmasta.

Palkkatyö(kyky)keskeinen näkökulma ei paradoksaalisesti lisää nuorten työkykyä ja motivaatiota sen sijaan, että nuoria ohjattaisiin itsensä ja muiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin sekä etenkin merkityksellisyyden tavoitteluun. Näiden näkökulmien priorisoiminen, tutkimuksista käytäntöön, vaatisi kuitenkin myös koko kulttuurin muuttumista sekä irtautumista tulostavoitteellisesta markkinataloudesta, jossa varallisuus kasautuu vain suuryrityksissä mukana oleville. Lopulta laajojakin avauksia on uskallettava tehdä. Ja tutkimus ei yksin riitä, vaan tarvitaan myös yhteiskuntapoliittista päätöksentekoa.

LÄHTEET

- Aalto, T. (2014). Armeijaa vai elämää varten? Kolmen armeijan keskeyttäneen nuoren kokemuksia armeijasta, elämästä ja syrjäytymisestä. [opinnäytetyö, Mikkelin ammattikorkeakoulu]. Theseus-julkaisuarkisto.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014111815897>
- Ahlblad, J. (10.8.2012). Uutta it-ajattelua Virosta? Lääkärilehti.
<https://www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/uutta-it-ajattelua-virosta/>
- Alho, K. & Nikula, N. (2012). Asevelvollisuus ja työmarkkinat: Varusmiespalveluksen vaikutus koulutukseen, työllisyyteen ja palkkaan (Keskusteluaiheita 1269). Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.
<https://www.etla.fi/julkaisut/dp1269-fi/>
- Appelqvist-Schmidlechner, K. (2011). Time Out! Getting Life Back on Track: A psychosocial support programme targeted at young men exempted from compulsory military or civil service. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Appelqvist-Schmidlechner, K., Henriksson, Parkkola, Upanne, Joukamaa & Stengård (2013). Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen: Psykososiaalinen tukipalvelu varusmies- tai siviilipalveluksen ulkopuolelle jääneille miehille. Teoksessa Mäkinen, T. (toim.): Asevelvollisuuden tulevaisuus. Julkaisusarja 2/2013. (s. 194-207). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Ben-Ari, E., Rosman, E., & Shamir, E. (2021). Neither a conscript army nor an all-volunteer force: Emerging recruiting models. *Armed Forces & Society*, 49(1), 1-22. <https://doi.org/10.1177/0095327X2111048216>
- Bing AI (2023). Microsoft. (Marraskuun 7. päivän versio) [laaja kielimalli].
<https://www.bing.com/>
- Borg, S. (2021). Kyselylomakkeen laatiminen. Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/>
- Byrne, D. (1998). *Complexity Theory and the Social Sciences: An Introduction*. Routledge.
- Chatpdf (2023). ChatPDF GmbH. (Marraskuun 7. päivän versio) [laaja kielimalli].
<https://www.chatpdf.com/>
- Dahlin, E. (2021). Email interviews: A guide to research design and implementation. *International Journal of Qualitative Methods*, 20, 1-10.
<https://doi.org/10.1177/16094069211025453>
- Goffman, E. (1997). *Minuuden riistäjät: tutkielma totaalisista laitoksista* (suom. A. Tarkka, R. Suominen). Riihimäki: Mielenterveyden keskusliitto. (Alkuperäisteos julkaistu 1961)
- Golding, B. (2014). Asynchronous email interviewing: A qualitative data collection method. (Sage Research Methods Cases Part 1). SAGE Publications, Ltd.
<https://doi.org/10.4135/978144627305014526819>
- Hayles, K. (1990). *Chaos Bound: Orderly Disorder in Contemporary Literature and Science*. Cornell University Press.

- Horton, N. (2018). Exploring the Legal Nuances of Disability Separation versus Administrative Discharge for Mental Conditions in the Military. *The Air Force Law Review*, 19(79), 19-52.
- HE 207/2022. Hallituksen esitys eduskunnalle julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden uudelleen järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2022/>
- HE 207/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden uudelleen järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi. Valiokuntien asiantuntijalausunnat. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2022/>
- Hilpinen, M. (2023). Lainsäädäntöuudistusten vaikutukset työpajatoimintaan: Työpajatyöryhmän selvitys (OKM:n julkaisuja 2023:4). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164549>
- Huttunen, P. (28.10.2020). Asevelvollisen tukena. Talentia. Kirjoittaja: Iiita Kettunen. <https://www.talentia.fi/talentia-lehti/asevelvollisten-tukena/>
- Into ry (2022). Aikalisätoiminnan muistivihkonen. Koulutusmateriaali. Helsinki: Into ry. <https://www.intory.fi/materiaalipankki/>
- Into ry (2022). Sote-uudistus muuttaa työpajakenttää (Ajankohtaista). <https://www.intory.fi/ajankohtaista/>
- Into ry (2023). Aikalisä. Etsivä nuorisotyö. <https://www.intory.fi/etsiva-nuorisotyö/aikalisa/>
- Jokinen, L., Stenvall, E. & Palsanen, K. (2018). Perheiden tarpeista lähtevän auttamistyön johtaminen. Teoksessa P. Petrelius & P. Eriksson (toim.), *Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa* (s. 221-229). THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137112>
- Juhila, K. (2021). Koodaaminen. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/koodaaminen/>
- Jyväskylän yliopisto (2023). Linjaus kielimallien käytöstä opiskelussa. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Kielimallit ja opiskelu, linjaus 10.5.2023. Saatavilla prof. Tiina Silvastin kautta.
- Kaarkoski, Miina, Sommarberg, Silvia & Lonka, Milla. (1.3.2022). Nuoret ja maanpuolustustahto. [Audio, podcast]. Julkaisussa *Sotataidon ytimessä - podcast*. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023031031239>
- Kajo, K. (2021). "Tee työtä, jolla on tarkoitus": Puolustusvoimien sosiaalikuraattoreiden kokemuksia työnsä merkityksellisyydestä. *Opinnäytetyö*. Savonia-ammattikorkeakoulu.
- Kallunki, V. & Lehtonen, O. (2013). Ohi on! Entä sitten?: osallisuus varusmiesten kotiutumiseen liittyvän luottavaisuuden selittäjänä. *Nuorisotutkimus*, 31(1), 43-57. <https://www.doria.fi/handle/10024/142717>
- KK 375/2021 vp. Kirjallinen kysymys: Varusmiesten mielenterveyden tukeminen. Eduskunta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_375+2021.aspx

- Kuoppala, Ansa (1998). Sähköpostihaastattelu aineistonkeruumenetelmänä: Tapaustutkimus saksalaisten ja japanilaisten harjoittelijoiden sähköpostihaastattelusta. [pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/12939>
- Kurttila, J. (11.11.2016). Yllätyskotiutus! Ruotuväki. Puolustusvoimien tiedotuslehti.
- Kylmänen, A. (17.6.2021). Kotiutuva varusmies jää herkästi tyhjän päälle ja mielenterveystuki on puutteellista – lähipiiri voi tarjota ratkaisevaa apua. MTV-uutiset. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kotiutuva-varusmies-jaa-herkasti-tyhjan-paalle-ja-mielenterveystuki-on-puutteellista-lahipiiri-voi-tarjota-ratkaisevaa-apua/8171976#gs.ff90md>
- L 381/2023. Laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä. Annettu Helsingissä 23.3.2023.
- L 1285/2016. Nuorisolaki. Annettu Helsingissä 21.12.2016.
- Lahtinen, P., Peltonen, R., Petrelius, P., Pynnönen, J., Raivio, M., Santanen, J., & Valli, M. (2018). Systeminen työote lastensuojelun perhehoidossa. Teoksessa P. Petrelius & P. Eriksson (toim.), Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa (s. 110-120). THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137112>
- Laukkala, T. (2021). Varusmiesten mielenterveyspalvelujen kehittäminen. Sotilasaikakauslehti, 12, 47-51.
- Lehesjoki, M. (2018). Varusmiespalveluksen varhainen keskeytyminen terveydellisistä syistä. Väitöskirja. Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 27. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Leroux, T. (2015). US military discharges and pre-existing personality disorders: A health policy review. Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research, 42(6), 748-755. <https://doi.org/10.1007/s10488-014-0611-z>
- Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto (2023). Suomen nuorisotyön tilastot. <https://nuorisotilastot.fi/>
- Mansikka, E. (2020). Asepalveluksen keskeyttäneiden nuorten kokemukset keskeyttämisen vaikutuksista työmarkkinoilla. [opinnäytetyö, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu]. Theseus-julkaisuarkisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020111923367>
- Mitleton-Kelly, E. (2003). Ten principles of complexity and enabling infrastructures. Teoksessa M.-K. Eve (toim.) Complex systems and evolutionary perspectives on organisations: the application of complexity theory to organisations (s. 23-50) (1. painos). Oxford: Elsevier Science Ltd.
- Mälkki, J. (2013). Kansalaissotilaiden armeijan nykyisyys – tahto, tottumus ja välttämättömyys. Teoksessa Mäkinen, T. (toim.): Asevelvollisuuden tulevaisuus. (s. 65-81). Julkaisusarja 2/2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Määttä, A. (2012). Perusturva ja poiskäännyttäminen. Helsingin yliopisto. A Tutkimuksia 36. Väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-176-2>
- Nabatchi, T. & Leighninger, M. (2015). Public participation for 21st century democracy. Jossey-Bass.

- Niemi, T. (2020). Sosiaali- ja terveydenhuollon digitalisaatio: Julkishallinnosta sotien kompleksiseen palveluekosysteemiin! [powerpoint-esitys]. Vaasan yliopisto. Ilta-Sanomat. (14.8.2012). Lääkärilehti: Viro teki vuodessa sen, mihin Suomessa on hukattu jo 10 vuotta. Taloussanomat.
- Ollikainen (2019). Moniottelija töissä ja siviilissä. Lääkärilehti, 74(2), 98-101. <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/moniottelija-toissa-ja-siviilissa/>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2023). Työpajat ja etsivät nuorisotyö. Vastuualueet. <https://okm.fi/tyopajat-ja-etsiva-nuorisotyö>
- Ovaskainen, J. (2022). Muuttuiko johtaminen perusyksikössä koulutusuudistuksen myötä? Käsitteitä Koulutus 2020:n vaikutuksesta perusyksikön johtamiseen Porin Prikaatissa. [pro gradu-tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu]. Doria-julkaisuarkisto. <https://www.doria.fi/handle/10024/185599>
- Paananen, E., Piironen, M. & Uustalo, K. (2022). Etsivän nuorisotyön käsikirja. (Julkaisuja). Into ry. <https://www.intory.fi/materiaalipankki/etsivan-nuorisotyön-kasikirja/>
- Pernaa, H. K., Lindell, J., & Kuoppala, J. (2022). Palvelujen pirunpolskaa: asiantuntijanäkemyksiä rikoksilla oireilevien nuorten palveluverkoston kehittämistä (Vaasan yliopiston raportteja 34). Vaasan yliopisto. <https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/14680>
- Petreljus, Päivi & Eriksson, Pia (2018). (toim.): Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137112>
- Piironen, M. (5.5.2023). Gradututkimus palvelupoluista C- ja E-luokitettujen kohdalla (ml. Aikalisätoiminta). Sähköposti 5.5.2023.
- Pirkkalainen, P. (27.10.2022). Asiantuntijahaastattelut. [powerpoint-esitys]. Jyväskylän yliopisto.
- Puolustusministeriö (2010): Suomalainen asevelvollisuus. Helsinki. https://www.defmin.fi/files/1648/Suomalainen_asevelvollisuus_plmv2_2010.pdf
- Puolustusvoimat (2023a). Kutsuntojen ja naisten vapaaehtoisen asepalveluksen valintatilaisuuksien yhdistämistä pilotoidaan vuonna 2024 (Tiedote). <https://puolustusvoimat.fi/-/kutsuntojen-ja-naisten-vapaaehtoisen-asepalveluksen-valintatilaisuuksien-yhdistamista-pilotoidaan-vuonna-2024>
- Puolustusvoimat (2023b). Koulutus 2020 -ohjelma. <https://puolustusvoimat.fi/koulutus2020>
- Pääesikunta (2012). Terveystarkastusohje (TTO) 2012. Puolustusvoimat.
- Pääesikunta (2020). Varusmiehet tyytyväisiä palvelukseen - keskeyttämisten määrä vakiintunut. Tiedotteet. Puolustusvoimat. <https://puolustusvoimat.fi/-/varusmiehet-tyytyvaisia-palvelukseen-keskeyttamisten-maara-vakiintunut>
- Raisio (2010). Embracing the wickedness of health care: essays on reforms, wicked problems and public deliberation. Vaasan yliopisto. Acta Wasaensia 228. Väitöskirja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-317-2>
- Rautio, S. (3.11.2016). T-miehet ovat liian vaarallisia armeijaan – väkivaltaisilla inttipudokkailla on samat apukeinot kuin muillakin keskeyttäjiillä. Yle.

- Rittel, H & Webber, M. (1973). Dilemmas in General Theory of Planning. *Policy Sciences* 4(2), 155–169.
- Rosenqvist, E. (2010). *Hautausmaamatkailu Helsingissä*. [opinnäytetyö, Laurea-ammattikorkeakoulu]. Theseus-julkaisuarkisto. <https://www.theseus.fi/handle/10024/16083>
- Santtila, M. & Kyröläinen, H. (2013). Asevelvollisuus ja fyysinen toimintakyky. Teoksessa Mäkinen, T. (toim.): *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. (s. 175-184). Julkaisusarja 2/2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Savolainen, S. & Ylikännö, M. (26.11.2020). Pidetään kiinni nuorten Ohjaamojen vahvuuksista. *TEMatiikkaa-blogi*. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://tem.fi/blogi>
- Savolainen, J. & Lehto, J. (2021). Ohjaamot uudistusten äärellä (TEMatiikkaa-blogi). Työ- ja Elinkeino ministeriö. <https://tem.fi/blogi/-/blogs/ohjaamot-uudistusten-aarella>
- STM (2021). Sote-uudistus parantaisi lasten ja nuorten yhdenvertaista asemaa palveluissa (Tiedote). Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://soteuudistus.fi/-/1271139/sote-uudistus-parantaisi-lasten-ja-nuorten-yhdenvertaista-asemaa-palveluissa>
- Suonio, M., Kainulainen, S., Gävert, T., Väisänen, R. & Saari, J. (2017). Kun vaikeudet kasautuvat – Pitkäaikaisasiakkuudet sosiaalialan aikuistyössä. Teoksessa J. Saari (toim.), *Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa* (s. 259-286) Tampereen yliopistopaino Oy. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0366-2>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (5. uud. p.). Tammi.
- Valtakari, M., Arnkil, R., Eskelinen, J., Mayer, M., Nyman, J., Sillanpää, K., & Ylikoski, M. (2020). Ohjaamot-monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria: Monialaisen yhteistyön vaikuttavuus nuorten työllistymistä edistävissä palveluissa. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 2020:13*. Valtioneuvoston kanslia. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162134>
- Valtiovarainministeriö (2023). *Hallintopolitiikka. Hallinnon rakenteet ja ohjaus*. <https://vm.fi/hallintopolitiikka/hallinnon-rakenteet>
- Virokannas, E. (2015). Kertomusten rakentuminen haastatteluvuorovaikutuksessa. Teoksessa O. Moisio, T. Silvasti & I. Kauppinen (toim.), *Polkuja yhteiskuntatieteisiin* (s. 84-98). Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6096-4>
- Välivaara, C. (2018). *Sisukas pärjää aina? – koulun ja lastensuojelun yhdyspinnoilla*. Teoksessa P. Petrelius & P. Eriksson (toim.), *Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa* (s. 181-187). THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137112>
- Wang, J. & Yan, Y. (2012). The Interview Question. Teoksessa J. F. Gubrium, J. A. Holstein, A. B. Marvasti & K. D. McKinney (toim.), *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft* (s. 231-242). SAGE Publications. <https://dx.doi.org/10.4135/9781452218403>

- Ylönen, K., Salovaara, S., Kaipio, J., Tyllinen, M., Tynkkynen, E., Hautala, S., & Lääveri, T. (2020). Sosiaalialan asiakastietojärjestelmissä paljon parannettavaa: käyttäjäkokemukset 2019. *Finnish Journal of EHealth and EWelfare*, 12(1), 30–43. <https://doi.org/10.23996/fjhw.88583>
- Zakaria, N. (2014). Content analysis of email archival messages: Why use software and how to train coders? (SAGE Research Methods Cases Part 1). SAGE Publications, Ltd. <https://doi.org/10.4135/978144627305014531365>

LIITE 1 - HAASTATTELUKYSYMYKSET

Ensimmäinen lähettämäni kysymyssarja, nuorisotyöntekijöille, oli seuraava:

1. Mitkä asiat helpottavat ja mitkä vaikeuttavat palvelujen asiakaslähtöisyyttä?
2. Millaista kohtaamista katsotte varusmiespalveluksensa keskeyttäneille nuorille missäkin vaiheessa tarjottavan?
3. Arviosi mukaan kuinka suuri osa keskeyttäneistä tarvitsee monisäikeisiin ongelmiinsa moniammatillista yhteistyötä ja tukea?
4. Onko keskeyttäneiden auttaminen oikeille tahoille, oikeisiin palveluihin, monimutkaista vai yksinkertaista? Voit myös kertoa, miksi.
5. Tulisiko ammattilaisten, nuorten ja nuorten läheisten välille rakentua paljonkin luottamusta?
6. Ovatko asiakastietoja välittävät tietojärjestelmät toimivia? Entä salassapitovelvollisuudet, rajoittavatko ne varusmiespalveluksen keskeyttäneiden nuorten parhaaksi työskentelyä liikaa?
7. Mikä on koulutustaustanne? Mainitse lyhyesti työnne kannalta tärkeimmät tutkimusalueet.
8. Koetko koulutustaustasi ja työsuhteen aikaisen koulutuksesi vastaavaan palveluksensa keskeyttäneiden auttamisen vaatimuksiin?

Jälkimmäiseen kysymyssarjaan hahmottelin seuraavanlaisia kysymyksiä:

1. Esiintyykö joiltain viranomaistahoilta sellaista, että nuorten sekä muiden ammattilaisten näkökulmat sivuutetaan samalla, kun tarjotaan nuorelle hyödyttömiä palveluita ja palvelupolkuja? Miten näette asian?
2. Ovatko kaikkien toimijoiden roolit selkeät? Jos eivät, niin miten eivät?
3. Onko palveluprosessin johtajuus tai koordinointi selkeästi yhdellä taholla? Jos ei, niin miten näette sen toteuttamisen? Olisiko johtajuus hyvä olla sosiaalityöntekijällä?
4. Helpottaisiko sektorirajat ylittävä työparityöskentely kuormitusta ja edistäisikö se kokonaisnäkemystä asiakkaan tilanteesta?
5. Mikä työparikokoonpano olisi mielestäsi toimiva?

Jälkimmäinen kysymyssarja nuorisotyöntekijöille muotoutui lopulta seuraavaksi:

1. Mikä on nuorisotyön rooli sote- tai työllisyyspalveluja tarvitsevien tapauksessa sen jälkeen, kun nuori on päässyt näihin palveluihin? Eli, selvennykseksi, jatketaanko nuoren kanssa suhdetta?

2. Entä sitten, mikäli nuori ei pääsekään em. palveluihin, vaan jää esim. jonoon ongelmien kanssa?
3. Mitkä muut syyt, kuin pitkät jonot, aiheuttavat odottamista ja luukulta luukulleilmiötä? Tottakai resurssien puute ja mainitsitte jo myös läheterumban, mihin toivoisin tarkennusta.
4. Ovatko kaikkien toimijoiden roolit selkeät varusmiespalveluksen keskeyttäneiden auttamisessa? Jos eivät, niin miten eivät?
5. Onko yhteistyössä Puolustusvoimien kanssa muuta kehitettävää kuin sosiaalikuraattoreiden toiminta?
6. Sana vapaa; Miten kehittäisitte nuorisotyötä ja siihen liittyvää ammattilaisverkostoa, jos rahaa ja henkilöstöresursseja ei ole enempää saatavilla? Mielenterveyspalveluista jo puhuitte, ja voitte sitäkin tarkentaa.

Nuorisotyön koordinaattoreille jälkimmäinen kysymyssarja taas oli seuraava:

1. Miltä moniammatillinen yhteistyö nuorten parhaaksi näyttää? Pohdi myös ylipäättään kaikkia nuoria, eikä vain varusmiespalveluksen keskeyttäneitä. Erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon ja te-palvelujen kanssa tehtävä yhteistyö kiinnostaa minua.
2. Mikä on nuorisotyön rooli sote- tai työllisyyspalveluja tarvitsevien tapauksessa sen jälkeen, kun nuori on päässyt näihin palveluihin? Eli, selvennykseksi, miten nuoren kanssa jatketaan? Entä sitten, mikäli nuori ei pääsekään tarvitsemiinsa palveluihin?
3. Sana vapaa; Miten kehittäisitte nuorisotyötä ja siihen liittyvää ammattilaisverkostoa, jos rahallisia resursseja ei kuitenkaan ole enempää saatavilla?
4. Onko yhteistyössä Puolustusvoimien kanssa muuta kehitettävää kuin se, ettei ilmoituksia nuorista tule tarpeeksi?

Puolustusvoimien sosiaalikuraattoreille muokkasin kysymyksiä, nuorisotyöntekijöiden palautteiden perusteella sekä vastaajien kontekstiin sopivasti. Ensimmäinen kysymyssarja oli seuraava:

1. Kohtaaminen ja sen muodot: Kohdataanko varusmiespalveluksen keskeyttäneet puhelimitse, kasarmilla, toimistossanne vai miten? Kuluuko kohtaamisissa aika tiettyjen protokollien läpikäymiseen, vai onko kaikki vapaata noissa kohtaamistilanteissa?
2. Arviosi mukaan, kuinka suuri osa keskeyttäneistä tarvitsee monisäikeisiin ongelmiinsa moniammatillista yhteistyötä ja tukea?
3. Onko keskeyttäneiden ohjaaminen oikeille tahoille, oikeisiin palveluihin, monimutkaista vai yksinkertaista? Voit myös kertoa, miksi.

4. Mitkä ammattilaistahot ovat tärkeimpiä yhteistyötahojanne keskeyttäneiden auttamisessa?
5. Ovatko asiakastietoja välittävät tietojärjestelmät toimivia? Entä salassapitovelvollisuudet, rajoittavatko ne varusmiespalveluksen keskeyttäneiden nuorten parhaaksi työskentelyä liikaa?



LIITE 2 - TIEDOTE TUTKIMUKSESTA (NUORISOTYÖLLE)

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

YHTEISKUNTATIETEIDEN JA
FILOSOFIAN LAITOS

24.4.2023

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

1. Pyyntö osallistua tutkimukseen ”varusmiespalveluksen keskeyttäneiden sosiaali- ja terveydenhuolto – Järjestelmän ja yhteentoimivuuden kehittäminen”

Sinua pyydetään mukaan ”varusmiespalveluksen keskeyttäneiden sosiaali- ja terveydenhuolto – Järjestelmän ja yhteentoimivuuden kehittäminen” -tutkimukseen, jossa tutkitaan varusmiespalveluksen keskeyttäneiden sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuutta. Tarkoitus on myös kehittää tätä kokonaisuutta, jota pitkälti ohjaa Aikalisa-malli. Näkökulmana ja viitekehyksenä kokonaisuuteen on erityisesti se, miten erilaiset palvelut ja sosiaalitet toimivat yhteen asiakkaan parhaaksi monimutkaisessa systeemissä kokonaisuudessa.

Sinua pyydetään tutkimukseen, koska olet keskeyttäneiden lähimpiä ammattilaisia. Sinulla on erityistä tietoa; sekä käytännöllistä että teoreettista.

Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumista. Liitteessä on kerrottu henkilö-tietojesi käsittelystä.

Kutsu tutkimukseen osallistumiseen lähetetään 46 ammattilaiselle, joista 1 on esimiesasemassa ja 1 on Aikalisätoiminnan erityisasiantuntija.

Tämä on yksittäinen tutkimus, eikä sinuun oteta myöhemmin uudestaan yhteyttä.

2. Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen, keskeyttää osallistumisen tai peruuttaa jo antamasi suostumuksen syytä ilmoittamatta milloin tahansa tutkimuksen aikana. Tästä ei aiheudu sinulle kielteisiä seurauksia.

Keskeyttäessäsi tutkimukseen osallistumisesi tai peruuttaessasi antamasi suostumuksen, sinusta siihen mennessä kerättyjä henkilötietoja, näytteitä ja muita tietoja käytetään osana tutkimusaineistoa, kun se on välttämätöntä tutkimustulosten varmistamiseksi.

3. Tutkimuksen kulku

Tutkimus lähtee siitä, että tutkittavaa kysytään osallistumaan tutkimukseen. Samalla hänelle lähetetään tämä tiedote sekä tietosuojailmoitus. Tutkittava ilmoittaa halukkuutensa osallistua tutkimukseen tutkimuksesta kuultuaan suoraan tutkijalle sähköpostilla. Tämän jälkeen tutkittavalta kysytään kuusi kysymystä Aikalisätoiminnasta sekä keskeyttäneiden kanssa tekemisissä olevasta palvelujärjestelmästä yleisesti. Vastaamisaikaa on viikko, minkä jälkeen tutkijana lähetän viisi jatkokysymystä 48 tunnin sisään. Voin jatkokysymyksissä viitata, anonymisoiden ja tiivistäen, mitä tutkittavat ovat yleisesti sekä esimerkein sanoneet. Tutkimuksen valmistuttua, viimeistään vuoden 2023 loppuun mennessä, lähetän tutkittaville linkin sen julkaisuun.

4. Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat hyödyt

Tutkittavalle on tutkimuksesta hyötyä siinä, että hän pääsee pohtimaan ja reflektimaan työtään koskevan verkoston sekä oman työnsä kehittämistä. Tutkittava saa myös tietoa ja joitain käytäntöön sovellettavia esimerkkejä. Tutkimus tulee myös kertoamaan ja vahvistamaan siinä, mikä on jo hyvin.

Tutkimuksesta on yleisesti sosiaali- ja terveystieteille siltä osin, mitä tutkimuskohde kertoo moniammatillisesta yhteistyöstä ja sen kehittämisestä. Toimivat ajattelutavat ja käytännöt on mahdollista implementoida myös muulla. Näin tutkimuksesta on parhaimmillaan hyötyä myös yhteiskunnalle sekä ammattilaisten että asiakkaiden hyvinvoinnin lisääntymisen myötä ja kustannustehokkuuden kasvun myötä.

Yhteiskuntatieteiden sekä sosiaali- ja terveyshallintotieteiden tiedeyhteisölle tutkimus täydentää puutetta suomenkielisestä kompleksisuusteoriaa soveltavista julkaisuista.

5. Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat riskit, haitat ja epä mukavuudet sekä niihin varautuminen

Tutkimukseen osallistumisessa ainoana riskinä on se, että tutkittava kertoo (tarkoituksella tai huomaamatta) joitain työyhteisöönsä tai työtoiminnan verkostoon liittyviä asioita, jotka julkaistuksi tullessaan vaikeuttaisivat niiden tai hänen omaa työtä. Vauraudun tähän siten, että kerron tällaisista löydöksistä tutkittavalle etukäteen ja annan mahdollisuuden korjata vastausta. Lisäksi, joka tapauksessa vastaukset pyritään anonymisoimaan mahdollisimman pitkälle, lukuun ottamatta koordinaattoreiden, erään esimiehen ja erään erityisasiantuntijan vastauksia.

7. Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksesta valmistuu tieteellisenä julkaisuna pro gradu -tutkielman tasoinen opin näytetyö. Voin tutkimuksen kulun aikana jatkokysymyksissä viitata, anonymisoiden ja tiivistäen, mitä tutkittavat ovat yleisesti sekä esimerkein sanoneet. Tutkimuksen valmistuttua, viimeistään vuoden 2023 loppuun mennessä, lähetän tutkittaville linkin sen julkaisuun.

On riskinä, että aineiston laadun vuoksi tutkittava tunnistetaan; Voin joutua esimerkiksi mainitsemaan ammattilaisen toiminnan paikkakunnan tutkimuksen analyysivaiheessa, mikäli se on selittävänä tekijänä johonkin huomattavaan tulokseen.

Aikalisätyön alueellisten koordinaattoreiden, sosiaaliturvatoimikunnan esimiehen sekä yhden erityisasiantuntijan osalta tarkoitus on julkaista heidän ammattinimekkeensä tuloksia raportoitaessa. Tämä tapahtuu kuitenkin vain luvan antaneiden osalta

8. Lisätietojen antajan yhteystiedot

Marko Peltola, tutkija ja henkilötietojen rekisterinpitäjä

puhelinnumero: 0451379090

sähköposti: marko.p.peltola@student.jyu.fi



LIITE 3 – TIETOSUOJAILMOITUS (NUORISOTYÖLLE)

24.4.2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

TIETOSUOJAILMOITUS

Olet osallistumassa tieteelliseen tutkimukseen. Tässä tietosuojailmoituksessa sinulle kerrotaan henkilötietojesi käsittelystä osana tutkimusta. Sinulla on lain mukaan oikeus saada nämä tiedot.

1. Rekisterinpitäjät

Rekisterinpitäjä vastaa henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuudesta tutkimuksessa.

Tutkija Marko Peltola (rekisterinpitäjä ja tutkimuksen toteuttaja). Yhteystiedot: +358451379090
marko.p.peltola@student.jyu.fi.

Työnohjaaja Tiina Silvasti, professori [tiina.h.silvasti@jyu.fi].

2. Henkilötietojen käsittelijä(t)

Henkilötietojen käsittelijällä tarkoitetaan tahoa, joka käsittelee henkilötietoja rekisterinpitäjän luokun ja sen antamien ohjeiden mukaisesti. Henkilötietojen käsittelijän kanssa on laadittava tietojenkäsittelysopimus. Tässä tutkimuksessa henkilötietojen käsittelijöitä ovat:

-ISA-posti, joka on Googlen tarjoama viestintätyökalu Jyväskylän yliopiston opiskelijoille

-Yliopiston verkkolevy, U-asemaa, joka on henkilökohtainen

Tutkimuksen toteutuksen aikana rekisterinpitäjä voi käyttää myös muita henkilötietojen käsittelijöitä, joita ei pystytä nimeämään etukäteen. Käsittelijöiden kanssa tehdään aina tarvittavat sopimukset ja niiden soveltuvuus henkilötietojen tietoturvalliseen käsittelyyn arvioidaan ennen sopimuksen tekoa. Rekisteröityä informoidaan käsittelijän käyttämisestä erikseen, jos muutos on merkittävä rekisteröidyn näkökulmasta.

Tutkimustiedon oikeellisuuden varmistamiseksi rekisterinpitäjä voi antaa tietoja käsiteltäväksi (ensisijaisesti ilman suoria tunnistetietoja) ns. tutkimuksen monitoroijalle tai verifioijalle määräjälle, mikäli tämä on välttämätöntä.-Nämä toimivat tutkimushenkilöstön valvonnassa ja heidän kanssaan tehdään tietojenkäsittelysopimukset.

3. Henkilötietojen muu luovuttaminen tutkimuksen aikana

Tietojasi käsitellään luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta sivullisille.

4. Tutkimuksessa [varusmiespalveluksen keskeyttäneiden sosiaali- ja terveydenhuolto – järjestelmän ja yhteentoimivuuden kehittäminen] käsiteltävät henkilötiedot

Henkilötietojasi käsitellään tiedotteessa kuvattua tutkimustarkoitusta varten.

Tutkimuksessa Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja: nimi, sähköpostiosoite, työpaikkakunta, kyselyvastaukset. Tietojen kerääminen perustuu tutkimussuunnitelmaan.

Tutkimuksessa ei käsitellä erityisiä henkilötietoryhmiä.

Tämä tietosuojailmoitus on linkkinä, kun tutkittava lukee kyselyä koskevan saateen ja se lähetetään myös sähköpostitse etukäteen ennen varsinaisia sähköpostihaastatteluja.

Kaikki tutkittavat ovat täysi-ikäisiä.

5. Henkilötietojen käsittelyn oikeudellinen peruste tieteellisessä tutkimuksessa

Yleisen edun mukainen tieteellinen tutkimus (tietosuoja-asetuksen artikla 6.1.e, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.j)

Tutkittavan suostumus (tietosuoja-asetuksen artikla 6.1.a, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.a)

6. Henkilötietojen siirto EU/ETA ulkopuolelle

Tutkimuksessa tietojasi ei siirretä EU/ETA -alueen ulkopuolelle.

7. Henkilötietojen suojaaminen

Henkilötietojen käsittely tässä tutkimuksessa perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuuhenkilö. Tutkimuksen rekisteriin tallennetaan vain tutkimuksen tarkoituksen kannalta välttämättömiä tietoja.

Tunnistettavuuden poistaminen

Aineisto analysoidaan suoraan tunnistetiedoin

Suorat tunnistetiedot poistetaan suojatoimena aineiston perustamisvaiheessa (pseudonymisoitu aineisto, jolloin tunnistettavuuteen voidaan palata koodin tai vastaavan tiedon avulla ja aineistoon voidaan yhdistää uusia tietoja). Tunnistetiedoista tulee tällöin epäsuoria, mikä tarkoittaa tutkimuksessani sitä, että joku ammattilainen voidaan ehkä tunnistaa ammattinimikkeen ja vastauksen perusteella. Kuitenkin aina kun mahdollista, pyrin häivyttämään tunnisteita työpaikkakuntaa myöten.

Julkaistussa tutkimuksessa ei julkaista aineistosta muuta kuin tutkimuksen kannalta olennaisia kohtia, jotka kuvaavat aineistoa kokonaisuudessaan. Suorat sitaatit sekä kuvaillut osat aineistosta anonymisoidaan niin, ettei paluuta tunnisteelliseen tietoon ole, ellei tunnistajana toimi joku sisäpiiriin kuuluva.

Poikkeus: kuitenkin johtajien ja koordinaattorien tapauksessa, koska heitä on kussakin viiteryhmissä vain 1-3, ovat henkilöt ammattinimikkeen perusteella tunnistettavissa. Mainittujen avainhenkilöiden täysi anonymisointi vaikeuttaisi tutkimusta, sillä vastausten erittely vastaajan aseman

mukaan on analyysissä oleellista - Työni katsoo sosiaali- ja terveydenhuoltoa systeemisenä kokonaisuutena, jossa erilaiset positiot merkitsevät tiedon omistajuudessa ja organisaatioiden johtamisessa

Tutkimuksessa käsiteltävät henkilötiedot suojataan

käyttäjätunnuksella salasanalla käytön rekisteröinnillä
muulla tavoin, miten: Kyselyvastaukset kerätään ISA-postilla, joka on Googlen tarjoama viestintätyökalu Jyväskylän yliopiston opiskelijoille. Noudatan tietoturvaohjeita. Aineistoa analysoidaan henkilökohtaiselle yliopiston hallinnoimalle verkkolevylleni.

Tutkimuksesta on tehty **erillinen tietosuoja-vaikutustenalvio**

Kyllä Ei, koska tämän tutkimuksen tekijä on tarkastanut, ettei vaikutustenalviointi ole pakollinen.

Tutkija on suorittanut tietosuoja- ja tietoturvakoulutukset

8. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Tutkimusrekisteri hävitetään tutkimuksen päätyttyä arviolta 11.2023 mennessä, mikäli sitä ei saada arkistoitua.

Tutkimusrekisteri pyritään arkistoimaan tunnistetiedoin eli sisältäen henkilötietoja tutkimuksen päätyttyä arviolta 06.2023 alkaen. Arkistoitava aineisto sisältäisi vain epäsuoria tunnistetietoja. Aineiston arkistointi tehtäisiin vain koko aineistolle. Arkistointipaikka olisi Tietoarkisto.

Oikeudellinen peruste tutkimusaineistoon sisältyvien henkilötietojen arkistointiin tutkimuksen päätyttyä

Tutkimusaineistojen ja kulttuuriperintöaineistojen arkistointi *yleisen edun perustella* (tutkimusaineisto arkistoidaan tutkimuksen päätyttyä ja arkistoitava aineisto sisältää henkilötietoja), arkistoitavalle aineistoille tehdään arvonmääritys (tietosuoja-asetuksen artikla 6.1 e, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.j).

9. Rekisteröidyn oikeudet

Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuoja-asetuksen 15 artikla)

Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.

Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuoja-asetuksen 16 artikla)

Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetuksen 17 artikla)

Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista tietyissä tapauksissa. Oikeutta tietojen poistamiseen ei kuitenkaan ole, jos tietojen poistaminen estää tai vaikeuttaa suuresti käsittelyn tarkoituksen toteutumista tieteellisessä tutkimuksessa.

Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuoja-asetuksen 18 artikla)

Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa kuten, jos kiistät henkilötietojesi paikkansapitävyyden.

Vastustamisoikeus (tietosuoja-asetuksen 21 artikla)

Sinulla on oikeus vastustaa henkilötietojesi käsittelyä, jos käsittely perustuu yleiseen etuun tai oikeutettuun etuun. Tällöin rekisterinpitäjä ei voi käsitellä henkilötietojasi, paitsi jos se voi osoittaa, että käsittelyyn on olemassa huomattavan tärkeä ja perusteltu syy, joka syrjäyttää oikeutesi.

Oikeuksista poikkeaminen

Tässä kuvatuista oikeuksista saatetaan tietyissä yksittäistapauksissa poiketa tietosuoja-asetuksessa ja Suomen tietosuojalaissa säädetyillä perusteilla siltä osin, kuin oikeudet estävät tieteellisen tai historiallisen tutkimustarkoituksen tai tilastollisen tarkoituksen saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti. Tarvetta poiketa oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Oikeuksista voidaan poiketa myös, jos rekisteröityä ei pystytä tai ei enää pystytä tunnistamaan.

Arkistointi

Kun henkilötietoja käsitellään yleisen edun mukaisessa arkistointitarkoituksessa, rekisteröidyllä ei pääsääntöisesti ole edellä kerrottuja oikeuksia. Arkistoitujen aineistojen autenttisuus, luotettavuus ja tutkimuksellinen arvo vaarantuvat, jos aineistoihin sisältyviä henkilötietoja ryhdyttäisiin muuttamaan. Poikkeaminen oikeuksista perustuu tietosuojalain 32 §:ään ja tietosuoja-asetuksen 17 artiklan 3 kohtaan.

Profilointi ja automatisoitu päätöksenteko

Tutkimuksessa henkilötietojasi ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon. Tutkimuksessa henkilötietojen käsittelyn tarkoituksena ei ole henkilökohtaisten ominaisuuksiesi arviointi, ts. profilointi vaan henkilötietojasi ja ominaisuuksia arvioidaan laajemman tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta.

Rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista, voit olla yhteydessä yliopiston tietosuojavastavaan. Kaikki oikeuksien toteuttamista koskevat pyynnöt toimitetaan Jyväskylän yliopiston kirjaimoon. Kirjaamo ja arkisto, PL 35 (C), 40014 Jyväskylän yliopisto, puh. 040 805 3472, e-mail: kirjaimo(at)jyu.fi. Käyntiosoite: Seminaarinkatu 15 C-rakennus (Yliopiston päärakennus, 1. krs), huone C 140.

Tietoturvaloukkauksesta tai sen epäilystä ilmoittaminen Jyväskylän yliopistolle

<https://www.jyu.fi/fi/yliopisto/tietosuojailmoitus/ilmoita-tietoturvaloukkauksesta>

Sinulla on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkasi sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679. Suomessa valvontaviranomainen on tietosuojavaltuutettu.

Tietosuojavaltuutetun toimiston ajantasaiset yhteystiedot: <https://tietosuoja.fi/etusivu>



LIITE 4 - TIEDOTE TUTKIMUKSESTA (PUOLUSTUSVOIMILLE)

YHTEISKUNTATIETEIDEN JA
FILOSOFIAN LAITOS

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

1.6.2023

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

2. **Pyyntö osallistua tutkimukseen ”varusmiespalveluksen keskeyttäneiden sosiaali- ja terveydenhuolto – Järjestelmän ja yhteentoimivuuden kehittäminen”**

Sinua pyydetään mukaan ”varusmiespalveluksen keskeyttäneiden sosiaali- ja terveydenhuolto – Järjestelmän ja yhteentoimivuuden kehittäminen” -tutkimukseen, jossa tutkitaan varusmiespalveluksen keskeyttäneiden sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuutta. Tarkoitus on myös kehittää tätä kokonaisuutta, jota pitkälti ohjaa Aikalisa-malli. Näkökulmana ja viitekehyksenä kokonaisuuteen on erityisesti se, miten erilaiset palvelut ja sosiaalituotot toimivat yhteen asiakkaan parhaaksi monimutkaisessa systeemissä kokonaisuudessa.

Sinua pyydetään tutkimukseen, koska olet keskeyttäneiden lähimpiä ammattilaisia. Sinulla on erityistä tietoa; sekä käytännöllistä että teoreettista.

Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumista. Liitteessä on kerrottu henkilötietojesi käsittelystä.

Kutsu tutkimukseen osallistumiseen lähetetään 46 ammattilaiselle, joista yksi on Puolustusvoimissa valtakunnallisesti koordinoivassa asemassa ja yksi etsivällä nuorisotyöllä valtakunnallisesti koordinoivassa asemassa.

Tämä on yksittäinen tutkimus, eikä sinuun oteta myöhemmin uudestaan yhteyttä.

3. Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen, keskeyttää osallistumisen tai peruuttaa jo antamasi suostumuksen syytä ilmoittamatta milloin tahansa tutkimuksen aikana. Tästä ei aiheudu sinulle kielteisiä seurauksia.

Keskeyttäessäsi tutkimukseen osallistumisesi tai peruuttaessasi antamasi suostumuksen, sinusta siihen mennessä kerättyjä henkilötietoja, näytteitä ja muita tietoja käytetään osana tutkimusaineistoa, kun se on välttämätöntä tutkimustulosten varmistamiseksi.

4. Tutkimuksen kulku

Tutkimus lähtee siitä, että tutkittavaa kysytään osallistumaan tutkimukseen. Samalla hänelle lähetetään tämä tiedote sekä tietosuojailmoitus. Tutkittava ilmoittaa halukkuutensa osallistua tutkimukseen tutkimuksesta kuultuaan suoraan tutkijalle sähköpostilla. Tämän jälkeen tutkittavalta kysytään kuusi kysymystä Aikalisätoiminnasta sekä keskeyttäneiden kanssa tekemisissä olevasta palvelujärjestelmästä yleisesti. Vastaamisaikaa on 14 päivää. Tutkimuksen valmistuttua, viimeistään vuoden 2023 loppuun mennessä, lähetän tutkittaville linkin sen julkaisuun.

5. Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat hyödyt

Tutkittavalle on tutkimuksesta hyötyä siinä, että hän pääsee pohtimaan ja reflektoi-
maan työtään koskevan verkoston sekä oman työnsä kehittämistä. Tutkittava saa myös tietoa ja joitain käytäntöön sovellettavia esimerkkejä. Tutkimus tulee myös kerto-
tomaan ja vahvistamaan siinä, mikä on jo hyvin.

Tutkimuksesta on yleisesti sosiaali- ja terveyspalveluille siltä osin, mitä tutkimuskohde
kertoo moniammatillisesta yhteistyöstä ja sen kehittämisestä. Toimivat ajattelutavat
ja käytännöt on mahdollista implementoida myös muualla. Näin tutkimuksesta on par-
haimmillaan hyötyä myös yhteiskunnalle sekä ammattilaisten että asiakkaiden hyvin-
voinnin lisääntymisen myötä ja kustannustehokkuuden kasvun myötä.

Yhteiskuntatieteiden sekä sosiaali- ja terveyshallintotieteiden tiedeyhteisölle tutkimus
täydentää puutetta suomenkielisestä kompleksisuusteoriaa soveltavista julkaisuista.

6. Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat riskit, haitat ja epä mukavuudet sekä niihin varautuminen

Tutkimukseen osallistumisessa ainoana riskinä on se, että tutkittava kertoo (tarkoituk-
sella tai huomaamatta) joitain työyhteisöönsä tai työtoiminnan verkostoon liittyviä

asioita, jotka julkaistuksi tullessaan vaikeuttaisivat niiden tai hänen omaa työtä. Vauraudun tähän siten, että kerron tällaisista löydöksistä tutkittavalle etukäteen ja annan mahdollisuuden korjata vastausta. Lisäksi, joka tapauksessa vastaukset anonymisoidaan. Ja vielä anonymisoinnin lisäksi muutkin tiedot, joiden arvioin olevan mahdollista yhdistää vastaajaan, pyrin jättämään kertomatta. Poikkeuksista tähän kerron kohdassa 6.

7. Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksesta valmistuu tieteellisenä julkaisuna pro gradu -tutkielman tasoinen opinnäytetyö. Voin tutkimuksen kulun aikana jatkokysymyksissä viitata, anonymisoiden ja tiivistäen, mitä tutkittavat ovat yleisesti sekä esimerkein sanoneet. Tutkimuksen valmistuttua, viimeistään vuoden 2023 loppuun mennessä, lähetän tutkittaville linkin sen julkaisuun.

On riskinä, että aineiston laadun vuoksi joku tutkittava tunnistetaan ammatillisen sisäpiirin tai entisen asiakkaan toimesta. Voin joutua esimerkiksi mainitsemaan ammattilaisen toiminnan poikkeuksellisista rutiineista tutkimuksen analyysivaiheessa, mikäli se on selittävänä tekijänä johonkin huomattavaan tulokseen.

Nuorisotyön ammattilaisten osalta tarkoitus on mahdollisesti julkaista myös joitain ammattinimikkeitä tuloksia raportoitaessa. Tämä tapahtuu kuitenkin vain luvan antaneiden osalta

8. Lisätietojen antajan yhteystiedot

Marko Peltola, tutkija ja henkilötietojen rekisterinpitäjä
puhelinnumero: 0451379090
sähköposti: marko.p.peltola@student.jyu.fi



LIITE 5 – TIETOSUOJAILMOITUS (PUOLUSTUSVOIMILLE)

1.6.2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

TIETOSUOJAILMOITUS

Olet osallistumassa tieteelliseen tutkimukseen. Tässä tietosuojailmoituksessa sinulle kerrotaan henkilötietojesi käsittelystä osana tutkimusta. Sinulla on lain mukaan oikeus saada nämä tiedot.

10. Rekisterinpitäjät

Rekisterinpitäjä vastaa henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuudesta tutkimuksessa.

Tutkija Marko Peltola (rekisterinpitäjä ja tutkimuksen toteuttaja). Yhteystiedot: +358451379090
marko.p.peltola@student.jyu.fi.

Työnohjaaja Tiina Silvasti, professori [tiina.h.silvasti@jyu.fi].

11. Henkilötietojen käsittelijä(t)

Henkilötietojen käsittelijällä tarkoitetaan tahoja, jotka käsittelee henkilötietoja rekisterinpitäjän luokkaan ja sen antamien ohjeiden mukaisesti. Henkilötietojen käsittelijän kanssa on laadittava tietojenkäsittelysopimus. Tässä tutkimuksessa henkilötietojen käsittelijöitä ovat:

-Outlook-sähköposti, joka on Microsoftin tarjoama viestintätyökalu Jyväskylän yliopiston opiskelijoille ja henkilökunnalle

-Yliopiston verkkolevy, U-asemaa, joka on henkilökohtainen

Tutkimuksen toteutuksen aikana rekisterinpitäjä voi käyttää myös muita henkilötietojen käsittelijöitä, joita ei pystytä nimeämään etukäteen. Käsittelijöiden kanssa tehdään aina tarvittavat sopimukset ja niiden soveltuvuus henkilötietojen tietoturvalliseen käsittelyyn arvioidaan ennen sopimuksen tekoa. Rekisteröityä informoidaan käsittelijän käyttämisestä erikseen, jos muutos on merkittävä rekisteröidyn näkökulmasta.

Tutkimustiedon oikeellisuuden varmistamiseksi rekisterinpitäjä voi antaa tietoja käsiteltäväksi (ensisijaisesti ilman suoria tunnistetietoja) ns. tutkimuksen monitoroijalle tai verifioijalle määrääjälle, mikäli tämä on välttämätöntä.-Nämä toimivat tutkimushenkilöstön valvonnassa ja heidän kanssaan tehdään tietojenkäsittelysopimukset.

12. Henkilötietojen muu luovuttaminen tutkimuksen aikana

Tietojasi käsitellään luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta sivullisille.

13. Tutkimuksessa [varusmiespalveluksen keskeyttäneiden sosiaali- ja terveydenhuolto – järjestelmän ja yhteentoimivuuden kehittäminen] käsiteltävät henkilötiedot

Henkilötietojasi käsitellään tiedotteessa kuvattua tutkimustarkoitusta varten.

Tutkimuksessa Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja: nimi, sähköpostiosoite, kyselyvastaukset. Tietojen kerääminen perustuu tutkimussuunnitelmaan.

Tutkimuksessa ei käsitellä erityisiä henkilötietoryhmiä.

Tämä tietosuojailmoitus on linkkinä, kun tutkittava lukee kyselyä koskevan saatteen ja se lähetetään myös sähköpostitse etukäteen ennen varsinaisia sähköpostihaastatteluja.

Kaikki tutkittavat ovat täysi-ikäisiä.

14. Henkilötietojen käsittelyn oikeudellinen peruste tieteellisessä tutkimuksessa

Yleisen edun mukainen tieteellinen tutkimus (tietosuoja-asetuksen artikla 6.1.e, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.j)

Tutkittavan suostumus (tietosuoja-asetuksen artikla 6.1.a, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.a)

15. Henkilötietojen siirto EU/ETA ulkopuolelle

Tutkimuksessa tietojasi ei siirretä EU/ETA -alueen ulkopuolelle.

16. Henkilötietojen suojaaminen

Henkilötietojen käsittely tässä tutkimuksessa perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuuhenkilö. Tutkimuksen rekisteriin tallennetaan vain tutkimuksen tarkoituksen kannalta välttämättömiä tietoja.

Tunnistettavuuden poistaminen

Aineisto analysoidaan suoraan tunnistetiedoin

Suorat tunnistetiedot poistetaan suojatoimena aineiston perustamisvaiheessa (pseudonymisoitu aineisto, jolloin tunnistettavuuteen voidaan palata koodin tai vastaavan tiedon avulla ja aineistoon voidaan yhdistää uusia tietoja).

Julkaistussa tutkimuksessa ei julkaista aineistosta muuta kuin tutkimuksen kannalta olennaisia kohtia, jotka kuvaavat aineistoa kokonaisuudessaan. Suorat sitaatit sekä kuvailut osat aineistosta anonymisoidaan niin, ettei paluuta tunnistettavuuteen ole, ellei tunnustajana toimi joku sisäpiiriin kuuluva.

LISÄKSI AINEISTO ON PUOLUSTUSVOIMIEN VIRANHALTIJOIDEN OSALTA ANONYMISOITUA KAIKISSA TUTKIMUKSESTA JULKAISTAVISSA DOKUMENTEISSA.

Tutkimuksessa käsiteltävät henkilötiedot suojataan

käyttäjätunnuksella salasanalla käytön rekisteröinnillä

muulla tavoin, miten: Kyselyvastaukset kerätään jo mainitulla Outlook-sähköpostilla. Noudatan tietoturvaohjeita. Aineistoa analysoidaan henkilökohtaiselle yliopiston hallinnoimalle verkkolevylleni.

Tutkimuksesta on tehty **erillinen tietosuojan vaikutustentarvio**

Kyllä Ei, koska tämän tutkimuksen tekijä on tarkastanut, ettei vaikutustentarviointi ole pakollinen.

Tutkija on suorittanut tietosuoja- ja tietoturvakoulutukset

17. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Tutkimusrekisteri hävitetään tutkimuksen päätyttyä arviolta 11.2023 mennessä, mikäli sitä ei saada arkistoitua.

Tutkimusrekisteri pyritään arkistoimaan anonymisoiden tutkimuksen päätyttyä arviolta 07.2023 alkaen. Anonymisointi koskee Puolustusvoimien virkamiehiä, mutta muiden haastateltavien osalta aineisto saattaa sisältää epäsuoria tunnistetietoja. Aineiston arkistointi tehtäisiin vain koko aineistolle. Arkistointipaikka olisi Tietoarkisto.

Oikeudellinen peruste tutkimusaineistoon sisältyvien henkilötietojen arkistointiin tutkimuksen päätyttyä

Tutkimusaineistojen ja kulttuuriperintöaineistojen arkistointi *yleisen edun perustella* (tutkimusaineisto arkistoidaan tutkimuksen päätyttyä ja arkistoitava aineisto sisältää henkilötietoja), arkistoitavalle aineistoille tehdään arvonmäärittäminen (tietosuoja-asetuksen artikla 6.1 e, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.j).

18. Rekisteröidyn oikeudet

Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuoja-asetuksen 15 artikla)

Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.

Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuoja-asetuksen 16 artikla)

Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetuksen 17 artikla)

Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista tietyissä tapauksissa. Oikeutta tietojen poistamiseen ei kuitenkaan ole, jos tietojen poistaminen estää tai vaikeuttaa suuresti käsitellyn tarkoituksen toteutumista tieteellisessä tutkimuksessa.

Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuoja-asetuksen 18 artikla)

Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa kuten, jos kiistät henkilötietojesi paikkansapitävyyden.

Vastustamisoikeus (tietosuoja-asetuksen 21 artikla)

Sinulla on oikeus vastustaa henkilötietojesi käsittelyä, jos käsittely perustuu yleiseen etuun tai oikeuteen etuun. Tällöin rekisterinpitäjä ei voi käsitellä henkilötietojasi, paitsi jos se voi osoittaa, että käsittelyyn on olemassa huomattavan tärkeä ja perusteltu syy, joka syrjäyttää oikeutesi.

Oikeuksista poikkeaminen

Tässä kuvatuista oikeuksista saatetaan tietyissä yksittäistapauksissa poiketa tietosuoja-asetuksessa ja Suomen tietosuojalaissa säädetyillä perusteilla siltä osin, kuin oikeudet estävät tieteellisen tai historiallisen tutkimustarkoituksen tai tilastollisen tarkoituksen saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti. Tarvetta poiketa oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Oikeuksista voidaan poiketa myös, jos rekisteröityä ei pystytä tai ei enää pystytä tunnistamaan.

Arkistointi

Kun henkilötietoja käsitellään yleisen edun mukaisessa arkistointitarkoituksessa, rekisteröidyllä ei pääsääntöisesti ole edellä kerrottuja oikeuksia. Arkistoitujen aineistojen autenttisuus, luotettavuus ja tutkimuksellinen arvo vaarantuvat, jos aineistoihin sisältyviä henkilötietoja ryhdyttäisiin muuttamaan. Poikkeaminen oikeuksista perustuu tietosuojalain 32 §:ään ja tietosuoja-asetuksen 17 artiklan 3 kohtaan.

Profilointi ja automatisoitu päätöksenteko

Tutkimuksessa henkilötietojasi ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon. Tutkimuksessa henkilötietojen käsittelyn tarkoituksena ei ole henkilökohtaisten ominaisuuksiesi arviointi, ts. profilointi vaan henkilötietojasi ja ominaisuuksia arvioidaan laajemman tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta.

Rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista, voit olla yhteydessä yliopiston tietosuojavastavaan. Kaikki oikeuksien toteuttamista koskevat pyynnöt toimitetaan Jyväskylän yliopiston kirjaimoon. Kirjaamo ja arkisto, PL 35 (C), 40014 Jyväskylän yliopisto, puh. 040 805 3472, e-mail: kirjaaamo(at)jyu.fi. Käyntiosoite: Seminaarinkatu 15 C-rakennus (Yliopiston päärakennus, 1. krs), huone C 140.

Tietoturvaloukkauksesta tai sen epäilystä ilmoittaminen Jyväskylän yliopistolle

<https://www.jyu.fi/fi/yliopisto/tietosuojailmoitus/ilmoita-tietoturvaloukkauksesta>

Sinulla on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkasi sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679. Suomessa valvontaviranomainen on tietosuojavaltuutettu.

Tietosuojavaltuutetun toimiston ajantasaiset yhteystiedot: <https://tietosuoja.fi/etusivu>